

Makten som en byrde

En analyse av de slavofiles legitimering av selvherskerdømmet i 1800-tallets Russland

Thale Marie Giltun

Masteroppgave i Russlandstudier
Institutt for litteratur, områdestudier og europeiske språk
Det humanistiske fakultet

UNIVERSITETET I OSLO

Høst 2012

Самодержавие - этот симптом здоровья нашего народа по государственной части - имеет в себе такие качества, которые должны делать из него "символ" нерасшатанной крепости и мощи нашего народа. Это - своего рода Живой "палладиум". Отсюда истекает тот чисто нравственный (а потому "священный") характер, который имеет в глазах русского народа Самодержавие.¹

Dmitrij Khomjakov

Царь- глава и вождь своего народа, первый человек Русской земли его блюститель и защитник. Его благо, его мир и разумная свобода жизни, та свобода, без которой и жизни нет, а возможно лишь прозябаніе, - интерес царскій; других интересов у Царя и нет.²

Ivan Aksakov

¹ Dmitrij Khomjakov, *Pravoslavie, Samoderzjavie, Narodnost'* (Moskva: Institut russkoj tsivilizatsii, 2011), 198

² Ivan Aksakov, "Bjurokratitsjeskoe i zemskoe gosudarstvo", *Rus'*, No. 26 (9. mai, 1881), 5

© Thale Marie Giltun

2012

Makten som en byrde:

En analyse av de slavofiles legitimering av selvherskerdømmet i 1800-tallets Russland

Thale Marie Giltun

<http://www.duo.uio.no/>

Trykk: Reprosentralen, Universitetet i Oslo

Sammendrag

Denne oppgaven tar for seg hvordan de slavofile legitimerte selvherskerdømmet på 1800-tallet i Russland, og ser på om deres syn på selvherskerdømmet og tsaren forandret seg over tid, og hvilke faktorer som spilte inn her. Oppgaven dekker de viktigste tenkerne i den slavofile retningen fra starten av 1830-tallet til desintegrasjonen av retningen på 1890-tallet. Dette har blitt gjort ved å dele de slavofile tenkerne inn i tre kategorier over 1800-tallet (de klassiske slavofile, de reformistiske slavofile og de sene slavofile). Videre har de slavofiles statssyn blitt analysert i Webers idealtipe-modell for legitimering av statsmakt. Ved å analyserer enkelttenkerne opp i mot hverandre, og ved bruk av Webers idealtipe-modell for legitimering av statsmakt, kommer nyansene og forskjellene i deres statssyn godt fram.

Mine funn er at de slavofiles statssyn ikke var en fastfrossen doktrine. Deres syn og tilnærningsmåte for å legitimere selvherskerdømmet skilte seg innad i gruppen og over tid. De slavofile var påvirket av tidsånden og samfunnet de levde i, noe som også kommer til uttrykk i måten de legitimerer selvherskerdømmet på. Dette ses hos de klassiske slavofile som levde under Nikolaj Is regime, og hadde lite politisk handlingsrom. Resultatet av dette var at deres syn kom i form av altomfattende historiefilosofiske modeller og beskrivelsen av det ideelle selvherskerdømmet fikk en plass i disse.

De reformistiske slavofile fokuserte i mindre grad på selvherskerdømmet som sådan i sine tekster, og heller på reformforslag og måten statens reformer kunne bli bedre implementert på. De slavofile som fokuserte på selvherskerdømmet i denne perioden, argumenterte for at reformene vil skje best *gjennom* selvherskerdømmet. De sene slavofile fokuserte mer på selvherskerdømmet i sine tekster. Det går fram her at deres syn stod nærmere den tsaristiske statsideologien, enn hos de klassiske slavofile, og at de i større grad var støttespillere for staten. Dette kom som en konsekvens av den truende situasjonen for selvherskerdømmet på 1880-tallet.

Vurdert opp mot Weber sin idealtipe-modell for legitimering av statsmakt plasserte alle de slavofile som oppgaven tar for seg best inn i den tradisjonelle typen for herredømme. De legitimitetsgrunnene som er felles for alle er at de legitimerer selvherskerdømmet ut i fra nasjonale, kulturelle og tradisjonelle betingelser, som videre begrunner hvorfor selvherskerdømmet er den ideelle formen for statstype i Russland. Imidlertid er det noen avvik fra den tradisjonelle herredømmmetypen for legitimering av makt hos noen av dem, noe

som viser at de slavofile ikke var en homogen gruppe. Dette går frem da noen av de slavofile fremhever et oppdrag fra Gud som en viktig legitimitetsfaktor for tsarens makt. Resultatet av dette er at noen av de slavofile også havner i den karismatiske typen for herredømme. Kireevskij er den eneste som også kan sies å havne i den legale typen for herredømme, da han understreker viktigheten av legalitet for legitimering av selvherskerdømmet. Dette viser at de slavofile har visse likhetstrekk i måten de legitimerer selvherskerdømmet på, men at det også er betydelige forskjeller i retningen over tid.

Mens de slavofiles legitimitetsgrunner for selvherskerdømmet på mange måter er forskjellige, er likevel deres tilnærmingstype den samme ved at de alle er partikularistiske tenkere som legitimerer selvherskerdømmet på bakgrunn av tradisjonelle, historiske og nasjonale betingelser.

Forord

I denne oppgaven har jeg valgt å bruke Chicago-stilen i referanser og litteraturliste.³ Jeg har fulgt Språkrådets mal for transkripsjon av kyrillisk (1995)⁴, med unntak av bløtt tegn som jeg har valgt å transkribere med '. Sitatene har blitt gjengitt på russisk slik de står i primærkildene, med mindre de er språklig modernisert i nyere opplag. Jeg har valgt å oversette *samoderzjavie* med ”selvherskerdømme”, da denne oversettelsen av ordet ligger tettest opp til den russiske betydningen av ordet.

Det å få bruke ett helt år på å studere de slavofiles tekster, og å skrive denne oppgaven, har først og fremst vært spennende og interessant, og har vært noe jeg har hatt lyst til å gjøre lenge. Det skal dog ikke sies at det har vært en lett prosess, og at jeg ikke har møtt på utfordringer. Derfor vil jeg rette en stor takk til dem som har hjulpet meg på veien.

Først og fremst vil jeg takke min veileder Pål Kolstø for nyttige og konstruktive tilbakemeldinger og innspill. Jeg vil også takke Sergej Podbolotov for gode tips til bakgrunnsstoff. Videre vil jeg takke Jorunn Skjulestad for godt selskap under forskningsoppholdet i Helsinki, samt for hjelp med å tolke de mest komplekse russiske setninger, som for meg ved første lesning ikke ga noen mening. Takk til mine venner i Russland, som lot meg få bo hos dem under forskningsoppholdet i Moskva og St. Petersburg. Marius Edvartsen og min far, Raymond Giltun, fortjener også en stor takk for korrekturlesing av oppgaven. En stor takk går også til familie og venner som har vært der for meg under denne prosessen, og som har vist interesse for oppgaven. Sist men ikke minst vil jeg takke Silje Solheim, som fra første dag vi møttes på Blindern i fadderuka i 2007 til i dag, har vært min største akademiske motivasjonskilde, samt min ”sister in crime”, som har økt rai-faktoren både i Norge og i Russland.

Eventuelle feil i oppgaven står for undertegnedes egen regning.

Oslo, november 2012

Thale Marie Giltun

³ Universitetet i Oslo, ”Beskrivelse av Chicago”, 14.01.2009, <http://ub-prod01-imgs.uio.no/UB/sitat/chicago.pdf> (oppsøkt 08.10.2012)

⁴Norsk Språkråds hjemmeside, ”Transkripsjon av russisk”, uten dato, <http://www.sprakradet.no/upload/Rettskriving%20og%20ordlister/russ.pdf> (oppsøkt 07.05.12012)

Innholdsfortegnelse

1	Innledning.....	1
1.1	Avgrensning og problemstilling	1
1.2	Struktur på oppgaven.....	2
1.3	Historiografi.....	3
1.4	Metodisk tilnærming og teoretisk rammeverk.....	6
1.4.1	Datainnsamling.....	6
1.4.2	Metodisk tilnærming	6
1.4.3	Teoretisk rammeverk.....	10
2	De slavofile og deres bakgrunn	14
2.1	Definisjon av de slavofile	14
2.2	Oppkomsten til den slavofile retningen.....	14
3	De klassiske slavofile	19
3.1.1	Konstantin Sergeevitsj Aksakov (1817-1860)	19
3.1.2	Konstantin Sergeevitsj Aksakovs statssyn	20
3.1.3	Aleksej Stepanovitsj Khomjakov (1804-1860)	26
3.1.4	Aleksej Stepanovitsj Khomjakovs statssyn.....	27
3.1.5	Ivan Vasil'evitsj Kireevskij (1806-1856).....	33
3.1.6	Ivan Vasil'evitsj Kireevskijs statssyn	34
3.2	Sammenlikning av de klassiske slavofiles statssyn.....	40
3.3	De klassiske slavofiles statssyn i lys av Webers ideatype-modell for legitimering av statsmakt.....	44
4	Reformistene på 1860-tallet	48
4.1	Hvorfor forandring?.....	48
4.1.1	Jurij Fedorovitsj Samarin (1819-1876)	49
4.1.2	Jurij Fedorovitsj Samarins statssyn	50
4.1.3	Ivan Sergeevitsj Aksakov (1823-1886).....	55
4.1.4	Ivan Sergeevitsj Aksakovs syn på 1860-tallet.....	56
4.2	Sammenlikning av de reformistiske slavofiles syn	58
4.3	Samarins statssyn i lys av Webers ideatype-modell for legitimering av statsmakt..	60
5	De sene slavofile fra 1880-tallet.....	62
5.1	Hvorfor forandring igjen?.....	62

5.1.1	Ivan Sergeevitsj Aksakovs statssyn.....	62
5.1.2	Dmirtij Alekseevitsj Khomjakov (1841-1919)	67
5.1.3	Dmitrij Alekseevitsj Khomjakovs statssyn	67
5.1.4	Lev Aleksandrovitsj Tikhomirov (1852-1923)	73
5.1.5	Lev Aleksandrovitsj Tikhomirovs statssyn	74
5.1.6	Mikhail Nikiforovitsj Katkov (1818-1887).....	81
5.1.7	Mikhail Nikiforovitsj Katkovs statssyn.....	82
5.2	Sammenlikning av de sene slavofiles statssyn	86
5.3	De sene slavofiles statssyn i lys av Webers ideatype-modell for legitimering av statsmakt.....	92
6	Avslutning	95
7	Litteraturliste	101

1 Innledning

Begrepet makt og legitimering av makt, og tsarmakten spesielt, har alltid vært et omdiskutert tema, som har hatt en viktig plass i russisk historie, og også i intelligentsiaen. Intelligentsiaen oppsto som et fenomen på starten av 1800-tallet i Russland. Dette kom som en konsekvens av forholdet mellom folket og staten, hvor tsaren var allmektig og folket ikke ble hørt. Intelligentsiaen så på seg selv som folkets "forsvarere" og talerør ovenfor tsaren, hvor de så det som sin moralske plikt å bekjempe undertrykkelse og urettferdighet i det russiske samfunnet.⁵ Det var spesielt etter at Pjotr Tsjaadaev skrev sine "Filosofitsjeskie pis'ma", som ble kjent for allmennheten i 1836, og som med pessimisme spådde en dyster skjebne for Russland og dets folk, at den russiske intelligentsiaen begynte å diskutere hvilken retning Russland burde velge. På grunn av uoverstemmelser splittet intelligentsiaen seg i to fraksjoner i perioden 1842-45. Den ene retningen ble omtalt som de vestvendte (*zapadniki*), som sterkt proklamerte at Russland burde se til Vesten og følge deres sivilisasjonsmønster, som også betød å følge den vestlige statsutviklingen. Den andre retningen, de slavofile, var sterke motstandere av dette og mente at Russland var en unik sivilisasjon, med sin egen misjon i verden. Temaet om makt og legitimering av tsarmakten var et viktig tema i de slavofiles ideologi og verdensanskuelse. Det er dette jeg ønsker å se på i denne oppgaven.

1.1 Avgrensning og problemstilling

I denne oppgaven vil fokusere på de slavofiles statssyn, og mer presist se på hvordan de legitimerte selvherskerdømmet. Dette har jeg valgt å gjøre ved hjelp av Max Webers teori om legitimering av statsmakt, som jeg mener er gunstig å bruke for å belyse dette temaet. På grunn av oppgavens begrensede lengde har jeg valgt tidsperioden fra starten av 1830-tallet, hvor en ser at slavofilien tok form som en bestemt retning innad i intelligentsiaen, og til disintegrasjonen av tankeretningen på slutten av 1800-tallet. Ved å gjøre dette mener jeg å få belyst forandringen i deres syn på selvherskerdømmet og hvordan de legitimerte det. På bakgrunn av dette ser min problemstilling ut som følger:

⁵ Bjørn Nistad, *Russisk politisk idehistorie fra opplysningstiden til i dag*, (Oslo: Solum forlag, 2004),12

På hvilken måte legitimerte de slavofile selvherskerdømmet, og hvordan utviklet deres syn seg på dette fra 1830-tallet til slutten av 1800-tallet?

Jeg vil først ta for meg hvordan de slavofile legitimerte selvherskerdømmet, tenker for tenker i de forskjellige tidsepokene. Jeg vil da se om det er sammenfall dem imellom i forhold til dette, eller om de skiller lag på visse punkter. Videre vil jeg analysere deres syn i Webers ideatype-modell for legitimering av statsmakt, og se på hvilke av idealtypene de forskjellige slavofile plasserer seg under. Jeg finner det gunstig å bruke denne teorien, da den vil kunne belyse forskjellene innad i gruppen og om en ser en forandring utover 1800-tallet.

Denne oppgaven vil også se på hvilke faktorer som bidro til forandringen i deres syn på legitimering av tsarmakten, som vil støtte opp under hovedproblemstillingen. I hovedsak vil dette være å se på samfunnsforandringer i form av hvilke impulser som var i samfunnet på denne tiden, og politikken regimet førte. Jeg vil da se om dette er med på å modifisere og forandre de slavofiles syn på legitimering av selvherskerdømmet. Det skal nevnes at det er flere tenkere og momenter som kunne vært tatt med, men på grunn av oppgavens begrensede omfang har jeg valgt å se på de viktigste tenkerne og momentene i forhold til oppgavens tema.

1.2 Struktur på oppgaven

Denne oppgaven vil være kronologisk oppbygget. Den starter på begynnelsen av 1830-tallet med oppkomsten av slavofilien som retning i den russiske intelligentsiaen. Jeg har valgt å dele inn disse tenkerne i grupper i en tidsakse, da retningen forgrenet seg i ulike fraksjoner utover 1800-tallet. Den første gruppen jeg har valgt å definere, er den som går under betegnelsen de klassiske slavofile. Tenkerne som inngår i denne gruppen er de som anses for å være skaperne av den slavofile åndsretningen og den slavofile idé. De som inngår i denne gruppen og som er relevante for min oppgave er Aleksej Khomjakov, Ivan Kireevskij og Konstantin Aksakov. Videre har jeg valgt å se på etterfølgerne til de klassiske slavofile, de reformistiske slavofile, som fremsto på 1860-tallet. De som havner i denne gruppen er Jurij Samarin og Ivan Aksakov. Til slutt har jeg valgt å ta med de sene slavofile på 1880-1890-tallet. I denne gruppen har jeg valgt å plassere Ivan Aksakov, Mikhail Katkov, Dmitrij Khomjakov og Lev Tikhomirov. Det skal nevnes at Ivan Aksakov inngår i begge de siste kategoriene. Imidlertid har jeg valgt å unnlate å sette ham inn i Webers ideatype-modell i den

reformistiske kategorien. Dette da han heller fokuserte på reformer i denne perioden, og ikke selvherskerdømmet og dets legitimitet. Jeg vil heller sette hans syn inn i Webers idealtipe-modell i den siste kategorien. Jeg synes det allikevel er hensiktsmessig å ta med ham i den reformistiske kategorien, da det viser utviklingen i deres syn, og at han var påvirket av tidsånden.

Ved å dele de forskjellige tenkerne inn i grupper på denne måten blir analysen mer oversiktlig, samtidig som det får bedre fram forskjellene og motsetningene innad i retningen over tid.

1.3 Historiografi

Mange forskere har studert de slavofile og deres betydning i intelligentsiaen og i russisk åndsliv. Imidlertid er det ikke mange som har forsket på de slavofiles statssyn, og hvordan de legitimerte selvherskerdømmet. Dette er forskere som blant annet Nikolaj Tsimbajev enig i. Han hevder at det som er dominerende innenfor forskningsgrenen er at man har sett på de slavofile som forsvarere av selvherskerdømmet. Dette har ført til at man har sett på deres statssyn som noe fast, og som det ikke har vært noe poeng i å forske på.⁶ I tillegg skriver han at: "Обобщающего исследования взглядов славянофилов на государственное и общественное устройство, на политическое развитие русского общества нет."⁷ Jevgenija Dudzinskaja legger til at det har vært liten forskning på de slavofile etter 1860-tallet, da de fleste forskere hevder at retningen sluttet å eksistere i denne perioden.⁸ Etter å ha satt meg inn i det som er skrevet om de slavofile, og i hvilken grad de slavofiles statssyn har blitt vektlagt, må jeg si meg enig med Tsimbajev og Dudzinskaja på disse punktene. Allikevel har det vært nyttig å se på sekundærlitteraturen for å finne bakgrunnsstoff om tenkerne og retningen. Den har videre vært nyttig for å finne fram til hvilke primærkilder som er sentrale i forhold til oppgavens tema.

Mye av det som har blitt skrevet om de slavofile tar i hovedsak for seg å gi en komplett sammenfatning av retningen, eller hver enkelt tenkers syn, hvor det er lite, eller ingen, fokus på de slavofiles statssyn. Dette er tilfelle hos Nikolaj Losskij i hans bok *Istorija*

⁶ Nikolaj Tsimbajev, *Slavjanofil' stvo: iz istorii russkoj obsjtsjestvenno-polititsjeskoj mysli XIX veka* (Moskva: Izdatel'stvo Moskovskogo universiteta, 1986), 105

⁷ Ibid.

⁸ Jevgenija Dudzinskaja, *Slavjanofily v poreformennoj Rossi*, (Moskva: Institut russijskoj istorii, 1994), 9

russkoj filosofii (2007), Isaiah Berlin i sin bok *Russian Thinkers* (1978), Erik Krag i sin bok *Kampen mot vesten i russisk åndsliv* (1932), Bjørn Nistad i sin bok *Russisk politisk idéhistorie fra opplysningstiden til i dag* (2004) og Vera Tolz i sin bok *Russia: inventing the nation* (2001).

Hos de resterende forskerne varierer det i hvilken grad de skriver om dette temaet. Redaksjonen bak *Russkaja Tsivilizatsija* har laget et oppslagsverk om de slavofile tenkerne, *Slavjanofily: istoritsjeskaja entsiklopedija* (2009), hvor en finner informasjon om alle de slavofile tenkerne, og hvor også deres statssyn blir presentert, hvis dette er sentralt i tenkerens syn. Imidlertid, da dette er et oppslagsverk, finner man ikke problematiseringer rundt de slavofiles statssyn, eller hvordan dette synet utviklet seg. Andrzej Walicki ser på intelligentsiaens utvikling, hvor også de slavofile blir skrevet om, i sin bok *A History of Russian Thought* (1979). De slavofiles statssyn blir her nevnt, men han ser ikke på nyansene og ulikhetene i den slavofile retningen. Han tar utgangspunkt i Konstantin Aksakov og Aleksej Khomjakovs syn på selvherskerdømmet, som det gjeldende for hele retningen, og går ikke i dybden på forskjeller og forandringer over tid. I sitt andre verk *The Slavophile Controversy* (1975) ser han på enkelttenkeres statssyn, men setter de ikke opp mot hverandre og diskuterer dem.

Aleksandr Kaplin gir en sammenfatning av de slavofiles syn fra oppkomsten til desintegrasjonen av retningen i sine to bøker *Mirovozzrenie slavjanofilov* (2008) og *Slavjanofily, ikh spodvizjniki i posledovateli* (2011). Han går inn på de enkelte slavofiles statssyn, men setter de ikke opp mot hverandre. Nikolaj Berdjajev går til en viss grad inn på de slavofiles statssyn i sin bok *Russkaja ideja* (1946), hvor han tar utgangspunkt i Aleksej Khomjakov og Konstantin Aksakovs statssyn, og hevder at dette synet har et sterkt anarkistisk element. Pjotr Linitiskij ser i sin bok *Slavjanofil'stvo i liberalizm (zapadnitsjestvo)* (1882), som Berdjajev, på de slavofiles statssyn slik det ble utformet av Khomjakov og Aksakov. Han forklarer deres syn uten å diskutere utviklingen og nyansene rundt dette. Han legger heller vekt på å sammenlikne deres syn med de vestvendtes. Dette ses også hos Nikolaj Brodskij i hans bok *Rannie slavjanofily* (1910), som også tar utgangspunkt i Khomjakov og Aksakovs statssyn, uten å diskutere nyansene i deres og de andre slavofiles syn. Nikolaj Riasanovsky i sin bok *Russia and the West in the Teaching of the Slavophiles* (1965) tar for seg de slavofiles ideologi i forhold til Vesten. Han ser på den slavofile retningens utvikling over tid, men går ikke mye inn på deres syn på staten og selvherskerdømmet. Av det han nevner om de

slavofiles statssyn hevder han at de slavofile var en spesiell type anarkister, som så på hele staten som et onde, samtidig som de hevdet at den var nødvendig, og at den beste løsningen var å begrense dette ondet i form av selvherskerdømmet, som Russland hadde klart. Utover dette går han ikke inn og ser på nyanser eller uoverstemmelser på dette hos de slavofile tenkerne.

De fire forskerne som fokuserer mest på de slavofiles statssyn er Nikolaj Tsimbajev, Nikolaj Ustrjalov, Jevgenija Dudzinskaja og Aleksandr Vasil'ev. Tsimbajev ser på utviklingen i de slavofiles statssyn på 1800-tallet i sin bok *Slavjanofil'stvo (iz istorii russkoj obsjtsjestvenno-polititsjeskoj mysli XiX veka)* (1986). Han ser på forskjellene og likhetene i de forskjellige tenkernes syn over tid når det kommer til deres politiske syn. Han hevder at de slavofiles statssyn ble utviklet parallelt med de samfunnsforandringene som fant sted i Russland på 1800-tallet. Tsimbajev hevder at den slavofile retningen kan omtales som tidlige russiske liberale. Imidlertid går han ikke inn i dybden på hvordan de slavofile tenkerne legitimerte selvherskerdømmet. Dudzinskaja ser i sin bok *Slavjanofily v poreformennoj Rossii* (1991) på de slavofiles statssyn i hovedsak fra 1860-1890-tallet. Hun fokuserer på Ivan Aksakovs, Kosjelevs og Samarins statssyn og sammenlikner disse. Hun er den eneste forskeren som tar for seg utviklingen i de slavofiles statssyn fra de klassiske slavofile til de sene slavofile på 1880-tallet, og diskuterer også forskjeller og likheter i deres syn. Hun hevder, som Tsimbajev, at de slavofiles statssyn utviklet seg i takt med samfunnsforandringene som fant sted på 1800-tallet, og hevder at de slavofile kan bli omtalt som liberalere.

Ustrjalov i sin bok *Polititsjeskaja doktrina slavjanofil'stva* (1925) gir en grundig utgreining om de slavofiles statssyn og deres syn på selvherskerdømmet. Imidlertid diskuterer han ikke nyansene i de slavofiles statssyn og omtaler dette som ett felles syn. Han hevder at de slavofile har anarkistiske tendenser i sitt statssyn og omtaler deres syn som anarkistisk monarkisme. Vasil'ev sammenfatter også de slavofiles statssyn i sin bok *Pravovoj-gosudarstvennoj ideal slavjanofilov* (2010). Dog går han ikke inn i dybden, og diskuterer heller ikke i tilstrekkelig grad hvordan de slavofile skiller seg når det kommer til deres statssyn, da han heller fokuserer på likhetene. Dessuten er han selv slavofil og apologet.

Kontroversen blant de av forskerne som har skrevet om dette, ligger først og fremst i om de slavofiles statssyn kan bli sett på som anarkistisk eller liberalistisk. Imidlertid er

hovedvekten av forskningen som er gjort på de slavofiles statssyn basert på hva som er felles for de slavofile, istedenfor å se på ulikheter, kontroversene mellom de slavofile innad i retningen, og hvordan disse utspilte seg. I tillegg til dette er det ingen av forskerne som eksplisitt går inn på *hvordan* de slavofile legitimerte staten, og hvilke legitimitetsgrunner de brukte for å forsvare selvherskerdømmet. Min oppgave skiller seg fra tidligere forskning nettopp fordi den heller ser på forskjellene i den slavofile retningens statssyn over tid, og videre ser på *hvordan* og *hvilke* argumenter de slavofile tenkerne brukte for å legitimere selvherskerdømmet. Det er heller ingen forskere som har brukt Webers idealtipe-modell for legitimering statsmakt, for å analysere de slavofiles legitimering av selvherskerdømmet. Dermed vil denne oppgaven bringe noe nytt til forskningsfeltet.

1.4 Metodisk tilnærming og teoretisk rammeverk

1.4.1 Datainnsamling

Dette er en tekstbasert analyse, hvor mengden av informasjon har vært enorm. Mesteparten av kildene har blitt innhentet på Nasjonalbiblioteket i Helsinki ved den slaviske avdelingen, samt på biblioteker i Moskva og St. Petersburg. Dette har gitt meg tilgang til mange originalutgaver av de slavofiles tekster. Gjennom sortering av kilder og gjennomgang av både primær- og sekundærlitteratur mener jeg å ha funnet de viktigste og mest sentrale tenkerne når det gjelder oppgavens tema, og for å få belyst den sentrale delen i forhold til utviklingen i de slavofiles statssyn.

1.4.2 Metodisk tilnærming

Metodisk vil denne oppgaven være innenfor det idéhistoriske feltet. Denne forskningsgrenen er preget av metodisk tverrfaglighet, og videre er det ikke noen kongruens blant idéhistorikere om én spesifikk metode. Da oppgaven tar for seg hvordan de slavofile legitimerte selvherskerdømmet, vil det si at oppgaven prøver å gi svar på et fenomen innenfor en bestemt historisk tidsperiode, med bruk av tekstmateriale fra forskjellige tenkere i denne gruppen. På bakgrunn av dette finner jeg det hensiktsmessig å bruke fortolkningslære i form av hermeneutikk, komparativ tekstanalyse og kontekstuell tekstlesing for å svare på denne problemstillingen. Til dette har jeg valgt å bruke Hans-Georg Gadamers hermeneutikk. Denne metoden vil ikke bli brukt konsekvent, men som et hjelpemiddel for å analysere og tolke

tekstene. Også fordi oppgaven er basert på kun primærkilder på et annet språk, og fra en annen tid, har denne teorien vært ypperlig å bruke som hjelpemiddel for å analysere disse tekstene, for å se på hvorvidt de salvofiles meninger forandret seg i forhold til tidsepokene tekstene er skrevet i, og som de er et produkt av.

Hans-Georg Gadamer fastsetter at den hermeneutiske regel er å ”(...) forstå helheten ut fra delen og delen ut fra helheten”.⁹ Når man fortolker en tekst er det da snakk om en sirkelbevegelse. Som Gadamer forklarer: ”Forgripelsen av mening med henblikk på helheten blir til eksplisitt forståelse når de deler som lar seg bestemme ut fra helheten, selv bestemmer denne samme helheten.”¹⁰ Dette må ses ut i fra at det er en meningsforventning i forhold til hva en forventer av teksten, men som også må la seg korrigere dersom teksten krever det, som fører til at forventningen får en annen retning. Dette fører til at forståelsens bevegelse hele tiden går fra helheten til delen og tilbake. Slik Gadamer beskriver det består oppgaven her i å utvide enheten av forstått mening i konsentriske sirkler.¹¹ Dette vil si at forståelsen vil bli større etter hver sirkelbevegelse.

For å forstå og å tolke en tekst riktig hevder Gadamer at det er viktig å være sine fordommer bevisst, altså disse meningsforventingene. Som han skriver finner forståelsen av en tekst alltid sted i form av et utkast (for-dom). Den som vil forstå, utkaster en foreløpig mening for helheten så snart en første mening viser seg i teksten. Denne første meningen viser seg bare fordi en leser teksten med visse forventinger om at den skal ha en bestemt mening. For å forstå teksten må en utarbeide dette førsteutkastet, som alltid blir revidert av det som åpenbarer seg etter hvert som man trenger lengre inn i tekstens mening.¹² Det er dermed viktig å bli sine egne for-meninger og for-dommer bevisst, og at forståelsesprosessen må bli historisk bevisstgjort, i den grad at den ikke bare tar i bruk historiske metoder for å hente ut igjen det man allerede har lagt inn, men er i stand til å gripe den historiske andre.¹³ Han beskriver dette som følger: ”Forståelsen betyr primært: å forstå seg i selve saken – og først dernest: å utskille og forstå den andres mening som sådan”.¹⁴

⁹ Hans-Georg Gadamer, ”Om forståelsens sirkel”, *Forståelsens filosofi-utvalgte hermeneutiske skrifter*, red. av Helge Jordheim, (Oslo: Cappelen Akademiske Forlag, 2003), 33

¹⁰ Ibid.

¹¹ Ibid.

¹² Ibid., 36-37

¹³ Ibid., 39

¹⁴ Ibid., 40

Hermeneutikkens oppgave er i en mellomposisjon, hvor man samtidig må ta hensyn til den historiske tradisjonen teksten er skrevet i samtidig som man anerkjenner og tar bruk av tekstens annerledeshet.¹⁵ Dette betyr at man må forstå en tekst ut i fra den konkrete situasjonen den ble skrevet i, samtidig som man må forstå tekstens mening og forfatterens intensjon med den.¹⁶

Ut i fra det overnevnte avsnittet kommer det fram at virkelig historisk tenkning er tilstede når en er klar over sin egen historisitet. Man vil da lære å erkjenne saken selv og dens egen annerledeshet og dermed både seg selv og andre.¹⁷ Som Gadamer skriver: ” Den sanne historiske gjenstand er ingen gjenstand, men en enhet av dette egne og dette andre, et forhold som utgjør både historiens og den historiske forståelsens virkelighet.”¹⁸ Med dette mener Gadamer at man ikke kan sette seg inn i tidsånden som eksisterte på det tidspunkt teksten er skrevet på, men at dette er positivt og produktivt for forståelse. Dette da tidsavstanden utfylles av formidlingens og tradisjonens kontinuitet, som bestemmer hvordan overleveringen skal vise seg for oss. Når aktuelle referanser dør ut, kommer deres egne former til syne og muliggjør en forståelse av det som sies i dem, som gjør krav på allmenn gyldighet.¹⁹ Det er tidsavstanden som gir dette filteret, det er alltid i stadig bevegelse og utvidelse, og gjør at dette utgjør den produktive dimensjonen som bidrar til forståelse. Med andre ord gjør tidsavstanden at de fordommer som er av partikulær art dør hen, til fordel for dem som kan gjøre sann forståelse mulig.²⁰

For å forstå de slavofiles tekster, er det derfor viktig å være åpen for tekstenes annerledeshet, hvilken kontekst de er skrevet i, og også sin egen rolle i historien for å komme til en klarere forståelse av tekstene. Det er også viktig å være kildekritisk når det kommer til sekundærlitteratur, for å komme fram til den sanne meningen i teksten og være sine, og andres, for-dommer bevisst.

Videre er språket et viktig komponent for å forstå og tolke en tekst. Gadamer hevder at språket er det universelle medium hvor forståelsen selv fullbyrdes, hvor forståelsens

¹⁵ Ibid.,41

¹⁶ Hans-Georg Gadamer, *Sanhed og Metode*, 2.utg. (København: Academica, 2007), 318

¹⁷ Gadamer, ”Om forståelsens sirkel”, 42-43

¹⁸ Ibid.,43-44

¹⁹ Ibid.,41

²⁰ Ibid.,42

fullbyrdelsesmåte er fortolkning.²¹ Den som fortolker en tekst, trenger ikke nødvendigvis å forstå språket perfekt, men må komme til forståelse av en mening som blir formidlet av språket.²² Med dette mener Gadamer at en oversetter kan oversette en tekst så bra som mulig, men at denne oversettelsen aldri vil være en gjenopplivning av den opprinnelige skriveprosessen, den er derimot en gjenskapelse av teksten, basert på forståelsen av hva som sies i den. Med andre ord dreier deg seg heller om en fortolkning av teksten og ikke en reproduksjon.²³ Man vil da få mer kjennskap til teksten ved å bruke en originalkilde, enn en oversettelse, da språket i teksten i form av uttrykksmåte og begreper vil være representativ for perioden og den konteksten teksten er et produkt av. Dette vil si at en får en større forståelse av å bruke originalkilder, enn en oversettelse. I denne oppgaven har jeg kun brukt originalkilder på russisk fra de forskjellige tenkerne på 1800-tallet, som igjen tilrettelegger for at tekstene kan bli tolket på en bedre måte, og at den egentlige meningen og intensjonen med tekstene kommer klarere fram.

Disse betingelsene for god fortolkning av tekster, som Gadamer fastsetter, har vært et godt hjelpemiddel for å tolke de slavofiles tekster. Dette i form av å finne de slavofiles rolle i historien, ved å se på hvilke begreper de brukte, og hva slags forhold det var på deres tid. Til sammen legger dette konteksten for å fortolke deres meninger i tekstene, som er et produkt av deres tid. Den kjente forskeren på de slavofile, Nikolaj I. Tsimbajev, uttrykker dette på en god måte når han skriver:

Славянофилы искали ответы на злободневные вопросы русской действительности середины XIX в., их учение может быть понято и должно быть изучаемо только в контексте этой действительности. Социально-политические взгляды славянофилов были самой изменчивой стороной их учения, они постоянно развивались, уточнялись и (...) так и не сложились в законченную систему. Их изучение требует отказа от понимания славянофильства как застывшей доктрины, внимания к его историческому развитию.²⁴

Dette sitatet oppsummerer mye av hermeneutikkens krav og betingelser for god fortolkning. De slavofile sitt statssyn må tolkes ut i fra tiden de levde i, og man må ikke se på deres syn som en fast doktrine, men heller som noe levende som ble forandret ut i fra forandringene i samfunnet i Russland på denne tiden. Dette er viktig å ta i betraktning for å studere de slavofiles syn på selvherskerdømmet i Russland på 1800-tallet.

²¹ Gadamer, *Sanhed og Metode*, 368

²² Ibid.,364

²³ Ibid.,365

²⁴ Tsimbajev, *Slavjanofil'stvo*,(original kursiv),115-116

1.4.3 Teoretisk rammeverk

I denne oppgaven har jeg valgt å bruke Max Webers teori for legitimering av statsmakt. Dette fordi denne teorien er regnet som en av de store klassiske teoriene innenfor feltet legitimering av statsmakt. Også fordi oppgaven tar for seg en diskurs om statsmakt på 1800-tallet finner jeg det hensynsmessig å bruke en teori som oppsto rundt denne perioden, da mange av de moderne teoriene om legitimering av makt ikke passer like godt inn i forholdene som var på denne tiden.

Max Weber hevder at statsbegrepet er diffust og vanskelig å definere, da statens oppgaver kan romme så mangt og at det er få oppgaver som kan sies å være øremerket staten. Allikevel hevder han at det som kjennetegner en stat er et voldsmonopol, og at legitim vold er noe som er særegent for staten. Med andre ord gjelder altså staten som eneste grunnlag for "retten" til å utføre fysisk vold.²⁵ Politikk vil da bety streben etter makt og innflytelse på maktfordelingen, uansett om det dreier seg om maktfordeling mellom stater eller de menneskegrupper som staten omslutter. Altså er politikk streben etter makt, hvis motiver kan variere. Med andre ord er staten et forhold der mennesker hersker over mennesker ved å støtte seg på voldsbruk som er eller blir betraktet som legitim. For at staten skal bestå må de menneskene som er under herredømmet rette seg etter den autoriteten som makthaveren gjør krav på. Dette betyr at det må ligge en indre rettferdiggjørelse, en legitimitetsgrunn, for herskerforholdet.²⁶

Når herredømmet oppfattes helt allment og abstrakt, er det et hovedtrekk ved det sosiale samkvem. Som Weber hevder er ikke alle sosiale relasjoner herskerforhold, men i de fleste former for dette spiller herredømmet en meget viktig rolle, og dets struktur er avgjørende i mange tilfeller.²⁷ Herredømme er et spesialtilfelle av makt, og i likhet med det som gjelder for andre maktformer er det heller ikke her på noen måte slik at makthaveren utelukkende har til hensikt å fremme rent økonomiske interesser i kraft av sitt herredømme.²⁸

Som nevnt over kan herredømmer opptre i svært forskjellige former, men når det opptrer i en generell betydning oppfattes det som makt – altså som en mulighet for å påtvinge andres adferd og vilje. Selv om herredømmer opptre i mange og forskjellige former kan en slå fast at det er to typer som danner klare motpoler. Dette er på den ene siden herredømme i

²⁵ Max Weber, *Makt og byråkrati*, red. av Egil Fivelstad, 3. utg. (Oslo: Gyldendal, 2008), 9-10

²⁶ Ibid., 10

²⁷ Ibid., 67

²⁸ Ibid., 68

kraft av interessekonstellasjoner (særlig i kraft av monopolsituasjon), og på den andre side herredømme i kraft av autoritet (myndighet til å befale og plikt til å adlyde).²⁹ Disse typene flyter over i hverandre. Her vil jeg i tråd med Weber bruke begrepet herredømme i en snever forstand. Det står i motsetning til all makt som er betinget av interessekonstellasjoner og især i motsetning til markedsbetinget makt. Jeg vil altså oppfatte *herredømme som identisk med det å kunne befale i kraft av autoritet*.³⁰

Herredømme, altså muligheten for at makten adlydes, kan som nevnt over bero på forskjellige motiver. Både hos dem som hersker og de som herskes over pleier som oftest herredømmet å ha en dyptliggende støtte i form av rettsgrunner, med andre ord grunner for at herredømmet er ”legitimt”. Når troen på denne legitimiteten rokkes ved, pleier det å ha vidtrekkende følger, som truer hele herredømmet.³¹ Weber opererer her med tre former for legitimitetsgrunner som utgjør rene typer for herredømmer. Det skal nevnes at dette er det han kaller idealtyper, som sjeldent eller aldri finnes i virkeligheten. Som oftest oppstår herredømmer ved en kombinasjon eller i overlapp, det vil si noe mellom de forskjellige typene. Selv om dette er tre rene typer har de hver for seg en prinsipielt forskjellig sosial struktur.³²

Den første typen er herredømme i kraft av legalitet, troen på lovenes gyldighet for den saklige kompetanse, som bygges på rasjonelt oppstilte regler.³³ Med andre ord en lydig innstilling i utførelsen av reglementerte plikter. Den reneste typen er byråkratisk herredømme. Det er her ikke personen selv som adlydes i kraft av sine personlige rettigheter, men heller en lovgitt *regel* som bestemmer hvem som skal adlydes og i hvilken utstrekning vedkommende skal adlydes. Selv den som befaler, adlyder også en regel når han utsteder en befaling.³⁴ Det tekniske grunnlaget for at dette herskesambandet skal fungere, er at det finnes arbeidsdisiplin innenfor sambandets organer.³⁵

Den andre typen er tradisjonelt herredømme, i kraft av troen på at de ordninger og den herskermakt som eksisterer fra gammelt av, er hellig.³⁶ Dette er ”Den evige fortids autoritet”,

²⁹ Ibid.,69

³⁰ Ibid.,72

³¹ Ibid.,83

³² Ibid.

³³ Ibid.,10

³⁴ Ibid.,83

³⁵ Ibid.

³⁶ Ibid.,85

altså familiefarens, slektsoverhodets og "landsfaderens" herredømme.³⁷ Den reneste typen her er det patriarkalske herredømme. Slik Weber forklarer det er dette autoritetsforholdet preget av personlig samhørighet. "Herren" er den som befaler, forvaltningsstaben er "tjenere" og de som adlyder er "undersåtter". Når herren adlydes, er det fordi tradisjonen gjør ham til en person som i seg selv er verdig og hellig. Altså er befalingens innhold bundet til tradisjon.³⁸ Hvis han derimot skulle komme til å krenke tradisjonen, ville legitimiteten av hans herredømme stå i fare, da den utelukkende hviler på tradisjonens hellighet.³⁹ Utenfor de tradisjonelle normers rekkevidde er derimot herrens vilje bare bundet til de grenser som følelsen for hva som er rimelig, som et elastisk bånd som han kan tøy i hvert enkelt tilfelle.⁴⁰ Med andre ord faller hans herredømme dels innenfor et strengt tradisjonsbundet område, og dels innenfor et område av fri nåde og egenrådighet, hvor han kan herske etter behag, ut i fra sine sympatier og antipatier og rent personlige hensyn, og særlig slike som lar seg påvirke av personlige interesser.⁴¹

Forvaltningen kan ha en rent patriarkalsk struktur eller en standsstruktur. Enhver form for "øvrighet" som gjør krav på legitim autoritet, blir anerkjent utelukkende på grunn av vanegjengeri hos medlemmene.⁴² Felles for alle tradisjonelle former for herredømme er at den strengt tradisjonsbundne og den frie sfæren av handlingslivet eksisterer side om side.⁴³ En annen faktor som er felles for disse typer herredømmer er også fraværet av et formelt lovverk innenfor forvaltning og ved bileggelser av tvister. Dette er i likhet med den patrimoniale hersker, som regjerer og beslutter ut i fra "khadi-justisens" prinsipper, hvilket betyr at hans beslutninger i prinsippet på den ene siden er strengt tradisjonsbundne. Imidlertid kan han på den andre siden handle ut i fra juridisk sett uformelle og ikke-rasjonelle betraktninger om hva som i hvert enkelt tilfelle er rett og rimelig.⁴⁴ Slik Weber forklarer dette er alle de kodifiseringer og lover som patriarkale herskere iverksetter preget av "velferdsstatens ånd", hvilket betyr en kombinasjon av sosial-etiske og sosial-utilitaristiske prinsipper som er fremherskende og sørger for at lovverket aldri blir fullstendig formelt.⁴⁵

³⁷ Ibid.,10

³⁸ Ibid.,85

³⁹ Ibid.

⁴⁰ Ibid.,86

⁴¹ Ibid.

⁴² Ibid.,87

⁴³ Ibid.,88

⁴⁴ Ibid.

⁴⁵ Ibid.

Den tredje typen er karismatisk herredømme. Også kalt ”Den ualminnelige personlige nådegaves autoritet”. Det vil si herredømme i kraft av en affektsbestemt hengivelse til en herskende person og hans nådegaver (karisma), hvor særlig hans kvaliteter i form av magiske evner, åpenbaringer eller heltedåder, og ordets makt er opphøyd.⁴⁶ Herskesambandet her gir menighet eller preg av personlig samhørighet, i den form at de har noe spesielt de tror på som binder dem sammen. Personen som befaler er ”føreren” og de personene som adlyder er ”disippelen”. Det er i det hele tatt føreren rent personlig som adlydes, og det for hans rent personlige, høyst usedvanlige egenskapers skyld. Med andre ord ikke på grunn av noen lovbestemt stilling eller tradisjonsbetinget verdighet. Derfor adlydes han også bare så lenge han har disse egenskapene, og hvis han mister disse faller hans herredømme i grus.⁴⁷ Forvaltningsstaben er utvalgt på bakgrunn av karisma og personlig hengivenhet, og det er utelukkende herskerens befalninger og hans karismatiske egenskaper som bestemmer omfanget av legitimering av hans følgesvenner som har fått oppdrag av han.⁴⁸

Det er viktig å understreke at dette er rene typer, altså idealtyper som ytterst sjelden finnes i virkeligheten. Oftest finnes en blanding eller overlapping av disse tre typene. Disse legitimitetsforestillinger og deres indre begrunnelse har stor betydning for herredømmets struktur.⁴⁹ På bakgrunn av denne teorien er det mulig å finne ut av hvordan forskjellige stater legitimerer sin makt. Når det kommer til anvendelighet av teorien går det an å bruke denne kategoriseringen av forskjellige legitimitetsforestillinger av makt på de aller fleste stater i moderne og eldre tid. På denne måten kan det sies at Webers teori er universell og kan bli brukt uavhengig av tid og rom. På bakgrunn av dette ser en hvorfor denne teorien har blitt en klassisk teori innenfor dette feltet, og at den dermed er svært gunstig å bruke når det kommer til de slavofiles syn på legitimering av statlig makt, altså tsarmakten.

⁴⁶ Ibid.,89

⁴⁷ Ibid.

⁴⁸ Ibid.,90

⁴⁹ Ibid.,11

2 De slavofile og deres bakgrunn

2.1 Definisjon av de slavofile

I denne oppgaven har jeg valgt å bruke instituttet *Russkaja Tsvilizatsia* sine kriterier på hva som må være oppfylt for å bli definert som en slavofil. De, og også jeg, har valgt å definere de slavofile og gruppens medlemmer med følgende trekk:

1. Har en holdning til Russland som en spesiell verden, en unik sivilisasjon.
2. Tror på at selvherskerdømmet og den ortodokse kirke har en frelsende rolle.
3. Tror på at Russland har en spesiell misjon, som også er verdensomspennende.
4. Ser en kontrast mellom Russland og Vesten uten å fornekte det positive som den vestlige verden har gitt til den kristne kulturen fram til kirkesplittelsen.⁵⁰

Det er viktig å understreke at selv om disse hovedpunktene er felles for de slavofile, var personene innenfor denne retningen selvstendige tenkere, og de sto ofte i opposisjon til hverandre. For å få et mer nyansert syn på den slavofile retningen er det derfor viktig å analysere hver enkelt tenkers syn og se dette i forhold til andre i gruppen, og også over tid.

2.2 Oppkomsten til den slavofile retningen

Den etymologiske betydningen av ordet ”slavofili” er ”kjærlighet til slaverne”.⁵¹ Ordet ble opprinnelig brukt som en nedsettende betegnelse om forfattere som skrev med det kirkeslaviske språket. Ordet daterer seg tilbake til starten av 1700-tallet, fra admiral Sjisjkovs tid.⁵² På starten av 1800-tallet ble bruken av ordet forandret, hvor det gikk over til å bli brukt for å understreke en spesiell etno-nasjonal partikularisme som ble hevdet å være typisk for motstanderne til de vestvendte. Ordet ble brukt for å vekke latterliggjørelse.⁵³ Selv syntes ikke

⁵⁰ O. Platonov, ”forord” til *Slavjanofily: Istoritsjeskaja entsiklopedija* (Moskva: Institut russkoj tsivilizatsii, 2009), 14

⁵¹ Andrzej Walicki, *The Slavophile Controversy – A History of a Conservative Utopia in Ninetheenth-Century Russian Thought*, (Indiana: Oxford University Press, 1989), 92

⁵² Erik Krag, *Kampen mot Vesten i russisk åndsliv* (Oslo: Universitetsforlaget, 1990), 43

⁵³ B. A. Fateev, ”V sporakh o samobytnom puti Rossii”, *Slavjanofil’stvo: pro et contra*, red. av D. K. Burlaka, (St. Petersburg: Russkoj Khristianskoj gumaniternoj akademii, 2006), 8

de som ble omtalte som slavofile at denne termen var hensiktsmessig brukt mot dem.⁵⁴ Samtidig brukte de termen "vestvendt" på samme måte for å trekke negativ oppmerksomhet til de "vestvendtes" påståtte nasjonale frafall.⁵⁵ Imidlertid kan begge termene bli tolket positivt, og de ble til slutt akseptert av medlemmene av begge kretsene som en naturlig del av hvordan polemikken utviklet seg.⁵⁶ Som et resultat av dette ble termen hengende ved de slavofile og ble værende med de fra 1840-tallet av, det samme gjaldt de vestvendte.⁵⁷

Den slavofile retningen innenfor den russiske intelligentsiaen dukket opp som en bestemt gruppe på slutten av 1830-tallet, selv om mange av medlemmene av denne kretsen kjente hverandre fra lenge før dette. Dannelsen av den slavofile kretsen er knyttet til Aleksej Khomjakovs upubliserte artikkel "O starom i novom" (1839).⁵⁸ Denne artikkelen var ment som et svar til Pjotr Tjaadaevs "Filosofitsjeskie pis'ma", som kom ut to år tidligere, samtidig som den hadde trekk av polemisk karakter. Khomjakov oppfordret i denne artikkelen til diskusjon i sin omgangskrets. Som svar på denne artikkelen kom Ivan Kireevskijs artikkel "V otvet A. S. Khomjakovu". Diskusjonen rundt disse to artiklene la mye av grunnlaget for det som ble den slavofile idé, og var starten på et aktivt samarbeid mellom disse likesinnede som senere ble til den slavofile kretsen.⁵⁹ Deres syn utkrystalliserte seg i perioden 1838-1848. Andre viktige personer som var medlemmer av denne kretsen og som regnes som klassiske slavofile var i første rekke Konstantin Aksakov og Pjotr Kireevskij, og også Jurij Samarin, Aleksandr Kosjelev, Dmitrij Valuev, Ivan Beljajev og Vasilij Panov.⁶⁰

De slavofile hentet elementer fra tysk romantisk filosofi, og filosofer som Hegel og Schelling var sentrale. Trekk som de er påvirket av i forhold til dette er at de definerte nasjoner som kulturelle og språklig unike enheter, og videre at de argumenterte for at hver nasjon kan bli definert av sitt unike element som må utvikles.⁶¹ Et eksempel på dette er at de slavofile forkastet ideen om at Russland måtte adoptere vestlige institusjoner, og at Russland heller måtte styrke sin unike tradisjon, som også gjorde seg gjeldende i deres argumentasjon for bevarelsen av selvherskerdømmet. Som et svar på Tjaadaevs "Filosofitsjeskie pis'ma"

⁵⁴ Anton Vasil'ev, *Gosudarstvenno-pravovoj ideal slavjanofilov* (Moskva: Institut russkaja tsivilizatsii, 2010), 35

⁵⁵ Walicki, *The Slavophile Controversy*, 92

⁵⁶ Ibid.

⁵⁷ Fateev, "V sporakh o samobytnom puti Rossii", 9

⁵⁸ Ibid., 21

⁵⁹ Ibid.

⁶⁰ Ibid.

⁶¹ Krag, *Kampen mot Vesten i russisk åndsliv*, 42

begynte de å søke etter et unikt element i russisk historie og kultur, noe som Tsjaadaev mente at Russland ikke hadde.⁶² Selvherskerdømmet ble en sentral del av deres lære, da nettopp dette elementet kan sies å være særegent for Russland og var med på å definere det russiske. På bakgrunn av dette kan en si at de slavofile var partikularistiske tenkere, da de prøvde å finne løsninger på politiske, sosiale og religiøse problemer innad i et partikulært samfunn, nemlig det russiske.⁶³

De slavofile tok også i bruk den tsaristiske statsideologien for å forklare sitt syn. Denne statsideologien ble senere kalt den offisielle nasjonalismen, og ble for første gang formulert av undervisningsminister Sergej Uvarov under tsar Nikolaj I.⁶⁴ Statsideologien var basert på ortodoks kristendom (*pravoslavie*), selvherskerdømmet (*samoderzjavie*) og *narodnost'*, og utgjorde formelen for tsarregimets selvforståelse og legitimering.⁶⁵ Det må nevnes at begrepet *narodnost'* har mange forskjellige betydninger og er vanskelig å oversette. Den kjente forskeren på de slavofile, Andrzej Walicki, peker på at ordets betydning utviklet seg i Russland på 1800-tallet. I starten betydde ordet ikke bare "nasjonen", men også "folket", mens det utviklet seg på 1830- og 1840-tallet til å likne mer det tyske *Volkstum*.⁶⁶ Uvarov og Nikolaj Is regime brukte ordet som en formidling av en nasjonalistisk trend, men også som et middel for å øke regimets sosiale plattform i form av å assosiere seg med og snakke direkte til "folket", i en bred betydning av ordet.⁶⁷ Med andre ord har ordet en legitimerende betydning, den som har rett til å bruke ordet har folket på sin side. Imidlertid begynte intelligentsiaen også å bruke ordet på samme måte. Ordet ble dermed brukt i en propagandistisk sammenheng med en positiv valør, og ble brukt av hele det politiske spekteret fra de revolusjonære til staten.

De slavofiles syn var sentrert rundt disse tre overbevisninger om Russland i statsideologien, og hevdet at Russland var basert på disse tre grunnsteinene. Det skal nevnes, som Nikolaj Berdjajev understreker, at de slavofile forsto og tolket disse begrepene

⁶² Vera Tolz, *Russia: Inventing the Nation*, (Storbritannia: Hodder Education, 2001), 81-82

⁶³ Pål Kolstø, "The Slavophile Concept of the State and Lev Tolstoy", *The Russian Review*, Vol.64, No.4(Okt. 2005), 559

⁶⁴ Nistad, *Russisk politisk idehistorie fra opplysningstiden til i dag*, 112

⁶⁵ Walicki, *The Slavophile Controversy*, 46

⁶⁶ Ibid.

⁶⁷ Ibid.

annerledes enn den tsaristiske statsideologien, hvor ortodoksien og *narodnost*’ var underkastet selvherskerdømmet. For de slavofile var ortodoksien på første plass.⁶⁸

Alle de slavofile utgikk fra en kristen verdensanskuelse der de mente at den ortodokse kirke var den eneste sanne kirke i verden.⁶⁹ Videre så de på den ortodokse tro som en av særegenhetene Russland hadde, og som var en styrke for landet. Som Nikolaj L. Brodskij skriver:

Исходя из христианской точки зрѣнія, славянофилы пытались найти в русском народѣ такія свойства, которыя бы благопріятствовали развитію христианских начал, а в русской исторіи - такія особенности, благодаря которым Россія могла бы возвыситься над другими народами.⁷⁰

Den ortodokse tro var dermed hovedmarkøren i Russland og forente det russiske folk. Videre så de på den ortodokse tro som et særegent tegn hos det russiske folk, og som definerte deres karakter og skilte dem ut fra andre folk. Nikolaj Berdjajev beskriver dette slik:

Русская земля была для славянофилов прежде всего носительницей христианской истины, а христианская была в православной Церкви. Славянофильство означало выявление православнаго христианства, как особаго типа культуры, как особаго опыта религиознаго, отличнаго от западно-католическаго и потому творящаго иную жизнь.⁷¹

Det religiøse komponenten er da viktig for den russiske identiteten og var en viktig markør for å skille Russland fra Vesten. Dette momentet er viktig for å forstå hvordan de slavofile så på selvherskerdømmet i forhold til det russiske folk, og i forhold til hvordan de så på Russland i forhold til andre land.

Selv om de tidlige slavofile og de tidlige vestvendte var to forskjellige retninger innenfor intelligentsiaen, hadde de også mye til felles. De så begge på Vesten som det konstituerende andre, som hadde mye å si for Russlands utvikling, selv om deres syn på hvordan Vesten påvirket Russland var ulikt. Begge retningene uttrykte mistillit til det byråkratiske systemet i det nikolajske regimet. De framsatte krav om ytringsfrihet, og uttrykte misnøye til livegenskapet.⁷² Herzen, en av lederne for den vestvendte kretsen, beskrev forholdet mellom de vestvendte og slavofile som at de ”(...)смотрели в разные стороны, в

⁶⁸ Nikolaj Berdjajev, *Samopoznanie. Russkaja Ideja* (Moskva: Izdatel'stvo "Eksmo", 2009), 487

⁶⁹ Nikolaj Berdjajev, *Aleksej Stepanovitsj Khomjakov* (Moskva: Tovarishstvestvo tipografi A. I. Mamontova, 1912), 14-15

⁷⁰ Nikolaj L. Brodskij, *Rannye Slavjanofily* (Moskva: Tipografija T-va I. D. Sytina, 1910), LII-LIII

⁷¹ Berdjajev, *Aleksej Stepanovitsj Khomjakov*, 9

⁷² Fateev, "V sporakh o samobytnom puti Rossii", 15

то время как сердце билось одно”⁷³ Samtidig hadde de to retningene vesentlige forskjeller i sitt syn på de mest grunnleggende ting. På mange måter kan en si, som termene ”slavofili” og ”vestvendt” impliserer, at dette var en konflikt mellom to typer sivilisasjoner, med motsetning mellom slaviske og europeiske prinsipper, og videre en konflikt om valget av et altomfattende nasjonalt system.⁷⁴ Som en følge av dette var det umulig å komme til enighet, noe som førte til et endelig brudd mellom de slavofile og vestvendte i perioden mellom 1842-45.

Det var en nokså tragisk stilling de slavofile hadde i Russland i sin tid. I motsetning til de reformivrige vestvendte, ble de slavofile innad i intelligentsiaen på mange måter sett på som mørkemenn og bakstreverske.⁷⁵ I forhold til myndighetene var deres posisjon verre stilt enn for de vestvendte. De vestvendte måtte passe seg for ikke å komme i søkelyset fra regjeringen, men på den andre siden hadde de det brede europeiske selskapet i ryggen. De slavofile derimot ble sett på med skepsis fra intelligentsiaen og ble forfulgt av staten, og hadde dermed ingen å støtte seg på. En av grunnene til dette var at de ikke kunne gjøre rede for hva de sto for og hva de ville på grunn av sensuren. Videre at deres lære var for kompleks og utilgjengelig for det russiske publikum.⁷⁶ Når de slavofile prøvde å gjøre rede for sine synspunkter på sitt idealsamfunn i forhold til det fantes i Moskvariket og deres holdning til Peter den store, ble dette ikke forstått av publikum. Regjeringen så på dette som ”kritikk av det moderne Russland”. Konsekvensen av dette var at offentliggjøring av slavofile artikler som oftest ikke kom gjennom sensuren.⁷⁷ En indikator på dette er at de slavofile tidsskriftene *Russkaja beseda* (1856-60), *Sel'skoe blagoustrojstvo* (1858-59), og aviser som *Molva* (1857), *Parus* (1859), *Den'* (1861-65), *Moskva* (1867-68), *Moskvitsj* (1867-68) og *Rus'* (1880-85) alle hadde kort levetid, og noen ble lagt ned på grunn av sensuren.⁷⁸ Med andre ord var det en eviglang kamp mellom de slavofile og regjeringen om de slavofile skulle få utgi sine artikler, som kan forklare hvorfor de så ivrig proklamerte viktigheten med full ytringsfrihet.

⁷³ Aleksandr I. Herzen, *Sobranie Sotsjinenie, Byloe i dumy*, volum 9, (Moskva: Akademii Nauk SSSR, 1956) <http://philolog.petsu.ru/herzen/30tt.html> (oppsøkt 12.09.2012), 170

⁷⁴ Walicki, *The Slavophile Controversy*, 396

⁷⁵ Krag, *Kampen mot Vesten I Russisk åndsliv*, 48

⁷⁶ Ibid.

⁷⁷ Ibid., 49

⁷⁸ Platonov, ”forord”, 7

3 De klassiske slavofile

I dette kapittelet vil jeg presentere de klassiske slavofiles syn på selvherskerdømmet, hvor jeg videre vil analysere disse tenkerne opp mot hverandre for å se på likheter og forskjeller i deres syn. Til slutt vil jeg sette tenkernes syn inn i Weber sin idealtipe-modell for legitimering av statsmakt.

3.1.1 Konstantin Sergeevitsj Aksakov (1817-1860)

Konstantin Aksakov var på mange måter den mest ekstreme og fanatiske av de klassiske slavofile. Disse trekkene finnes i hans verdenssyn, som på mange måter var en dualistisk konflikt mellom godt og ondt.⁷⁹

Konstantin Aksakov ble født i en adelsfamilie og vokste opp i et konservativt godseiermiljø i Moskva. Han studerte filologi og historie ved universitetet i Moskva.⁸⁰ Han trivdes på universitetet og var en aktiv skribent ved universitetsavisene.⁸¹ Etter universitetet skrev han for tidsskrifter som *Teleskop* og den slavofile avisen *Molva*. Han ble fort en del av intelligentsiaen, hvor han knyttet tette bånd til blant annet Belinskij.⁸²

Aksakovs tilnærming til slavofili gikk i flere stadier. Han var først medlem av Stankevitsjkretsen, hvor vestvendte som Herzen, Belinskij og Bakunin også var medlem, da den på denne tiden var dominert av romantisk og anti-opplysningstids tolkning av hegelianisme. Da Stankevitsjkretsen ble oppløst på starten av 1840-tallet gikk mange av dens medlemmer over til den hegelianske venstrefløy, mens Aksakov trakk seg nærmere Kireevskij og Khomjakov. Han prøvde å forsone Hegels filosofi med slavofili og å beholde vennskapet med sine gamle bekjente, men dette viste seg å være umulig.⁸³ Selv om mange av hans tidlige ideer klart var innenfor denne retningen, og bar preg av å være fra en tenker som var "født" til å være slavofil, var disse ideene bare spredte fragmenter og ikke en utviklet homogen teori.⁸⁴ På slutten av 1840-tallet gikk Aksakov gjennom et siste stadium i sin

⁷⁹ Walicki, *The Slavophile Controversy*, 240

⁸⁰ Nistad, *Russisk politisk idéhistorie fra opplysningstiden til idag*, 83

⁸¹ Aleksandr Kaplin "forord" til *Gosudarstvo i narod*, av Konstantin Aksakov (Moskva: Institut russkoj tsivilizatsii, 2009), 5-6

⁸² Ibid., 6

⁸³ Walicki, *The Slavophile Controversy*, 241

⁸⁴ Ibid., 242

evolusjon til slavofili. Han ble en av de mest betydningsfulle av de slavofile når det gjelder deres statssyn.

3.1.2 Konstantin Sergeevitsj Aksakovs statssyn

I denne oppgaven har jeg valgt å fokusere på artiklene ”Zapiska imperatoru Aleksandru II ”O vnutrennem sostojanii Rossii”” og ”O russkoj istorii”, hvor Konstantin Aksakovs statssyn kommer godt frem.

Det som er mest særegent med Aksakovs statssyn er at han hevder at det russiske folk ikke er et statlig orientert folk. Han hevder at ”русский народ есть народ не государственный, т. е. не стремящийся к государственной власти, не желающий для себя политических прав, не имѣющий в себѣ даже зародыша народного властолюбія.”⁸⁵ Det første beviset på dette finner man i følge Aksakov i starten på Russlands historie, ved at det russiske folk frivillig innkalte en fremmed statsmakt i form av vikingene.⁸⁶ Det andre beviset finner han i år 1612, under urotiden hvor det ikke fantes noen tsar, hvor folket kalte på statsmaken og valgte en ny tsar. Disse to bevisene synes Aksakov taler for seg selv, men han legger til at påstanden hans blir yttligere forsterket ved å se på hele Russlands historie. Han hevder at: ”В Русской исторіи нѣтъ ни одного возстанія против власти в пользу народных политических прав”.⁸⁷ Videre kommer han med et retorisk spørsmål: ” Кто слышал, чтобы простой народ в Россіи бунтовал или замышлял против Царя? Никто, конечно: ибо этого не было и не бывает.”⁸⁸ Dette vil si at det i det russiske folk ikke finnes noe ønske om å ha noen politisk makt som sådan, som videre vil si at det er noen som må ta på seg denne maktens byrde. Her kommer det frem at Aksakov ser på frihet som frihet *fra* politikk, makt og statlige anliggender. Med andre ord blir makt som sådan, og spesielt politisk makt, sett på som et onde. Når det kommer til hva det russiske folk ønsker argumenterer han som følger:

Отдѣлив от себя правленіе государственное, народ Русской оставил себѣ общественную жизнь и поручил государству давать ему (народу) возможность жить этой общественною жизнью.(...) Не ища свободы политической, он ищет свободы нравственной, свободы духа, свободы общественной, - народной жизни внутри себя.⁸⁹

⁸⁵ Konstantin Aksakov, ”Zapiske o vnutrennem sostojanii Rossii”, *Teoriya gosudarstva u slavjanofilov*, red. av S. E. Zverev, (St. Petersburg: Tipografija A. Pokhovsjsjikova. Bassejnaja, 3-5,1898), 23

⁸⁶ Ibid., 24

⁸⁷ Ibid.

⁸⁸ Ibid.

⁸⁹ Ibid.,26

Fra dette går det frem at det er staten, og i hovedsak tsaren, som har tatt på seg maktens byrde. Tsaren har dermed ofret seg for å gi folket muligheten til å leve i frihet. Frihet, som Aksakov definerer det, er frihet til å leve et fritt og moralsk liv. Aksakov mener å finne betingelsen for at den russiske karakteren søker denne friheten og støter fra seg statsmakt på bakgrunn av den ortodokse tro. Han skriver at det russiske folk tenker som følger:

(...) слова Христа: *Царство Мое нѣтъ отъ міра сего*; - и потомы, предоставивъ государству царство отъ міра сего, онъ, какъ народъ хрістіанскій, избираетъ для себя путь, путь къ внутренней свободѣ и духу, къ царству Христову: *Царство Божіе внутрь васъ есть*.⁹⁰

På bakgrunn av dette hevder Aksakov at: "Вот причина его беспримѣрнаго повиновения власти, вот причина совершенной безопасности Русскаго правительства, вот причина невозможности никакой революціи в Русскомъ народѣ, вот причина тишины внутри Россіи."⁹¹ Som det kommer fram her hevder Aksakov at nettopp fordi det russiske folket er et ortodoks troende folk har de ikke noen interesse av politisk makt, da de heller vil leve et indre moralsk liv som er rotfestet i ortodoks tro. Dette er hovedgrunnen Aksakov ser til at folket adlyder makten.

Karakteren til det russiske folk mener Aksakov også bekrefte gjennom sin teori hvor han skiller mellom det han kaller den *indre* og *ytre sannhet* som han skriver om i artikkelen "O russkoj istorii". Med den indre sannhet mener han i individet samvittighet som er påvirket av moral og tro, og i samfunnet verdier som er nedfelt i religion, tradisjon og skikker, som former en forent indre styrke, som hjelper til å forsterke de sosiale båndene som er holdt sammen av indre moralske overbevisninger.⁹² Dette, hevder han, danner et folk som har en harmonisk, rolig og mild karakter, og dette kan en finne hos de slaviske stammene.⁹³ Den ytre sannheten derimot er regler og forskrifter som er representert av staten og loven. Aksakov beskriver den ytre sannheten som følger:

Образомъ человеку возможность опираться на законъ, вооруженный принудительной цѣлой, она усыпляетъ склонный къ лени духъ человеческій, легко и безъ труда успокаивая его исполнениемъ наложенныхъ формальныхъ требованій и избавляя отъ необходимости деятельности и внутренняго нравственнаго возрожденія. Это путь внешней правды, путь государства.⁹⁴

⁹⁰ Ibid.,(original kursiv),26-27

⁹¹ Ibid., 27

⁹² Konstantin Aksakov, "O russkoj istorii", *Gosudarstvo i narod*, red. av O. A. Platonov, (Moskva: Institut russkoj tsivilizatsii, 2009),299

⁹³ Aksakov, "Zapiske o vnutrennem sostojanii Rossii", 26-27

⁹⁴ Aksakov, "O russkoj istorii",300

Den ytre sannheten er da streben etter makt, som er uren og et onde, da den fjerner mennesket fra sin indre sannhet. Dette hevder Aksakov har skjedd i Vesten, som har endt med et egoistisk, rasjonalistisk og materialistisk samfunn, hvor mennesker streber etter makt. Dette blir bekreftet ved å se på statstyper i forhold til at de har folkevalgte regjeringer, som fører til at de har kontakt med makten.⁹⁵

Aksakov understreker at i Russland er staten fjernet fra samfunnslivet, som en struktur. På denne måten velger han å dele Russland i to sfærer, nemlig *gosudarstvo* (staten) og *zemlja* (jorden), eller ”regjeringen” og ”folket”. Under begrepet staten ligger hele den statlige strukturen, hvor dens hovedoppgave er å beskytte folket. Under begrepet jorden ligger hele livet til folket, både åndelig, samfunnsmessig og også deres velferd.⁹⁶ På denne måten får folket sin beskyttelse fra staten, fra herskeren personlig. Forholdet mellom ”staten” og ”jorden” er viktig for å forstå dynamikken i Russland. Det viktigste med dette forholdet er at folket ikke blander seg inn i regjeringens anliggender og omvendt, at regjeringen ikke blander seg inn i folks liv og levemåte. Dette er det første og viktigste forholdet mellom staten og folket, som er basert på gjensidig ikke-innblandig.⁹⁷ Ifølge Aksakov er ikke dette forholdet fullt ut tilstrekkelig. Han legger til at i tillegg til statens oppgaver med å beskytte folket mot ytre fiender må staten også høre på opinionen. Dette er det eneste forholdet et folk uten makt, og som ikke ønsker det, kan ha til en allmektig stat. Aksakov skriver at: ”Общественное мнѣніе, - вот чѣм самостоятельно может и должен служить народ своему правительству, и вот та живая нравственная и поскольку не политическая связь, которая может и должна быть между народами и правительством.”⁹⁸ Dette mener han de gamle kloke tsarene forsto, da de skapte *zemskij sobor*, et stendersamfunn hvor tillitsvalgte fra alle klasser i Russland ble tilbudt å diskutere spørsmål angående staten og jorden.⁹⁹ På denne måten kunne forholdet dem imellom være fullt ut fordelaktig. Han skriver at:

Дѣйствіе - право государство, мнѣніе - право страны. Для возможно полного благоденствія нужно, чтобы и та, и другая сторона пользовалась своим правом: чтобы Земля не стѣсняла дѣйствій государя, чтобы Государь не стѣснял мнѣнія Земли.¹⁰⁰

⁹⁵ Ibid., 300

⁹⁶ Aksakov, ”Zapiske o vnutrennem sostojanii Rossii”, 27

⁹⁷ Ibid, 32

⁹⁸ Ibid., 33

⁹⁹ Ibid.

¹⁰⁰ Ibid.

Aksakov hevder at under slike forhold som en finner i Russland, hvor staten ikke blander seg inn i folkets liv, må statlig makt være ubegrenset. Dette da, som nevnt ovenfor, det er den eneste måten et folk som ikke ønsker politisk makt kan bli skjermet fra den. En slik form for makt finner en kun i det monarkistiske statssystem. Han understreker at enhver annen form, som demokrati og aristokrati, tillater mer eller mindre deltagelse av folket, noe som fører til en vesentlig begrensning av statlig makt, og som igjen har en effekt som ender med innblanding i folkets liv.¹⁰¹ Med et slikt syn på staten kan en skjønne at Konstantin Aksakov var imot enhver form for grunnlov og garantier. Dette ser en i hans tekst "O russkoj istorii" hvor han skriver: "Гарантия есть зло! Где нужна она, там нет добра; пусть лучше разрушится жизнь, в которой нет доброго, чем стоять с помощью зла."¹⁰² Med andre ord ville en statsform med regjering valgt av folket ødelagt grensen mellom de to sfærene, som ikke vil være fordelaktig for det russiske folk og måten det vil leve på, da det russiske folk har valgt den indre sannhetens vei. Slik Aksakov ser det er det kun en form som passer under slike forhold når det kommer til statsstyring:

Внѣ народа, внѣ общественной жизни, может быть только-лицо (individuum). Одно только лицо может быть неограниченным правительством, только лицо освобождает народ от всякаго вмѣшательства в правительство. Поэтому здѣсь необходим Государь, Монарх. Только власть Монарха есть власти неограниченная. Только при неограниченной власти монархической народ может отдѣлить от себя государство и избавить себя от всякаго участія в правительствѣ, от всякаго политическаго значенія, предоставив себѣ жизнь нравственно-общественную и стремленіе к духовной свободѣ. Такое монархическое правительство и поставил себѣ народ Русскій.¹⁰³

Det er bare selvherskerdømmet med ubegrenset makt som er den ideelle statsformen for det russiske folk. Dette fordi det under slike forhold som det er i Russland ikke finnes noen bedre statsform. Etter å ha innkalt den ubegrensede statlige makt, kan det russiske folk fullt og helt hengi seg til sin indre moralske sannhet. Ut i fra dette går det fram at Aksakov hevder at det er bedre å samle all makt hos en person, enn å ha en regjering hvor makten er delt på flere. Dette vil resultere i at flere blir innblandet i staten, som er ond og uren, og videre blir drevet av den ytre friheten. En kan si at han ser på staten (som i hans syn er en minimumsdefinisjon av den) som det minste av to onder. Dette da den monarkistiske uinnskrenkede stat, selv om den er ond, ikke er fiende eller motstander av folket, men derimot etter russisk forståelse beskytter av folkets frihet. Nettopp fordi all politisk makt er ond er det bedre at så få som mulig er i

¹⁰¹ Ibid., 29-30

¹⁰² Aksakov, "O russkoj istorii", 306

¹⁰³ Aksakov, "Zapiske o vnutrennem sostojanii Rossii", 30

kontakt med den. Det er kun under disse forholdene at folket kan ha nytte av en stat som sådan.¹⁰⁴

Videre skriver han at det russiske folk adlyder makten, men de dyrker den ikke som en gud.¹⁰⁵ Aksakov hevder at folket ser på staten som et nødvendig onde, da den har en funksjon som deres beskytter, som de anerkjenner, og som videre gjør at de respekterer tsaren. Dette tyder på at Aksakov har visse anarkistiske trekk i sitt syn. Dette da han hevder at det russiske folk frivillig gir avkall på makten, og velger bevisst ikke å ha noe med den å gjøre, til fordel for å leve et liv etter den indre sannheten, hvor deres mening kan bli hørt i folketinget.

Aksakov hevder at Russland har hatt en organisk og harmonisk utvikling i det før-petrinske Russland, og at forholdet mellom tsaren og folket har fungert godt. Derimot fikk dette en brå slutt da Peter den store ble tsar. Som han skriver: ” При Петрѣ началось то зло, которое есть зло нашего времени”.¹⁰⁶ Konsekvensene av Peter den stores reformer hevder Konstantin Aksakov utgjør den største faren i Russland i dag. Dette henger sammen med at Aksakov hevder at Peter den store implementerte vestlige reformer i Russland. Dette passet ikke for det Russiske samfunnet, da det har hatt en annen utvikling enn i Vesten. I Vesten hevder han at det alltid har vært fiendtlighet og rettstvister mellom staten og folket. Dette begrunner han med at i motsetning til den russiske statsdannelse, som var basert på frivillig innkallelse av makt, ble den vestlige statsdannelse grunnlagt på erobring. Makt i de vestlige landene er fiendtlig og væpnet, og som videre har blitt gjort krav på å bli legitimert av de erobrende folkene.¹⁰⁷ Denne situasjonen hevder Aksakov at oppsto i Russland som resultat av Peter den store:

Так совершился разрыв царя с народом, так разрушился этот древний союз Земли и государства; так вмѣсто прежняго союза, образовалось *иго* государства над Землею, и Русская земля стала как-бы завоеванною, а государство завоевательным. Так русскій монарх получил значеніе деспота, а свободно подданный народ значеніе раба-невольника в своей землѣ!¹⁰⁸

Som det går fram her brøt staten regelen om gjensidig ikke-innblanding og forgrep seg på folket. Dermed var det harmoniske og organiske båndet mellom folket og tsaren brutt og tsaren og staten ble en despot som undertrykket folket. Dette har også ført til at staten ikke forstår det russiske folk. Men det russiske folk forble rolige under disse forandringene, som

¹⁰⁴Ibid., 30

¹⁰⁵ Ibid., 31

¹⁰⁶Aksakov, ”Zapiske o vnutrennem sostojanii Rossii”, 35

¹⁰⁷Aksakov, ”O russkoj istorii”, 304

¹⁰⁸ Aksakov, ”Zapiske o vnutrennem sostojanii Rossii”, (original kursiv), 36

har blitt permanente i det russiske samfunn fra Peter den stores tid til i dag. Dette mener Aksakov beviser at det ikke finnes noen mulighet for revolusjon eller motstand fra det russiske folk mot tsaren.¹⁰⁹ Slik Aksakov ser det er den eneste måten å komme ut av denne ufordelaktige situasjonen på å vende tilbake til hvordan det var før Peter den stores tid. Som han skriver:

Прямое цѣленіе на современное зло, возникшее в России, - это *понять Россію* и возвратиться к русским основам, согласным с ея духом. Прямое цѣленіе против болѣзни, порождаемой противоестественным для Россіи образом дѣйствіи, - это: оставить противоестественный образ дѣйствіи и возвратиться к образу дѣйствіи, согласному с понятіями, с существом Россіи.¹¹⁰

Han skriver at jo fortere staten forstår dette, jo fortere kan Russland komme på riktig vei. Det russiske folk har ikke noen interesse av å blande seg inn i staten, og de forventer at staten ikke innblander seg i deres liv. Det eneste de ønsker er livets, åndens og ordets frihet. På denne måten må det være på statens initiativ at denne unionen mellom staten og jorden skal gjenoppstå, da det er staten som har brutt alliansen. Hvis dette skjer forutser Aksakov en optimistisk framtid for Russland:

Да возстановится древній союз правительства с народом, государства с землею, на прочном основаніи истинных коренных русских начал. Правительству- неограниченная свобода *правленія*, исключительно ему принадлежащая; народу - полная свобода *жизни* и внѣшней и внутренней, которую охраняет правительство. *Правительству - право дѣйствія* - и, слѣдовательно, закона; *народу - право мнѣнія* - и слѣдовательно, слова. Вот русское гражданское устоичество! Вот единое истинное гражданское устройство!¹¹¹

Ut i fra denne teksten kommer det tydelig fram at Aksakov hevder at det er ingen annen mulighet i Russland for en statsform i form av et uinnskrenket selvherskerdømme, som ikke blander seg inn i folks liv. Tsarens makt i form av selvherskerdømmet er her legitimert ut i fra det russiske folks karakter, med andre ord ut fra historiske, religiøse og nasjonale betingelser.

¹⁰⁹ Ibid.,37

¹¹⁰ Ibid.,(original kursiv),41

¹¹¹ Ibid.,(original kursiv),44

3.1.3 Aleksej Stepanovitsj Khomjakov (1804-1860)

Aleksej Khomjakov er regnet som en av grunnleggerne av den slavofile kretsen og deres syn. Han ble født i 1804 i Moskva i en adelig familie. Hva som var karakteristisk for Khomjakovs familie var at de, i motsetning til mange andre adelige, var trofaste mot nasjonale og religiøse tradisjoner.¹¹² Spesielt den religiøse komponenten var med på å forme Khomjakov allerede i barndommen. Hans mor oppdro ham i den sanne religiøse tro relativt isolert fra det vanlige samfunnsliv. Jurij Samarin, en sentral figur i den slavofile kretsen som sto Khomjakov nær, beskrev hans oppvekst som om han ”жил в церкви”.¹¹³ Dette hadde en klar innvirkning på Khomjakovs karakter og resulterte i at han som ung ble dypt religiøs.¹¹⁴

Khomjakov studerte ved universitetet i Moskva ved det matematiske fakultetet og ble uteksaminert i 1822.¹¹⁵ I perioden 1823-1825 tjenestegjorde han i hæren. På midten av 1820-tallet ble han kjent med de skarpeste unge talentene på denne tiden i en krets, som andre fremtidige slavofile også tilhørte.¹¹⁶ I 1825-1826 reiste Khomjakov i Europa, og denne perioden ble en viktig milepæl i livet hans. Han studerte europeisk kultur og kom fram til den konklusjonen at den var utilstrekkelig når det kom til dets åndelige, sosiale og politiske liv. Dette møtet med den vestlige verden hadde stor innvirkning på hans tenkning.¹¹⁷

I 1828 ble han med i husarenes regiment og kjempet i den tyrkisk-russiske krigen. Etter krigen drev han med gårdsdrift på godsene som tilhørte familien.¹¹⁸ På denne tiden startet han sin litterære og publistiske karriere. Hans tekst ”O starom i novom” dannet grunnlaget for den slavofile idé, og førte til skapelsen av denne retningen i intelligentsiaen. Han ble en av hovedpersonene innad i den slavofile retningen og en av dens mest innflytelsesrike personene. Hans personlighet ble karakterisert som fast, og den øvet en sterk fascinasjon og innvirkning på mange av medlemmene i hans sirkel.¹¹⁹ Som tenker kan han karakteriseres som praktisk og edruelig, ikke mystisk, foruten hans mystiske konsept av

¹¹² Walicki, *The Slavophile Controversy*, 182

¹¹³ *Slavjanofily: Istoritsjeskaja entsiklopedija*, 2009, s.v. ”Khomjakov Aleksej Stepanovitsj”, 576

¹¹⁴ Nikolaj Losskij, *Istorija russkoj filosofii*, (Moskva: Akademitsjeskij Projekt Moskva, 2007), 33

¹¹⁵ *Slavjanofily: Istoritsjeskaja entsiklopedija*, 2009, s.v. ”Khomjakov Aleksej Stepanovitsj”, 577

¹¹⁶ Berdjajev, *Aleksej Stepanovitsj Khomjakov*, 35

¹¹⁷ Aleksandr Kaplin, *Slavjanofily, ikh spodvizjniki i posledovateli*, (Moskva: Institut russkoj tsivilizatsii, 2011), 9

¹¹⁸ Losskij, *Istorija russkoj filosofii*, 34

¹¹⁹ Walicki, *The Slavophile Controversy*, 185

kirken. Han kan sies å være mer realistisk i sin dom over Russland enn både Kireevskij og Aksakov.¹²⁰

3.1.4 Aleksej Stepanovitsj Khomjakovs statssyn

Aleksej Khomjakovs statssyn kommer best fram i artikkelen "O starom i novom" som hadde stor betydning for den slavofile idé. Khomjakov prøver i denne artikkelen å finne ut om det er fordelaktig å videreutvikle de gamle elementene ved det russiske samfunnet i dag.¹²¹ Dette gjelder også staten. Khomjakov hevder at den russiske statsdannelsen gikk for seg som følger:

Правительство из Варягов представляет внѣшнюю сторону; областныя вѣча - внутреннюю сторону государства. Во всей России исполнительная власт, защита границ, сношенія с державами сосѣдними, находятся в руках одной Варяго-Русской семьи, начальствующей над наемною дружиною; суд правды, сохраненіе обычаев, решѣніе всѣх вопросов правленія внутренняго, предоставлены народному совѣщанію.¹²²

Som det kommer til uttrykk her skiller Khomjakov, som Aksakov, mellom en indre og ytre sfære, hvor den ytre sfære er selve staten og den indre sfæren er folket og deres liv, som er representert gjennom *vetsje*, et folkeråd. Ut ifra sitatet over kommer det fram at Khomjakov ser på statens historiske rolle i Russland som beskytter av folket mot ytre fiender og opprettholder av den ytre orden, med andre ord den ytre sfæren. Dette forholdet hevder Khomjakov forandret seg i perioden 1600-1800-tallet. Han sammenlikner den russiske stat på 1800-tallet med den som var på 1600-tallet og konkluderer med følgende:

(...) государство стало крѣпче и получило возможность сознанія и постепеннаго улучшенія без внутренней борьбы; нѣсколько прекрасных начал, прежде утраченных и забытых, освящено законам и поставлено на твердом основаніи; такова отмѣна смертной казни, челоуѣколюбіе в правѣ уголовном и возможность низшим сословіям восходить до высших степеней государственных на условіях извѣстных и правильных. Наконец, закон освятил нѣсколько злоупотребленій, введенных обычаем в жизнь народную, и через это видимо укоренил их.¹²³

Det går fram her at staten ble sterkere og man fikk vedtatt flere lover. Dette skjedde uten kamp i staten selv og møtte ingen reaksjoner fra befolkningen. Khomjakov hevder videre at det var i denne perioden byråkratiet ble utviklet i Russland, noe som hadde noen positive konsekvenser i form av å styrke Russland. Imidlertid førte dette til at statssystemet ble mekanisk og at den rene, patriarkalske samfunnsstrukturen forsvant. Dette førte videre til en

¹²⁰ Ibid.

¹²¹ Aleksej Khomjakov, "O starom i novom", *Polnoe sobranie sotsjinenij Alekseja Stepanovitsja Khomjakova*, 1. bd., red. av I. S. Aksakov, (Moskva: V tipografii P. Bakhmeteva, 1861), 363

¹²² Ibid., 368

¹²³ Ibid., 366

svekkelse av det lokale selvstyre i provinsene, noe folket led under.¹²⁴ Ut i fra dette kan en trekke den slutning at forholdet mellom den ytre sfæren (staten) og den indre sfæren (folket) i Russland var i ubalanse i perioden, da den ytre sfæren trengte inn i folkets indre sfære.

Khomjakov hevder at i denne perioden i Russland var det en statsbygging som var likt over hele landet, men at dette ikke førte til en forening av folket. Slik Khomjakov ser det førte dette til dannelsen av en føderasjon i Russland, som var grunnlagt på forholdet mellom fyrstene, men ikke en forening av folket.¹²⁵ Dette ser Khomjakov på som negativt, da det ikke fantes noe indre forbindelse mellom folkene i landet, og videre at fyrstedømmene ikke førte til en forent stat med en klar hersker.¹²⁶ Som et resultat av disse handlingene ser Khomjakov slik på statens rolle i disse århundrene:

Когда государство находилось в продолжение нѣскольких вѣков в осадном положеніи, многіе законы могли быть совершенно забыты; но это забвеніе невольное не есть укор закону. Безсильный временно, лишенный дѣйствія и приложенія, он живет скрытно в душах, несмотря на злые обычаи, введенные необходимостію, несмотря на невѣжество народа или на крутое дѣйствіе власти.¹²⁷

Denne samfunns- og statsutviklingen førte til utviklingen av et stort byråkrati som undergravde statens legitimitet, samt at det førte til en undergravelse av russiske skikker og tradisjoner. Situasjonen som staten var i på denne tiden, i følge Khomjakov, hadde lite til felles med den som var før disse forandringene fant sted. Khomjakov hevder at det var det russiske folks karakter i form av den ortodokse tro, som var håpet for en forbedring i Russland.¹²⁸ Khomjakov beskriver dette på følgende måte:

Другое основаніе могло поддержать зданіе государственное, это единство вѣры и жизнь церковная; (...) Без вліянія, без живительной силы христіанства не возстала бы земля Русская; но мы не имѣем права сказать, что одно христіанство воздвигло ее. Конечно, всѣ истины, всякое начало добра, жизни и любви находилось в Церкви, но в Церкви возможной, в Церкви просвѣщенной и торжествующей над земными началами. Она не была таковой ни в какое время и ни в какой землѣ.¹²⁹

Ut i fra dette går det fram at Khomjakov foreslår statsbygging basert på ortodoksi. Dette henger sammen med at Khomjakov hevder at ortodoksiens inntog i Russland skapte et bedre bånd mellom stammene og hadde en forenende effekt, i form av en felles tro, noe som videre

¹²⁴ Ibid., 365

¹²⁵ Ibid., 368-9

¹²⁶ Ibid., 369

¹²⁷ Ibid., 367

¹²⁸ Ibid., 367-8

¹²⁹ Ibid., 369

ga grunnlag for konstruktiv statsbygging.¹³⁰ Kirken støttet opp om staten og den ortodokse doktrinen hjalp til å forbedre folk liv ved å styrke bånd mellom stammer, forsterke skikker og skape en åndelig enhet i det russiske folk.¹³¹ Med andre ord er kirken, som en forenende markør i det russiske folk, en god støtte for staten.

Khomjakov hevder imidlertid at selv om den ortodokse kirkes rolle i Russland sto sterkt, var det fortsatt ikke noen enhet blant folket, og de ønsket det heller ikke. Med beskyttelse fra herskeren, den ytre sfæren, levde de forskjellige folkegruppene fortsatt sitt adskilte liv.¹³² Det var heller under Mongolåket, da de mongolske khanene tok kontroll over *Rus'*, at Khomjakov hevder at det kom nytt liv i Russland, som et resultat av at Moskva som by ble dannet.¹³³ Khomjakov beskriver Moskva som en ny by uten fortid og uten bestemt karakter, og hvor en blanding av slaviske stammer bodde.¹³⁴ Han hevder at dette forandret forholdet mellom folkene og herskerne:

(...)она [Москва] была столько же созданием князей, как и дочерью народа; слѣдственно, она совместила в тѣсном союзѣ государственную внѣшность и внутренность, и вот тайна ея силы. Наружная форма для нея уже не была случайною, но живою, органическою, и торжество ея в борьбѣ с другими княженіями было несомнѣнно.¹³⁵

I Moskva ble det en forening av folket, fyrstene og kirken som ga byen styrke, og som videre gjorde at Moskva fikk en karakter som var helt russisk. Nettopp fordi Moskva hadde denne karakteren kunne folket sympatisere med herskeren, som videre førte til en forening mellom den indre og ytre sfæren. Konsekvensen av denne forening var at Moskva fikk rollen som en stat. Moskvas særegne karakter gjorde byen uovervinnelig, mens fyrstedømmer uten denne karakteren, som Novgorod, var dømt til å gå under.¹³⁶ Sammenliknet med tidligere tider var forskjellen her at folket nå sympatiserte med herskeren og følte en tilknytning til ham som en representant for det russiske. Khomjakov hevder at dette hadde positive konsekvenser, og at statssystemet ble forbedret, som en konsekvens av at det ble en klar hersker som folket støttet opp under og som representerte det russiske.

¹³⁰ Ibid.

¹³¹ Ibid., 370

¹³² Ibid.

¹³³ Ibid., 372

¹³⁴ Ibid., 373

¹³⁵ Ibid.

¹³⁶ Ibid.

Selv om det ble en forbedring i forhold til statssystemet i Russland, hevder Khomjakov at det fortsatt var negative konsekvenser av Moskvarikets oppkomst og utvikling innad i det. Han oppsummerer denne perioden i russisk historie på følgende måte:

Таковы причины торжества; каковы же были послѣдствія? Распространение Россіи, развитіе сил вещественных, уничтоженіе областных прав, угнетеніе быта общиннаго, покореніе всякой личности мысли государства, сосредоточеніе мысли государства в лицѣ государя, - добро и зло до-петровской Россіи.¹³⁷

Ut i fra dette går det frem at Khomjakov hevder at Moskvariket førte til forbedringer, men at det fortsatt fantes onder innad i staten. Her kommer det fram at staten blandet seg inn i folkets sfære og ødela lokalstyrene og samfunnslivet. Staten tok med andre ord ikke hensyn til folket, og den ytre sfæren ble den dominerende. Imidlertid forandret forholdet mellom den indre og ytre sfæren seg under Peter den store, hvor en ny epoke i Russland startet. Russland ble trukket nærmere vesten og dens innflytelse, selv om dette ikke var folkets vilje. Som følge av dette ble St. Petersburg en ny regjeringsby.¹³⁸ Khomjakov hevder dette hadde følgende konsekvenser:

Петербург быть и будет единственно городом правительственным, и может быть для здороваго и разумнаго развитія Россіи не осталось и не останется безполезным такое разьединеніе в самом центрѣ государства. Жизнь власти государственной и жизнь духа народнаго раздѣлялися даже мѣстом их сосредоточенія. Одна из Петербурга движет всѣми видимыми силами Россіи, всѣми ея измѣненіями формальными, всею внѣшнею ея дѣятельностію; другая незамѣтно воспитывает характер будущаго времени, мысли и чувства, которым суждено еще облечься в образ и перейти из инстинктов в полную, разумную, проявленную дѣятельность. Таким образом вещественная личность государства получает рѣшительную и опредѣленную дѣятельность, свободную от всякаго внутренняго волненія, и в то же время безстрастное и спокойное сознаніе духи народной, сохраняя свои вѣчная правда, развивается болѣе и болѣе в удаленіи от всякаго временнаго интереса и от пагубнаго вліянія сухой практической внѣшности.¹³⁹

Flyttingen av hovedstaden fra Moskva til St. Petersburg hadde store konsekvenser for statssystemet i Russland. Det går frem fra dette sitatet at dette førte til en deling av den indre og ytre sfæren i samfunnet. St. Petersburg ble en ren regjeringsby, med konsentrert makt med en formell side hvor alle statlige anliggender ligger, noe som klart representerer den ytre sfæren. På den andre siden førte dette til at den indre sfæren, folkeånden, uhindret kunne konsentrere seg om sin indre frihet uten å bli uroet over kortsiktige politiske interesser. Fra dette kan det trekkes at Khomjakov ser på samfunnet i Moskvariket som et samfunn der den indre og ytre sfæren var blandet, og hvor det ikke var et klart skille, hvor folket ble påvirket av politiske interesser i den ytre sfæren. Videre kan en argumentere med at Khomjakov ser på

¹³⁷ Ibid., 373-4

¹³⁸ Ibid., 374

¹³⁹ Ibid.

staten som noe kunstig, men også nødvendig, som folk burde bli skånet fra. Han skiller her skarpt mellom den ytre sfæren som er staten, som har ansvar for sikkerheten og det formelle i statsapparatet, og den indre sfæren hvor folket kan leve et liv i tråd med sin indre moralske overbevisning. Makt er bare makt, noe overfladisk, mens det som virkelig teller er kjærlighet og personlig frihet som en finner i kirken og i folket. Dette hevder Khomjakov at Peter den store klarte å gjennomføre, da han fjernet all politisk makt fra folket ved å konsentrere den som en enhet i St. Petersburg. Som en ser her argumenterer Khomjakov for disse endringene er noe positivt. Khomjakov beskriver Peter den store på følgende måte:

Явился Петр, и по какому-то странному инстинкту души высокой, обняв одним взглядом всё болѣзнь отечества, постигнув все прекрасное о святое значеніе слова: государства, он ударил по Россіи, как страшная, но благодѣтельная гроза.¹⁴⁰

Ut i fra dette hevder Khomjakov at Peter den store bevisstgjorde Russland om sin styrke og makt. Med andre ord er Peter den store den moderne russiske stats far, nettopp fordi han fjernet all politisk makt fra befolkningen, og konsentrerte all politisk makt i et sentrum. Imidlertid hevder Khomjakov at Peter den store også gjorde feil i sine reformer:

Много ошибок помрачают славу преобразователя Россіи; но ему остается честь пробужденія ея к силѣ и к сознанию силы. Средства, им употребленные, были грубыя и вещественныя; не забудем, что силы духовныя принадлежит народу и Церкви, а не правительству. Правительству же предоставлено только пробуждать или убивать их дѣятельность каким-то насиліем, болѣе или менѣе суровым; но грустно подумать, что тот, кто так живо и сильно понял смысл государства, кто поработал вполне ему свою личность, также как и личность всѣх подданных, не вспомнил в то же время, что там только сила, гдѣ любовь, а любовь только там, гдѣ личная свобода.¹⁴¹

Peter den store tok et oppgjør med statens problemer og Khomjakov hevder at det russiske folk burde være takknemmelige for hans handlinger. Samtidig er han ikke glad for måten staten gjorde dette på. Han understreker at det var en historisk nødvendighet å ta et oppgjør med de onder som fantes innad i staten, men han er ikke enig i at staten blandet seg inn i folkets og kirkens liv, i form av å undertrykke tradisjoner ved å implementere vestlige skikker, samt å underkaste kirken staten. Ut i fra dette kan vi konkludere med at Khomjakov ser på vold og tvang fra statens side når det kommer til tro og tradisjoner som skadelig. Dette da det ikke inngår i staten oppgaver, den ytre sfæren, men tilhører folket og kirken, den indre sfæren.

Khomjakov hevder at epoken for statlig bevisstgjøring i Russland er avsluttet. Slik han ser det er det klart for en ny epoke i Russland:

¹⁴⁰ Ibid., 375

¹⁴¹ Ibid., 375-376

Теперь, когда эпоха создания государственного кончилась, когда связались колоссальные массы в одно целое, несокрушимое для внешней вражды, настало для нас время понимать, что человек достигает своей нравственной цели только в обществе, где силы каждого принадлежат всем и силы всех каждому. (...) свѣтил путеводительных для будущего нашего развития, и воскрешая древние формы жизни Русской, потому что онѣ были основаны на святости уз семейных и на неиспорченной индивидуальности нашего племени. Тогда в просвѣщенных и стройных размѣрах, в оригинальной красотѣ общества, соединяющего патриархальность быта областного с глубоким смыслом государства, представляющего нравственное и христианское лицо, воскреснет древняя Русь, но уже сознающая себя, а не случайная, но полная сил живых и органических, а не колеблющаяся вѣчно между бытием и смертію.¹⁴²

Her kommer det frem at Khomjakov hevder at perioden for statlig bevisstgjøring i Russland er ferdig, da skillet mellom den indre og ytre sfæren eksisterer. Folket har fått en forståelse av hva staten er og hva dens oppgaver er, som er representert med en klar hersker. Folket kan nå konsentrere seg om sitt indre moralske liv, da skillet mellom den indre og ytre sfæren er opprettet, og videre at folket har blitt forent til en enhet. Khomjakov argumenterer med at Russlands oppgave nå, som et ortodoks troende land, er å trekke fram de gamle russiske tradisjonene og dermed vil det gamle Russland gjenoppstå.

Fra det overgående går det fram at Khomjakov i sitt statssyn støtter seg på Konstantin Aksakovs teori om den indre og ytre sfæren i samfunnet. I motsetning til de andre klassiske slavofile har han imidlertid et positivt syn på Peter den stores reformer. Dette fordi det var han som skapte et klart skille mellom den indre og ytre sfæren og konsentrerte all politisk makt i et sentrum i Russland. Selv om Khomjakov er sterk motstander av byråkratiet, og som de andre klassiske slavofile hevder at det er bedre at all politisk makt er konsentrert hos en person, er hans argumentasjon stikk motsatt av de andre slavofile når det kommer til byråkratiets utvikling og statsmaktens forgripelse av den indre sfæren. For Khomjakov var det Peter den store som ryddet opp i dette problemet, mens det for de andre klassiske slavofile var det med Peter den store at problemene startet. Også det at Khomjakov foreslår statsbygging i form av ortodoksi er originalt. De andre klassiske slavofile vektlegger kirkens rolle som et ledd mellom tsaren og folket, men ikke slik som Khomjakov argumenterer for at den skal ta en aktiv del i statsbyggingen. Ut i fra Khomjakovs syn kan en si at tsarens makt blir legitimert på bakgrunn av historiske, tradisjonelle og nasjonale faktorer.

¹⁴² Ibid., 377

3.1.5 Ivan Vasil'evitsj Kireevskij (1806-1856)

Ivan Kireevskij regnes sammen med Khomjakov som en av grunnleggerne av den slavofile kretsen og den slavofile idé. Kireevskij studerte filosofi ved universitetet i Moskva, hvor han spesielt interesserte seg for Schelling. Han startet her å omgås intellektuelle i en krets med unge studenter, poeter og forfattere sammen med blant annet Pogodin, Venevitinov og fyrst Odojevskij.¹⁴³

I 1830 dro Kireevskij til Tyskland, hvor han møtte blant annet Hegel og Schelling. På denne tiden stod han nærmere de vestvendte, og mente for eksempel at den russiske litteraturen var annenrangs og så på den som et vedheng til den europeiske.¹⁴⁴ Da han kom hjem startet han sin karriere som publisist ved å utgi tidsskriftet *Jeuropeets*. Tidsskriftet ble imidlertid forbudt etter det andre nummeret, fordi tsar Nikolaj I ikke likte innholdet. Tsaren mente at innholdet var altfor politisk orientert, istedenfor litterært, som han mente det burde være.¹⁴⁵ Etter dette var Kireevskij redaktør i andre tidsskrifter som *Moskvitjanin* og også det slavofile tidsskriftet *Moskovskij sbornik*. Begge disse tidsskriftene ble nedlagt på grunn av sensuren, og som et resultat av dette havnet han i politiets søkelys og utga ikke noe på mange år.

Fra det overstående kommer det fram at Kireevskijs slavofili ikke var formet fra starten av. Han hadde i starten et syn som var nærmere de vestvendte, enn de slavofile, og han var også i stor grad påvirket av Tsjaadaev, som han støttet opp om.¹⁴⁶ Forandringen i hans syn kom flere år etter at tidsskriftet han var redaktør for, *Jeuropeets*, ble nedlagt av sensuren. Hovedforandringen, som gjorde at han skiftet syn, var at han ble interessert i religion og spesielt ortodoksi. Kosjelev og Herzen, to av hans bekjente, hevder at det var innflytelsen fra hans dypt religiøse kone som førte til dette.¹⁴⁷ Han begynte å se på den ortodokse kirke som et sosialt fenomen, noe som etter hvert ble et essensielt element i hans historiosofiske forskning.¹⁴⁸ Denne forandringen i hans tankesett trakk ham nærmere de slavofile og knyttet ham til deres krets.

¹⁴³ Losskij, *Istorija russkoj filosofii*, 13

¹⁴⁴ Kaplin, *Slavjanofily, ikh spodvizjniki i posledovateli*, 113

¹⁴⁵ Losskij, *Istorija russkoj filosofii*, 14

¹⁴⁶ Walicki, *The Slavophile Controversy*, 127, 132

¹⁴⁷ Ibid., 132-134

¹⁴⁸ Ibid., 134

3.1.6 Ivan Vasil'evitsj Kireevskijs statssyn

I denne oppgaven har jeg valgt å ikke legge vekt på ”V otvet A. S. Khomjakovu” og videreutviklingen av denne teksten til ”O kharaktere prosvesjtsjenija Evropy i ego odnosjenii k prosvesjtsjeniju Rossii”, som kan sies å være to av hans mest kjente tekster. Dette da disse tekstene ikke vektlegger oppgavens tema i tilstrekkelig grad, da de i hovedsak fokuserer på historiefilosofi. På grunn av oppgavens begrensede lengde har jeg valgt å istedet legge vekt på artikkelen ”Zapiska ob odnosjenii russkogo naroda k tsarskoj vlasti” fra 1855. Denne artikkelen tar for seg oppgavens tema, og gir et godt innblikk i Kireevskijs syn på selvherskerdømme og legitimering av tsarmakten.

Kireevskij konstaterer at det russiske folk tenker følgende om sin tsar: ”Русский человек любит своего Царя. Это действительность несомненная, потому что очевидная и ощутительная для каждого.”¹⁴⁹ Som det kommer fram her konstaterer Kireevskij dette som en selvfølgelighet. Videre skriver han at det er folk som har denne kjærligheten til tsaren, samtidig som deres motiver er uedle:

Но любовь к Царю, как и всякая любовь, может быть истинная и ложная, хорошая и дурная, (...). Ложная любовь та, которая любит в Царе только свою выгоду; это любовь - низкая, вредная и, в минуты опасные, готовая к предательству. Истинная любовь к Царю соединяется в одно неразделимое чувство с любовью к Отечеству, к законности и к Святой Православной Церкви. Потому эта любовь может быть великодушная. И как в сем деле отделять любовь к Царю от закона, Отечества и Церкви? Закон - это воля Царя, перед всем народом объявленная; Отечество - это лучшая любовь его сердца; Святая Православная Церковь - это его высшая связь с народом, это самое существенное основание его власти, причина доверенности народной к нему, совокупная совесть его и Отечества, живой узел взаимного сочувствия Царя и народа, основа их общего благоденствия, источник благословения Божьего на него и на Отечество.¹⁵⁰

Ut i fra dette kan en trekke den konklusjon at Kireevskij har en oppfatning at det russiske folk elsker sin tsar, men at denne kjærligheten kan ha forskjellige motiver, som også kan være uedle. Det er de tre grunnpilarene fedrelandet, legalitet og den ortodokse kirke som støtter opp under tsarens makt, og som det russiske samfunnet er bygget på, og som videre sikrer harmoni og lykke i Russland. Det kommer fram at selvherskerdømmet blir legitimert ut i fra konteksten av denne treenigheten. Kireevskij argumenterer for at konsekvensene blir negative hvis en skiller sin kjærlighet til tsaren fra de tre grunnpilarene:

¹⁴⁹ Ivan Kireevskij, ” Zapiska ob odnosjenii russkogo naroda k tsarskoj vlasti”, del1, 01.12.2009, http://rys-arhipelag.ucoz.ru/publ/iv_kireevskij_zapiska_ob_otnoshenii_russkogo_naroda_k_carskoj_vlasti_chast_1/6-1-0-2002 (oppsøkt: 12.05.2012)

¹⁵⁰ Ibid.

Но любить Царя русского отдельно от России - значит любить внешнюю силу, случайную власть, а не русского Царя (...). Любить Царя и не уважать законов или, под покровом его доверенности, под прикрытием его власти, нарушать законы, им же данные или им утвержденные, - это враждовать против него под маскою усердия, подкапывать его могущество в корне, убивать любовь Отечества к нему, отделять в народе понятие об нем от понятия о справедливости, о порядке и благосостоянии всеобщем - одним словом, в сердце народа отделять Царя от тех самых причин, для которых Россия хочет иметь Царя, от тех благ, в надежде на которые она так высоко уважает его. Наконец, любить его без всякого отношения к Святой Церкви как Царя сильного, а не как Царя православного, думать, что его господствование не есть служение Богу и Его Святой Церкви, но только управление государством для мирских видов, что его правительственные выгоды отделены от выгод Православия или даже что Церковь Православная есть средство, а не цель для бытия общенародного, что Святая Церковь может быть иногда помехою, а иногда полезным орудием для царской власти, - это любовь холопская, а не верноподданническая, любовь австрийская, а не русская; эта любовь к Царю - предательство перед Россией, и для самого Царя она глубоко вредная, хотя бы и казалась иногда удобною.¹⁵¹

Fra dette ser en at Kireevskij snakker om antitesen mellom den indre og ytre sannhet, som finnes hos Aksakov, selv om han ikke bruker disse ordene eksplisitt. Dette indikerer at Kireevskij, som Konstantin Aksakov, klassifiserer folk i to grupper ut i fra hvor sterke deres indre moralske overbevisninger er, som videre avgjør om de er moralsk rettskaffede eller ikke. De som har en svak indre moralsk overbevisning støtter opp om tsaren under uedle motiver, for å få fordeler. Med andre ord er det et abstrakt begrep av makt de elsker, og streben etter makt som gjør at de støtter opp om tsaren. Dette er stikk motsatt av det russiske folk som elsker sin tsar på en sann måte. Dette da det russiske folk har en sterk indre moralsk overbevisning, som er forankret i den ortodokse tro og kjærlighet til fedrelandet. De elsker ikke tsaren på grunn av makten hans i seg selv, men fordi han er landets beskytter og fordi de har tillit til ham. Dette henger igjen sammen med hans rolle i forhold til den ortodokse kirke, fedrelandet og legalitet. Dette kommer fram da Kireevskij skriver:

Однако же любовь к Царю и любовь к Православию и к России не потому только должны составлять одно, что русский простолюдин до сих пор не умеет их разделить, но потому, что они в сущности своей неразделимы, так же как любовь к Царю неразделима с любовью к законности, хотя это последнее понятие и затемнилось несколько в сознании русского народа от длинного ряда исторических причин. Законность, Отечество, Православие суть коренные стихии, из которых слагается понятие русский Царь.¹⁵²

Som det kommer fram her samler begrepene legalitet, fedrelandet og ortodoksi opp begrepet "den russiske tsar". Det vil si at det er det disse komponentene som legitimerer tsarens makt og som fastsetter hans rolle i samfunnet. Tsarens makt og selvherskerdømmet må dermed legitimeres ut i fra denne konteksten.

¹⁵¹ Ibid.

¹⁵² Ibid.

Kireevskij argumenterer for forholdet mellom tsaren og fedrelandet på følgende måte:

(...) одним словом, общее довольство, живое благоденствие, общее возрастание всех возвышенных сил народа, совокупно на всех ступенях его общественной лестницы вырабатывающих в Отечестве его благополучие и славу, - вот к чему бьется сердце русского сына Отечества(...). И как бы Отечество далеко от них ни отстояло, как бы ни было трудно их достижение, как бы ни была продолжительна дорога к ним, - но Россия верит ему, что сердце Царя ее стремится к ним, ведет ее Царь и к ним направляет его государственное возрастание и что доверенность народа к Царю есть самый <нрзб>¹⁵³ залог в его <нрзб>. И этой общей доверенностию народа особенно прекрасно достоинство царское в России. Те же, кто служат ему, как и иностранцы, не для блага Отечества, но их личных видов, поневоле должны мерить степень своего усердия ценою ожидаемых наград, и если притом они будут говорить о своей бескорыстной любви и преданности Царю, то какой ребенок, совсем не знающий сердца человеческого, поверит их театральным уверениям? (...)русский считает ничем отдать всю свою жизнь за него, ибо в нем он видит надежду Отечества: его Царь не страшный, не могущественный, но надежда-Государь; потому, жертвуя собою, он не продает себя, но собственно следует внушению своей свободной любви. Если бы он не ждал от Царя блага своему Отечеству, то так же, как иностранец, не знал бы и бескорыстной ему преданности.¹⁵⁴

Her kommer det fram at det russiske folk ofrer seg frivillig av kjærlighet for tsaren. Videre henger dette sammen med at Kireevskij hevder at man ikke kan skille fedrelandet fra tsaren, som vil si at tsaren er fedrelandets representant. Kireevskij hevder at det russiske folk ser på tsaren som ”håpets tsar”, da han ønsker det beste for fedrelandet, og at i tillit til ham ofrer de seg frivillig. Her skiller også Kireevskij klart mellom russere, definert som de som støtter opp under de tre prinsippene, og utlendinger, her definert som de som har en svak indre moralsk overbevisning og som er styrt av sine egne egoistiske motiver. Det er med andre ord bare russere som har en sterk indre moralsk overbevisning, som helhjertet ofrer seg for tsaren, og som kun kjenner tsaren på denne måten. Her går det fram at Kireevskij hevder at for å ha dette forholdet til tsaren må en være helhjertet russisk gjennom kjærlighet til fedrelandet og den ortodokse kirken. Det kommer fram her at dette synet skiller seg fra Konstantin Aksakov og Aleksej Khomjakov, som hevder at det er tsaren som ofrer seg for Russland, mens det her er russerne som ofrer seg for tsaren.

Kireevskij hevder at også legalitet er med å definere begrepet ”den russiske tsar”. Slik han ser det er respekt og håndhevelse av loven en av hovedkomponentene for tsarens og selvherskerdømmets legitimitet:

¹⁵³ Dette betyr uleselig ord fra kilden jeg har funnet.

¹⁵⁴ Ivan Kireevskij, ” Zapiska ob otnosjenii russkogo naroda k tsarskoj vlasti”, del1, 01.12.2009, http://rys-arhipelag.ucoz.ru/publ/iv_kireevskij_zapiska_ob_otnoshenii_russkogo_naroda_k_carskoj_vlasti_chast_1/6-1-0-2002 (oppført: 12.05.2012)

Без уважения к законности может быть страх перед силою, но нет того священного уважения к власти, которое видит в ней источник общего благоденствия, святой, беспристрастной справедливости, нравственного порядка, твердой собственности, счастливой уверенности в личной безопасности каждого последнего гражданина и залог правильного, живительного, просторного дыхания общественной жизни. Такое уважение к власти возводит покорность на степень благородной деятельности, обращая ее в великодушное подчинение высшему внутреннему убеждению.¹⁵⁵

Kireevskij hevder at uten legitimitet for lovene vil selvherskerdømmet kun eksistere på bakgrunn av frykt for makten fra befolkningen. Ved lovenes gyldighet vil rettferdigheten og sikkerheten i samfunnet bli ivaretatt, som videre vil føre til en sterkere moralsk støtte og lojalitet til tsaren som bygger opp om og styrker hans legitimitet. Dette fører videre til at selvherskerdømme blir legitimert på et sterkere grunnlag, enn hvis det var lovløse tilstander i landet. Kireevskij argumenterer med at stater hvor statlig makt ikke er begerenset og som har en sterkt legalistisk komponent står sterkere enn stater uten dette:

В государствах, где верховная власть не ограничена, общественные и политические перевороты совершаются тем легче, чем менее законности упрочено на всех ярусах государственного здания и чем более политическое общество зависит от личных произволов частных людей.¹⁵⁶

Det kommer fram her at det i stater hvor statlig makt ikke er begrenset, vil sosiale og politiske omveltninger skje oftere, hvis det ikke finnes legalitet i samfunnet. Det russiske selvherskerdømmet er en slik statstype, og det er dermed viktig å utvikle legalitet i det russiske samfunn for å opprettholde sikkerheten og stabiliteten i samfunnet. Imidlertid hevder Kireevskij at det er stor motstand mot utvikling av legalitet og holdningen til en grunnlov i Russland. Han argumenterer med at ordet ”grunnlov” (*konstitutsija*), som er et fremmedord på russisk, har blitt misforstått og påvirket av falske politiske teorier. Slik Kireevskij ser det betyr ikke en grunnlov noe annet enn en struktur. Konsekvensen av den feilaktige bruken av ordet har ført til at folk har en negativ holdning til en grunnlov og til utvikling av legalitet.¹⁵⁷ Dette henger sammen med den generelle lovløsheten i byråkratiet, hvor disse menneskene ikke trenger en beskyttelse fra tsaren og ikke ønsker et rettferdig samfunn, da de er redde for å miste sine egne fordeler.¹⁵⁸

Kireevskij hever at legalitet skiller selvherskerdømmet fra despotisme, hvor han bruker Tyrkia og Preussen som eksempel:

¹⁵⁵ Ibid.

¹⁵⁶ Ibid.

¹⁵⁷ Ibid.

¹⁵⁸ Ibid.

Фирманы султана, несмотря на его наружное самодержавие, не исполняются в Турции, когда они противоречат воле пашей, из которых каждый по временам задумывается о том, как бы самому захватить верховную власть; ибо где нет законности в основе общественного устройства, там всего зыбче место верховной власти. Этим-то собственно и отличается самодержавие от деспотизма, что в первом, как, например, было в Пруссии до 46-го года, все связано законами, кроме верховного властителя, поддерживающего их силу и святость для собственной своей выгоды, между тем как в деспотическом правлении все слуги власти самодержавны, насильственно ограничивая таким образом своею беззаконностию самодержавие высшего законо-блюстителя.¹⁵⁹

Kireevskij mener at under et selvherskerdømme med legalitet er alle bundet av lover, unntatt herskeren. Imidlertid støtter herskeren lovenes kraft og hellighet for sin egen vinnings skyld. Dette skiller seg fra despotisme, hvor det eksisterer en lovløs tilstand, og som videre begrenser herskerens makt. Under et despotisk regime vil den lovløse tilstanden føre til at tsaren har vanskeligheter med å få implementert lovene, og videre at det er flere som ser muligheten til å sabotere. Konsekvensen av dette er at selvherskerdømmets legitimitet blir svekket og at regimet blir kronisk ustabilt. Videre utdyper Kireevskij legaliteten i forhold til selvherskerdømmets makt:

Впрочем, надобно сказать, что если страсть к конституциям, соединенная с насильственными переворотами, основанная на книжных теориях и <нрзб> мечтаниях, есть действительно великое зло для государства, то, напротив, развитие весомой и твердой законности в народе, если бы и могло через известное время иметь косвенным последствием своим нравственное ограничение верховной власти, связавшей себя своим собственным обычно законным образом действия и затруднившей себе возможность уклонения в произвольные действия силой собственной привычки к законности и твердостию общественного порядка, согласно с нею самой и с потребностями народа устроенного, - то такое ограничение не было бы злом ни для народа, ни для самой верховной власти. Напротив, это высший идеал власти, к которому она должна стремиться для собственной выгоды и для высшего блага Отечества.¹⁶⁰

Kireevskij hevder at utviklingen av legalitet på lang sikt vil føre til et sterkere og mer stabilt selvherskerdømme. Dette da et folk som elsker sin hersker med edle motiver, og som vet at herskeren vil handle til det beste for fedrelandet og folket, da han også har denne sterke indre overbevisningen. Dette vil føre til at befolkningen vil uttrykke en sterkere lojalitet til ham på bakgrunn av deres felles moralske overbevisninger med herskeren. Slik Kireevskij ser på dette er denne tilstanden det høyeste idealet for en stat, hvor alle drar nytte og fordeler av den. Han utdyper dette som følger:

Но ограничение власти было бы так же мало для нее стеснительно, как ограничение, происходящее от уважения законов совести, стеснительно для честного человека. Человек тем свободнее, чем легче ему действовать по законам совести, и тем зависимее от внешних понуждений, чем более подчиняется страсти. Так и власть тем сильнее и <нрзб>, чем правильнее

¹⁵⁹ Ibid.

¹⁶⁰ Ibid.

и чем согласнее с законами и духом государства, и тем слабее и ломче, чем более подвержена прихотливым увлечениям личности.¹⁶¹

Det å utvikle en sterk legalitetsfølelse i folket vil ikke være hemmende for folket eller den øverste makten. Hvis folket har en sterk legalitetsfølelse vil kjærligheten til tsaren være mer ekte, enn hvis de bare er lojale mot ham som et resultat av ytre tvang. Dette vil da si at et menneske med sterke indre moralske overbevisninger naturlig vil følge loven, da det moralsk sett er det riktige for dem, mens et menneske som ikke har denne sterke indre overbevisningen vil føle dette som tvang. Her er det snakk om ytre tvang i motsetning til indre overbevisninger, som reflekterer hvordan et menneske vil oppfatte loven. Denne legalitetsutviklingen vil ikke hemme tsarens makt eller folkets liv. Dette da folket og tsaren har denne moralske overbevisningen og det samme ønske om å oppnå et felles gode. Med andre ord blir ikke tsarens legitimitet svekket av dette, men heller styrket i form av at befolkningen støtter opp om ham på en sterkere måte.

Det skal nevnes at det er uklart hvor sterk Kireevskij mener denne legalitetsfølelsen er i det russiske folk. Det som kan slås fast er at det er *russere* med en sterk indre moralsk overbevisning som er knyttet til ortodoksi og en helhjertet kjærlighet til tsaren og fedrelandet som har denne legalitetsfølelsen, og ikke utlendingene i Russland. Det kommer fram at Kireevskij ser på legalitet som en viktig komponent til selvherskerdømmets legitimitet. Dette skiller seg fra de andre klassiske slavofiles syn, som ikke vektlegger dette.

Ut i fra det overstående er det ikke overraskende at Kireevskij hevder at det er byråkratene som er imot en legalistisk utvikling i Russland. Han hevder dette har farlige konsekvenser:

Потому бояться законности, и законной гласности, и свободного законного развития общественных убеждений в народе не только не значит любить Царя, но, напротив, наружность такой боязни скорее может происходить от скрытой ненависти к его власти, старающейся под личиною усердия подвергнуть ее всем опасностям волнений и переворотов.¹⁶²

De menneskene som er imot denne utviklingen i Russland som frykter tsaren. Dette henger sammen med at de har en svak indre moralsk overbevisning og ikke elsker tsaren på en

¹⁶¹ Ibid.

¹⁶² Kireevskij, Ivan, "Zapiska ob odnosjenii russkogo naroda k tsarskoj vlasti", del 2, 01.12.2009, http://rys-arhipelag.ucoz.ru/publ/iv_kireevskij_zapiska_ob_otnoshenii_russkogo_naroda_k_carskoj_vlasti_chast_2/6-1-0-2003 (oppsøkt 12.05.2012)

helhjertet måte. Denne motviljen mot å utvikle legalitet i Russland skjuler deres egentlige hat mot makten, som videre kan sette tsarens makt og staten i fare. Kireevskij avslutter med å skrive til dem: "Ваша угодливость, вредная для государства, вредная для доброй славы Царя, рано или поздно не будет полезна и вам."¹⁶³

Kireevskijs statssyn har noen likheter med Konstantin Aksakov og Aleksej Khomjakov, men skiller seg også fra dem i vesentlig grad. Kireevskij hevder at tsarens makt ikke kan bli legitimert utenfor konteksten av fedrelandet, ortodoksi og legalitet, og videre at det er disse tre komponentene som utgjør begrepet tsaren. Han skiller seg fra de andre klassiske slavofile ved at han understreker viktigheten av legalitet og har et positivt syn på utvikling av dette i Russland. Hans ideelle mål for den russiske stat skiller seg da fra de andre klassiske slavofile, nettopp fordi han understreker denne komponenten som en av de essensielle elementene som utgjør begrepet "den russiske tsar", og som legitimerer selvherskerdømmet. Kireevskij hevder også at folket sympatiserer med tsaren og ofrer seg for ham, fordi de vet at han bare vil gjøre det beste for folket. Det er som en sønn av den ortodokse tro at de føler hengiven kjærlighet til tsaren, og videre at de ofrer seg for han. Dette er også en viktig forskjell fra de to andre klassiske slavofile, som jeg skal diskutere videre. En kan konkludere med at Kireevskij legitimerer selvherskerdømmet og tsarens makt på bakgrunn av ortodoksi, legalitet og fedrelandet.

3.2 Sammenlikning av de klassiske slavofiles statssyn

I dette kapittelet vil jeg sammenlikne og analysere forskjeller og likheter i de overnevnte klassiske slavofiles statssyn.

I presentasjonene av de slavofile grunnleggenes statssyn vises det flere fellestrekk, men også at det er punkter hvor de skiller lag. Hva som er felles for de klassiske slavofile er at de forsvare selvherskerdømmet som idealformen i Russland på bakgrunn av kulturelle, historiske og tradisjonelle betingelser. Ut i fra dette kan en hevde at de klassiske slavofile ser på selvherskerdømmet som en del av en altomfattende historisk modell som omfatter det russiske folk. Tsaren og selvherskerdømmet omtaler de som en enhet, som er skilt fra selve folket. Dette ser en er gjeldende i Aksakovs teori om den indre og ytre sannheten og skillet

¹⁶³ Ibid.

mellom ”stat” og ”jord” og deres felles ikke-innblandingsforhold. Dette henger sammen med den russiske karakteren, som et ikke statlig orientert folk, hvor de alle argumenterer for at dette er et resultat av det russiske folks moralske overbevisning, som er et resultat av den ortodokse tro og tradisjon, og som har blitt bevist gjennom den russiske historie. Dette synet har også Kireevskij og Khomjakov. Ut i fra dette ser en at de ser på makt, og spesielt politisk makt, som et onde som folk må bli skånet fra. Med andre ord er selvherskerdømmet den ideelle statsformen for det russiske folk. Ergo argumenterer de for byråkratiet som ble utviklet i Russland som et onde, da flere folk er i kontakt med makten, da det beste er å konsentrere all makt i en person. Disse hovedargumentene er felles for alle de klassiske slavofile. Imidlertid varierer det hva de vektlegger mest når det kommer til hvordan tsaren blir legitimert.

Den første forskjellen som gjør seg gjeldende, er hvordan de ser på tsarens rolle som hersker, og forholdet mellom folket og herskeren. De ser alle på tsarens rolle som en som gjør dette på vegne av folket og for samfunnets beste, men måten de argumenterer på er forskjellig. Aksakov argumenterer for at tsaren har ofret seg for folket for å herske, ergo at han har tatt på seg byrden å herske, da makten er uren og et onde. Siden politisk makt er et onde, er selvherskerdømmet det minste av to onder, da færrest har kontakt med makten. Videre argumenterer han at folket adlyder makten i form av tsaren, men de dyrker ham ikke som en gud. Kireevskij hevder også at tsaren har tatt på seg rollen å herske på vegne av folket, men også at folket ofrer seg for ham. Tsaren hersker til folkets beste da han har den samme sterke indre moralske overbevisningen som folket, som gjør at folket og tsaren har felles mål og forståelse av hva som er best for landet. Dette gjør at folket ser på tsaren som ”håpets tsar”, og videre at han er fedrelandet representert i menneskelig form. Videre argumenterer han at dette er grunnen til at russere føler en helhjertet kjærlighet til han og gjør at de er villige å ofre seg for ham. Som en ser er det en forskjell når det kommer til hvem som ofrer seg for hvem. Khomjakov stiller seg i en mellomposisjon mellom Aksakov og Kireevskij, da han argumenterer for at russerne sympatiserer med tsaren fordi han er en representant for det russiske. Videre går Khomjakov lengre enn de andre i å understreke patriotismens viktighet, og Russland som stormakt. Derimot vektlegger han ikke så mye hvem som ofrer seg for hvem når det kommer til tsaren og folket. Imidlertid understreker han at politisk makt er et onde, og ergo adlyder folket makten da tsaren har tatt på seg denne byrden.

En annen forskjell når det kommer til de klassiske slavofiles syn på selvherskerdømmet og legitimeringen av det, er hvordan de ser på kirkens rolle. Det som er

felles for de klassiske slavofile er at de ser på den ortodokse kirkens rolle i Russland, som et viktig bindeledd mellom tsaren og folket, og at den må stå uavhengig fra tsarmakten. Imidlertid skiller de seg når de fastsetter kirkens rolle. Kireevskij er den som går lengst, da han hevder at tsarens makt ikke kan bli legitimert utenfor konteksten av den ortodokse kirke og fedrelandet. Han argumenterer her for at det nettopp er kirken som er bindeleddet mellom tsaren og folket, og at fordi tsaren er ortodoks kristen er han en sønn av kirken som garanterer dette. Han vil herske på vegne av kirken og folket, samtidig som kirken er fri og uavhengig av hans makt. Videre er det kirkens tillit til tsaren som styrker tilliten til tsaren fra folket. Khomjakov støtter delvis opp om dette argumentet, men ilegger kirkens rolle her mer konkret betydning da han foreslår at kirken skal ta en aktiv del i statsbyggingen i Russland. Khomjakov hevder at det er kirken som danner grunnlaget og er en felles markør for russerne og at den er en viktig støtte for staten, men samtidig går han ikke så langt som Kireevskij i å hevde at tsarens makt ikke kan bli legitimert utenfor konteksten av den ortodokse kirke. Aksakov vektlegger ikke kirkens rolle i forhold til selvherskerdømmet i stor grad, men han hevder at det er den ortodokse tro som er den viktigste faktoren i forhold til at den russiske karakteren ikke streber etter makt. Det kommer fram her at de klassiske slavofile skiller lag når det kommer til kirkens rolle i forhold til tsarmakten, og hvorvidt den legitimeres på bakgrunn, og i konteksten, av kirken eller ikke.

Deres syn på grunnlov og legalitet er også forskjellig. Khomjakov og Aksakov er sterkt imot innføringen og utviklingen av et slikt statssystem som finnes i Vesten. Dette kommer av at de begge hevder at den russiske karakteren har en så sterk indre moralsk overbevisning, at de ikke trenger en grunnlov eller konstitusjonelt styre. Videre hevder de at makten er uren og ikke er noe det russiske folk søker etter. Her kommer de anarkistiske tendensene til spesielt Aksakov og til dels også Khomjakov fram. Dette da de hevder at det russiske folk søker den indre sannheten og har en så sterk moralsk overbevisning at de ikke trenger en sterk legalt komponent i samfunnet for å legitimere selvherskerdømmet og opprettholde sikkerheten i Russland. Kireevskij på sin side er positiv til utviklingen av legalitet og respekt for lovene fra både tsarens og folkets side, som han hevder vil styrke tsarens og selvherskerdømmets legitimitet. Derimot hevder han at de som har en sterk indre moralsk overbevisning ikke vil føle dette som tvang, da det er en naturlig del av deres handlingsmønster. Som det kommer fram her skiller de seg i sitt syn på dette punktet.

En annen forskjell som er interessant er hvordan de ser på Peter den stores rolle i Russland og hans reformer. Kireevskij vektelegger ikke i stor grad Peter den stores reformer i sin artikkel, men Aksakov og Khomjakov tar for seg dette. Aksakov ser på hans reformer som et overtramp fra statens side da staten blandet seg inn i folkets indre sfære. Han er den som argumenterer sterkest imot Peter den stores reformer og går så langt som å definere selvherskerdømmet under hans tid og etter som despotisk. Forholdet mellom den indre og ytre sfæren ble ødelagt og folket ble tsarens slaver, og et stort byråkrati oppsto på denne tiden. Khomjakov hevder at staten blandet seg inn i folkets indre sfære lenge før Peter den store, og at det var nettopp Peter den store som tok et oppgjør med statens onder og byråkratiet og skapte et klart skille mellom den indre og ytre sfæren, ved å konsentrere all statlig makt i et sentrum. Khomjakov argumenterer, som Aksakov, at skillet mellom sfærene ble ødelagt, og hadde de samme negative konsekvensene, som folket led under. Derimot hevder han at det var Peter den store som konsentrerte all makt i et sentrum, slik at folket ble skånet fra den, og kunne konsentrere seg om sin indre sannhet. Slik det kommer fram er argumentasjonsmåten med den indre og ytre sfæren og deres ikke-innblandingsforhold lik hos dem begge, men utviklingen og måten tsaren og staten har oppført seg på ovenfor befolkningen gjennom historien er de uenige om. Dette er et sentralt punkt som de skiller seg på.

Det som er felles for alle de klassiske slavofile er at de ser på politisk makt som en byrde, og ergo at det er bedre å konsentrere all politisk makt på færrest mulig folk. Selvherskerdømmet er da den ideelle statsformen i Russland. Imidlertid varierer det hvor sterk tsarens makt skal være. Aksakov er den mest bastante av de tidlige slavofile som fullt og helt hevder at tsarens makt må være ubegrenset, da makten er et onde, som folket søker seg fra. Khomjakov går ikke så mye inn på dette, men det kommer fram i hans artikkel at han ser på tsarens rolle og makt som noe som angår den ytre sfæren og opprettholdelse av den ytre orden, som gjør at folket kan konsentrere seg om sin indre sfære. Kireevskij er den som skiller seg mest fra de andre her, da han legger vekt på legaliteten i Russland som en viktig komponent for å bevare tsarens makt og skape sikkerhet i samfunnet. Han hevder at tsaren står over lovene, men at tsarens moralske overbevisning i et legalistisk samfunn, som er det ideelle for ham, vil føre til at tsaren vil handle selv ut i fra disse lovene, da hans handlemåte og mål er til det beste for Russland. Dette vil si at tsaren vil følge lovene på lik linje med befolkningen selv om han står over lovene. På denne måten er makten ubegrenset, men samtidig begrenset i forhold til den moralske overbevisningen som tsaren handler ut i fra. Her kommer det fra at de klassiske slavofile skiller seg i forhold til hvor sterk tsarens makt skal

være, og videre hvordan de ser på makten er forskjellig. Imidlertid er de alle enige om at makten er en byrde, og at det russiske folk søker en moralsk og religiøs frihet, som er frihet *fra* politikk.

Alle argumenterer for at det må være et klart skille mellom folket og tsaren. Ut i fra dette ser en at det er en konsensus mellom de klassiske slavofile om tsarens makt og selvherskerdømmet som den ideelle statsformen i Russland. Det kommer også fram at selvherskerdømmet er legitimert ut i fra kulturelle, historiske og tradisjonelle betingelser. Imidlertid varierer det hvilke legitimitetsgrunner de velger å trekke fram som de viktigste. Dette vider at de klassiske slavofiles syn på selvherskerdømmet ikke var en fryst doktrine.

3.3 De klassiske slavofiles statssyn i lys av Webers idealtipe-modell for legitimering av statsmakt

I dette kapittelet vil jeg plassere de klassiske slavofiles statssyn inn i Max Webers idealtipe-modell for legitimering av statsmakt. Som nevnt over blir herredømmet her definert som å befale i kraft av autoritet. For at staten skal bestå må det finnes en legitimitetsgrunn for at makthaveren har autoritet. Weber opererer med tre former for legitimitetsgrunner som utgjør idealtyper, hvor jeg nå skal se på hvilke av disse idealtypene de klassiske slavofile plasserer seg best i.

Det som kommer fram etter presentasjonen av deres syn er at alle tre plasserer seg godt inn i typen tradisjonelt herredømme, hvor herredømmet blir legitimert i tråd med de ordninger og den herskemakt som har eksistert fra gammelt av. I denne typen herredømme adlydes herskeren fordi tradisjonen gjør han til en person som i seg selv er verdig og hellig, og befalingens innhold er bundet av tradisjon. De klassiske slavofile, med unntak av Kireevskij som ikke vektelgger dette momentet, hevder at den første russiske statsdannelse ble skapt av vikingene, uten kamp fra folket, noe som igjen skapte en utvikling i Russland med et klart skille mellom "staten" og "jorden". Alle hevder at tsarens historiske rolle er som folkets beskytter og å opprettholde skikkerheten i den ytre orden, den ytre sfæren, mens folket kan konsentrere seg om å leve i sin indre moralske sfære, som for de slavofile er definert som normer nedfelt i tradisjon og tro. Dette argumenterer alle tre for er den beste situasjonen i Russland, på bakgrunn av det russiske folks karakter som et ikke statlig orientert folk, som ønsker å leve i tråd med sin indre moralske overbevisning. Med andre ord er tsarens oppgaver

strengt bundet til sin historiske rolle, hvor denne er bundet sammen med tradisjonen i det russiske samfunnet og russernes levemåte.

Som nevnt over hviler det tradisjonelle herredømmet på tradisjonens hellighet, og hvis denne skulle bli krenket vil herskerens legitimitet stå i fare. Dette hevder også de klassiske slavofile, hvor de bruker historiske eksempler for å understreke tradisjonens viktighet og hva som skjer hvis den blir krenket. Dette kommer klarest fram i Aksakovs syn på Peter den store som krenket tradisjonene. Som han argumenterer brøt Peter den store det tradisjonsbundne forholdet mellom tsaren (staten) og folket (jorden) da han blandet seg inn i folks liv, hvor han videre utryddet russiske tradisjoner og underkastet kirken staten. Aksakov hevder at resultatet av dette var at tsaren ble en despot og det russiske folket hans slaver. Som følge av dette påpeker Aksakov at det har oppstått farer i Russland hvor folket prøver å styrte tsaren, da folk er blitt dratt inn i den ytre sfæren og bort fra sin indre, hvor resultatet er at den russiske stat og tsaren legitimitet har blitt svekket. Imidlertid hevder han at dette ikke er en reell trussel, da det ikke ligger i det russiske folks karakter å gjøre opprør mot tsaren. Men situasjonen er likevel ikke optimal. Kireevskij er også delvis enig i dette, da han peker på at byråkratiets utvikling har ført til at flere har begynt å blande seg inn i den ytre sfæren, som er skadelig for tsaren og staten. Dette fører til at de har uedle motiver for å elske sin tsar, som igjen er med på å svekke hans legitimitet, da han har brutt det tradisjonelle forholdet mellom tsaren og folket.

Khomjakov på sin side har et positivt syn på Peter den store, men hevder at tsarene før ham brøt den harmoniske utviklingen i Russland ved å skape et stort byråkrati og utrydde russiske tradisjoner, som også er farlig for tsarmakten. Det som er felles hos alle de klassiske slavofile er at de hevder at tradisjonens hellighet har blitt rokket ved, og videre at dette setter selvherskerdømmets legitimitet i fare, som forklarer situasjonen som er i Russland på denne tiden. Ut i fra dette plasserer de klassiske slavofile seg også godt inn i denne typen herredømme.

Et annet kjennetegn for denne type herredømme, er fraværet av et formelt lovverk. Dette kriteriet plasserer Khomjakov og Aksakov seg godt inn i. De er begge to imot et konstitusjonelt regime og utvikling av et formelt lovverk. Spesielt en grunnlov og enhver form for byråkrati mener de er skadelig for Russland, dette da det river det russiske folk bort fra sin tradisjonelle levemåte, med andre ord den indre sannheten og sfæren, som gjør at de undergraver sine tradisjoner og tro i forhold til å ta del i den ytre sfæren, hvor de streber etter politisk makt som er uren. På bakgrunn av dette må tsarens makt være ubegrenset, og en

grunnlov vil sette grenser for folks moralske utfoldelse i den indre sfæren av deres liv. Dette vil føre til hindringer for at de kunne leve et liv etter den indre sannheten. Kireevskij plasserer seg ikke inn under dette kriteriet da han er positiv til en grunnlov, og fastsetter at legalitet er en viktig komponent som sikrer tsarens makt og legitimitet.

En annen faktor, som de slavofile plasserer seg under, som er typisk for denne type herredømme, er at utenfor de tradisjonelle normers rekkevidde er herrens vilje bundet til de grenser av hva som han føler er rimelig. De klassiske slavofile erkjenner også dette, men, som nevnt over, hevder de at tsaren hersker på vegne av folket og vil ta de riktige beslutningene. Tsaren har ansvaret for den ytre sfæren, mens folket kan leve i den indre sfæren, som ikke inngår i tsarens herskningsområde. Dette forholdet er hos de alle forbundet med forholdet mellom tsaren og folkets ikke-innblandingsforhold som er den tradisjonelle ordningen som har eksistert fra gammelt av. Utover dette er tsaren fri i sin herskning av den ytre sfæren.

Det kommer fram at Khomjakov og Aksakov ikke ser på tsaren med noen mystiske og karismatiske trekk, som er typisk for et karismatisk herredømme. Khomjakov argumenterer med at folket respekterer tsaren, men de dyrker ham ikke som en gud, som Aksakov også synes å mene. Imidlertid har Kireevskij trekk i sitt syn som gjør at han til en viss grad plasserer seg i denne type herredømme. Dette da han argumenterer for at folket, som følger sin indre moralske overbevisning, ofrer seg helhjertet for tsaren på bakgrunn av hengiven kjærlighet. Som nevnt over er dette et herredømme hvor de ser en affektbestemt hengivelse til en herskende person på bakgrunn av hans egenskaper. Videre er sambandet preget av personlig samhørighet, i det de tror på som binder dem sammen, noe som innebærer at det er herskeren som personlig adlydes. Kireevskij syn passer også til dette kriteriet da folket og tsaren har samme mål og ønsker om det samme som er rotfestet i deres ortodokse tro og kjærlighet til fedrelandet. Han hevder videre at ortodoksi og fedrelandet utgjør essensen av begrepet tsaren. På bakgrunn av dette er tsaren symbolet på alt det russiske, med andre ord alt "hjertene til sønner av fedrelandet banker for", som nevnt over. Som resultat av dette er han "håpets tsar", hvorpå han da er den personen som kjenner landet best og kjenner til folkets bekymringer og ønsker, og at han er den personen som føler dette ansvaret tyngst. Dette gjør at folket hengivent ofrer seg for ham av kjærlighet. Man kan hevde at Kireevskij ser på tsaren som Weber snakker om "*føreren*", mens det russiske folk er "*disippelen*" som adlyder hans befaling i denne konteksten. Med andre ord ilegger Kireevskij tsaren visse mystiske og karismatiske trekk, hvor han også argumenterer for dette mystiske båndet mellom tsaren og

folket. På bakgrunn av dette kan en hevde at han plasserer seg til dels innenfor denne kategorien.

Kireevskij plasserer seg også dels inn i den legale typen for herredømme. Dette da han hevder at legalitet er en viktig komponent for tsarens legitimitet og er en styrke for hans selvherskerdømme. Denne herredømmetypen er i kraft av legalitet, og videre i troen på de legale lovers gyldighet for den saklige kompetanse, og som videre bygger på rasjonelt oppstilte regler. Kireevskij plasserer seg godt inn i denne herredømmetypen på dette punktet, da han understreker lovenes gyldighet som en av hovedkomponentene til å opprettholde og sikre tsarens makt og legitimitet. Som nevnt over er det her ikke personen selv som adlydes i kraft av sine personlige rettigheter, men den lovgitte *regel* bestemmer hvem som skal adlydes og i hvilken utstrekning vedkommende skal adlydes. Selv den som befaler, adlyder også en regel når han utsteder en befaling. Ut i fra dette faller Kireevskijs syn på det ideelle selvherskerdømmet i Russland dels innenfor denne herredømmetypen. Dette da, som nevnt ovenfor, Kireevskij understreker viktigheten av lovenes gyldighet for å styrke og sikre tsarens makt og legitimitet i Russland. Samt at han legger vekt på disiplin og lojalitet til tsaren som et resultat av denne legaliteten, som videre vil føre til at de indre moralske overbevisningene til å følge disse lovene vil gjennomsyre tsarens og befolkningens handlingsmønster. På den andre siden faller ikke Kireevskij inn i denne kategorien, da det ikke er et byråkratisk styresett han ønsker at skal oppstå, og videre ønsker han ikke at selvherskerdømmet og tsarens makt skal bli svekket. På bakgrunn av dette er hans tradisjonelle trekk når det kommer til legitimering av selvherskerdømmet sterkere enn de legalistiske og det karismatiske.

I denne analysen har jeg vist at alle de tre tidlige slavofile plasserer seg godt innenfor det tradisjonelle herredømme i Max Webes idealtype-modell for legitimering av statsmakt. Kireevskij er den eneste av de tre som også plasserer seg til dels innenfor et karismatisk herredømme, da han ilegger tsaren visse karismatisk og mystisk trekk. Hans syn faller også dels inn i den legalistiske type herredømme, på grunn av hans syn på legalitet som en viktig komponent for tsarens legitimitet.

4 Reformistene på 1860-tallet

4.1 Hvorfor forandring?

På 1860-tallet er det noe som forandres i den slavofile retningen, som gjør at man omtaler dette tiåret som slutten av den klassiske slavofile epoken. Det er i hovedsak to hovedfaktorer som førte til disse forandringene. Den første faktoren som har åpenbare konsekvenser for hele retningen, var bortfallet, nesten samtidig, av de ideologiske lederne i bevegelsen, da Ivan Kireevskij døde i 1856 og Konstantin Aksakov og Aleksej Khomjakov døde i 1860.¹⁶⁴ Den andre faktoren var slutten på regimet til tsar Nikolaj I, og også det forferdelige utfallet av Krimkrigen, som hadde store ringevirkninger i det russiske samfunnet.¹⁶⁵

Samfunnsforandringene skapte et nytt klima, ikke bare for de slavofile, men for hele intelligentsiaen, som gjorde at de måtte ta stilling til sin virksomhet på ny. Dette henger sammen med hvordan den nye tsaren og regjeringen styrte landet. Den nye regjeringen under Aleksander II innså at det var behov for reformer, spesielt med tanke på livegenskapet, og prøvde å implementere disse reformene på en måte som krevde minst mulig forandring i det eksisterende systemet.¹⁶⁶ Både de slavofile og de vestvendte så på disse forandringene som faktorer som kunne føre til store politiske og sosiale forandringer, noe som igjen førte til forandringer i deres syn. De ble mer handlingsrettet og mer realistiske i sitt syn på hvilke tiltak som faktisk kunne gjennomføres.

Det skal nevnes at disse reformene ikke forandret det autoritære politiske systemet i landet, men likevel førte til store forandringer i det generelle intellektuelle klimaet, og kan sies å ha revolusjonert den sosiale bevissthet. Det var en økende overbevisning om at folket var kompetente nok til å uttale seg om politiske saker, og at deres meninger også burde bli tatt med i betraktning i forhold til reformene.¹⁶⁷ Dette ser en også i intelligentsiaen hvor en ser et skifte fra altomfattende historiske og filosofiske modeller til fokus på sosiale og politiske enkeltsaker. Tiden med altomfattende historiosofiske strukturer var over for denne gang, og under de nye omstendighetene måtte alle ideologier manifestere seg i konkrete, effektive og praktiske handlingsprogrammer.¹⁶⁸ Under disse omstendighetene måtte også den slavofile idé

¹⁶⁴ Fateev, "V sporakh o samobytnom puti Rossii", 26

¹⁶⁵ Ibid.

¹⁶⁶ Walicki, *The Slavophile Controversy*, 459

¹⁶⁷ Ibid., 460

¹⁶⁸ Ibid.

tilpasse seg, og en ser en ny generasjon slavofile, med karismatiske ledere som Ivan Aksakov og Aleksandr Kosjelev, vokse frem.¹⁶⁹ Det skal også sies at Jurij Samarin tilpasset seg denne nye situasjonen, og han ble på mange måter en mer betydningsfull person i denne nye atmosfæren på 1860-tallet, enn det han var tidligere.¹⁷⁰

Denne forandringen fra filosofi til politikk endte med at den slavofile retningen ble splittet i to fraksjoner. Den ene var en konservativ reformistisk variant, mens den andre var panslavismen.¹⁷¹ Innenfor den reformistiske retningen ble det også dannet to fraksjoner, representert av henholdsvis Samarin og Kosjelev. Forskjellene i deres syn dreide seg om hvor vidt man skulle støttet opp om representative institusjoner.¹⁷²

4.1.1 Jurij Fedorovitsj Samarin (1819-1876)

Jurij Samarin kom fra en kjent adelsfamilie og studerte på det filosofiske fakultetet ved universitetet i Moskva. Her studerte han sammen med Konstantin Aksakov og andre som senere ble betydningsfulle i den russiske intelligentsiaen.¹⁷³ I studietiden ble Samarin god venn med Aksakov. Sammen besøkte de litterære salonger og ble presentert for forskjellige folk i det moskovittiske intellektuelle miljøet, blant annet slavofile som Khomjakov og brødrene Kireevskij, samt Tjaadaev.¹⁷⁴

Et viktig moment som førte til den posisjon Samarin skulle komme til å ta i intelligentsiaen, kom under arbeidet med masteroppgaven hans ”Stefan Javorskij i Feofan Prokorovitsj”. Her prøvde han å bruke Hegels filosofi til å forsone forskning og religion, viten og tro. Han var særdeles entusiastisk for Hegels filosofi, og uttalte i denne sammenhengen at: ”Православная церковь не может существовать вне философии Гегеля”.¹⁷⁵ Det endte med at hele oppgaven ble forbudt av sensuren i 1844. Imidlertid ble Samarin samme år kjent med Khomjakov, som fikk ham til å gå fra hegelianisme og heller bli en tilhenger av de slavofile.

¹⁶⁹ Ibid., 460

¹⁷⁰ Ibid.

¹⁷¹ Andrzej Walicki, *A History of Russian Thought: from enlightenment to Marxism* (California: Stanford University Press, 1979), 112

¹⁷² Ibid.

¹⁷³ E. V. Zakharov ”forord” i *Pravoslavie i narodnost*, av Jurij Samarin (Moskva: Institut Russkoj Tsivilizatsii, 2008), 5

¹⁷⁴ Ibid., 6

¹⁷⁵ Losskij, *Istorija russkoj filosofii*, 54

Samarin bodde i St. Petersburg og jobbet i staten. Dette førte til at det meste av kontakt med de andre i den slavofile kretsen, som befant seg i Moskva, foregikk gjennom brevveksling. Et annet resultat av dette, siden St. Petersburg var de vestvendtes hovedplattform, var at Samarin automatisk ble de slavofiles representant i St. Petersburg, hvor han stadig måtte forsvare de slavofiles syn ovenfor de vestvendte, som satte ut falske rykter om hva de slavofile i Moskva drev med. I brev fra Samarin til de slavofile i Moskva, fremgår det at han til tider syntes denne rollen var svært vanskelig.¹⁷⁶

4.1.2 Jurij Fedorovitsj Samarins statssyn

Samarin inntar samme posisjon som Konstantin Aksakov i synet på den indre og ytre sannhet og på det russiske folk som ikke statlig orientert. Imidlertid kan en påpeke at hans stilling i staten har hatt innvirkning på hvordan og hvilke aspekter han trekker fram for å argumentere for legitimering av tsarmakten. I artikkelen ”Na tsjem osnovana i tsjem opredeljaetsja verkhovnaja vlast’ v Rossii” kommer Samarins statssyn godt fram. Her diskuterer han hvilken statsform som er den beste:

Какая форма правления есть лучшая? Этот вопрос очень похож на следующий: по какой мерке всего лучше кроить платье? Задайте этот вопрос портному. Он вам ответит, что такой мерки нет и быть не может, а нужно кроить по росту и складу того, на кого шьется платье. Нетрудно применить тот же самый ответ к лорду-мэру и к составителю инструкции. Если бы первый мог отрешиться от своих национальных предубеждений, он убедился бы, что английская конституция как нельзя лучше облекает весь организм Англии именно потому, что она не с чужого плеча на нее наброшена, а ею самую построена по ее собственному вкусу, по ее потребностям и средствам. Он уразумел бы, что самая естественность и законность постепенного образования этой конституции из местных условий Англии представляет сильнейшее возражение против мечты о повсеместной ее применимости.¹⁷⁷

Her kommer det fram at Samarin ser på staten som et produkt av samfunnsmessige, naturlige og historiske faktorer. Med andre ord kan en ikke se på statsdannelsen som noe felles for alle land. Det er nettopp opp til landet selv hvilken statsform som fungerer best på bakgrunn av historiske, kulturelle og tradisjonelle betingelser. Dette argumentet kommer også fram i hans artikkel ”Po povodu tol’kov o konstitutsii”. Her diskuterer han begrepet makt og hvordan han mener den burde legitimeres:

Выработать себе государственную форму, монархическую, ограниченную или неограниченную, аристократическую или республиканскую – это дело самого народа. Каждый народ создает себе

¹⁷⁶ Tsimbajev, *Slavjanofil’stvo*, 123

¹⁷⁷ Jurij Samarin, ”Na tsjem osnovana i tsjem opredeljaetsja verkhovnaja vlast’ v Rossii”, *Pravoslavie i narodnost’*, red. av O. Platonov, (Moskva: Institut russkoj tsivilizatsii, 2008), 267

власть по своим потребностям и убеждениям, и эта власть, им поставленная, получает значение власти, *обязательной* для каждого лица, к тому народу принадлежащего.¹⁷⁸

Fra dette sitatet kommer det fram at Samarin gir et kulturel relativistisk forsvar for det russiske selvherskerdømmet, da han argumenterer for at ethvert folk ilegger begrepet ”makt” betydning ut ifra sine ulike behov og oppfatninger. Den makten de velger å legitimere, blir da det normgivende begrep om makten, som gjelder for alle i landet. Makten blir da legitimert av folket på bakgrunn av deres overbevisninger, noe som videre vil si at Samarin også har et antiuniversalistisk syn på statsform. Han forsvarer selvherskerdømmet i Russland på følgende måte:

Не обаяние отвлеченной власти, иначе силы, и не формальная законность связывает в России подданных с государем. Русский народ видит и любит в своем государе православного и русского человека от головы до ног. В основании любви подданных к государю лежит вера и народность; такой широкой и твердой основы не имеет ни одно правительство, и вот почему у нас оно так сильно. За что дорожит Россия правительством, чем правительство сильно, тем самым определяется его историческое призвание, характер его действий, пределы его власти; пределы, полагаемые не хартиєю, не буквою конституции, но самым существом его, которое глубоко и живо сознается духом народным. Россия и правительство тесно сплелись, потому что растут на одном корню, оторвать корень правительства от корня народного и пересадить его на другую, искусственно созданную почву, – об этом могут помышлять только или враги правительства и России, или те близорукие друзья его, для которых наше прошедшее непонятно, настоящее мертво, а будущее страшно.¹⁷⁹

Her kommer det fram at Samarin ikke ser på selvherskerdømmet med mystiske, karismatiske eller legal-formelle trekk. Heller er det faktorer som felles tro og *narodnost* som binder tsaren og regjeringen sammen med folket. Det er dette som gjør at folk elsker sin tsar, og oppfatter ham som symbolet på det russiske. Videre argumenterer Samarin for at nettopp på bakgrunn av disse faktorene er regjeringen og folket tett sammenvevd, noe som videre utgjør Russlands styrke. Samtidig hevder han at det finnes fiender av staten som ønsker å kutte dette båndet. Her sikter han til de i Russland som prøver å implementere vestlige reformer og grunnlov. Han hevder at dette forsøket ikke vil være mulig:

(...)всякую попытку ограничить самодержавие в настоящее время, в России, мы считаем делом безумным, потому что оно невозможно, а если бы оно и было возможно, то назвали бы его бедствием и преступлением против народа. Невозможным мы назвали это дело потому, что в земле Русской нет такой силы, на которую бы можно было опереться для ограничения другой силы – самодержавия.¹⁸⁰

¹⁷⁸ Jurij Samarin, ”Po povodu tolkov o konstitutsii”, *Pravoslavie i narodnost*, (original kursiv), red. av O. Platonov, (Moskva: Institut russkoj tsivilizatsii, 2008), 314

¹⁷⁹ Samarin, ”Na tsjem osnovana i tsjem opredeljaetsja verkhovnaja vlast’ v Rossii”, 285-286

¹⁸⁰ Samarin, ”Po povodu tolkov o konstitutsii”, 314

Samarin hevder det vil være en forbrytelse mot folket, hvis noen prøver å avvikle selvherskerdømmet og begrense dets makt. Han begrunner dette argumentet med at det bare finnes to krefter i Russland:

У нас есть одна сила историческая, положительная, это – народ, и другая сила – самодержавный царь. Последний есть также сила положительная, историческая, но только вследствие того, что ее выдвинула из себя народная сила, и что эта последняя сила признает в царе свое олицетворение, свой внешний образ. Пока этими двумя условиями обладает самодержавие, оно законно и несокрушимо.¹⁸¹

Samarin hevder da at den russiske tsaren er legitimert på bakgrunn at han er utgått fra det russiske folk. Tsaren har ansvaret for å herske over den ytre sfæren i Russland, som blir legitimert på bakgrunn av at folket gir tsaren denne oppgaven til å herske, siden de ikke ønsker denne makten selv. Nettopp på bakgrunn av dette, at disse to kreftene (tsaren og folket) er så tett sammenvevd, og at den ene springer ut fra den andre, er det ikke mulig å begrense tsarens makt med et konstitusjonelt regime. Harmonien og forholdet mellom tsaren og folket ville bli ødelagt, og da ingen ønsker dette i Russland, er det heller ikke mulig.

Videre utdyper Samarin hvorfor et forsøk på å innføre en grunnlov i Russland vil ha fatale konsekvenser for selvherskerdømmet og det russiske folk. Dette da det er en institusjon fra Vesten, som ikke passer til det russiske samfunn. Han argumenterer som følger:

(...) первое условие правильного исторического развития есть искренность и правдивость. Под этим мы разумею согласие того, что проявляется словом, делом, учреждением, обычаем, с тем, что есть, что составляет сущность народной жизни. Всякая конституционная форма правления основана на праве большинства, признанном как факт законного преобладания несомненной силы над слабостью и предполагаемой разумности, – над частными увлечениями и интересами. Но если бы название и права большинства присвоило себе меньшинство, то очевидно, что вся конституционная обстановка превратилась бы в возмутительную ложь. Таков бы был у нас характер ограниченной монархии; ибо какую бы ни придумали для нее форму, вся масса народная осталась бы вне ее, как материал, как орудие или как мертвое вещество. Что народ не может быть ни непосредственно, ни посредственно действующим лицом в какой бы то ни было конституционной форме правления – это, кажется, очевидно.¹⁸²

Samarin argumenterer her for at et konstitusjonelt regime vil føre til at flertallet ikke vil ha rett til å delta i et begrenset monarki i Russland. Dette da situasjonen i Russland er slik at det utdannede mindretallet vil handle i sine egne interesser og ikke la folket delta. Dette vil si at et begrenset monarki ikke vil skape frihet for folket i Russland. Med andre ord er det bedre at all makt er konsentrert rundt én person, tsaren. Videre forsetter Samarin argumentet sitt som følger:

¹⁸¹ Ibid., 315

¹⁸² Ibid., 317

(...) народ не желает конституции, потому что он верит добрым намерениям самодержавного царя и не верит решительно никому из тех сословий и кружков, в пользу которых могла бы быть ограничена самодержавная власть; во-вторых, народ безграмотный, народ, разобщенный с другими сословиями, народ, реформами Петра выброшенный из колеи исторического развития, не способен, не может принять участия в движении государственных учреждений. Народной конституции у нас пока еще быть не может, а конституция не народная, то есть господство меньшинства, действующего без доверенности от имени большинства, есть ложь и обман. Довольно с нас лжепрогресса, лжепросвещения, лжекультуры; не дай нам Бог дожить до лжесвободы и лжеконституции. Последняя ложь была бы горше первых.¹⁸³

Her går det frem at Samarin har et anti-romantisk syn på folket, som står i kontrast til de klassiske slavofile, som har et positivt syn på det russiske folk som bærere av den russiske tradisjonen og som lever i tråd med sin indre moralske overbevisning. Samarin ser på folket som det utdannede og bakstreverske, som har ført til at de har havnet utenfor den historiske utviklingen i Russland. Folket er da ikke kompetente nok til å ta politiske og offentlige beslutninger, og ønsker heller ikke å ta del i disse beslutningene, da de tror på tsarens gode intensjoner og ikke har tillit til de utdannede klassene. Samarin hevder at Peter den stores reformer i staten og samfunnet, som var ment for "folket", bare har ført til at det utdannede mindretallet i staten har fått økt sin makt, på bekostning av folket. Dette har ført til at folket har blitt utelatt fra den historiske prosessen i Russland og står utenfor det russiske samfunn. Dette vil si at reformene har et kunstig preg og ikke er implementert i hele samfunnet, da folket står utenfor det, og som videre har ført til en sterkere segregering i samfunnet. En grunnlov, som er basert på flertallet, vil i Russland under disse omstendighetene føre til et mindretallsdiktatur. Da et mindretall vil herske i folkets navn, som folket ikke har tillit til.

Som det kommer fram fra disse to sitatene, er det tydelig at Samarin er imot en grunnlov og et konstitusjonelt regime i Russland på denne tiden, da dette vil føre til undergravelse av tsarens legitimitet, samtidig som de øverste klassene i den sosiopolitiske stigen vil øke sin makt, noe som det russiske folk vil lide under. Derimot kommer det ikke klart fram her om Samarin er imot en grunnlov som prinsipp, eller om han ønsker dette i Russland når omstendighetene ligger til rette for det.

I artikkelen "Tsjemu dolzjny my nautsjit'sja?" utdyper Samarin det økende skillet mellom folket og de utdannede klassene. Her argumenterer han for at forholdet mellom tsaren (staten) og folket (jorden) har blitt ødelagt, da folket har blitt likegyldig overfor sin stats skjebne og omvendt, som en konsekvens av dette:

¹⁸³ Ibid., 317-318

Российское государство и русская земля, правительство и народ, так давно и так далеко разошлись друг с другом, что теперь они как будто раззнакомились; народ разучился понимать правительство, правительство отвыкло говорить языком, для народа понятным. Под языком мы разумеем не только выбор слов и оборотов, но и самые понятия, внушаемые слушателям или предполагаемые в них. Из одного источника истекает безграмотность языка и бесцветность мысли, господствующие в произведениях официальной литературы(...) Дух общественный в народе замер.¹⁸⁴

Folket og staten kan ikke forstå hverandre lenger, da de ikke snakker samme språk, på grunn av det økende skillet mellom den utdannede befolkningen, som er i byråkratiet, og det vanlige folket. Samarin mener at det trengs forbedringer, og det er her hans reformistiske trekk kommer fram. Videre hevder han at den eneste måten å utvikle Russland på er gjennom selvherskerdømmet:

После освобождения крестьян, которое могло быть исполнено успешно и мирно только самодержавной властью, нам нужны: веротерпимость, прекращение полицейской проповеди против раскола, гласность и независимость суда, свобода книгопечатания как единственное средство выгнать наружу все зараженные соки, отравляющие нашу литературу, и через это самое вызвать свободное противодействие искренних убеждений и честного здравомыслия. Нам нужны: упрощение местной администрации, преобразование наших налогов, свободный доступ к просвещению, ограничение непроизводительных расходов, сокращение придворных штатов и т. д., и т. д. И все это не только возможно без ограничения самодержавия, но скорее и легче совершится при самодержавной воле, чуждой страха и подозрительности, понимающей свою несокрушимую силу и потому внимательной к свободному выражению народной мысли и народных потребностей.¹⁸⁵

Samarin understreker at etter opphevelsen av livegenskapet er det viktig å få minsket skillet mellom folket og de øvre klassene og dermed jevne ut klasseforskjellene. Dette hevder han vil skje best gjennom å åpne opp for mer frihet i samfunnet med uavhengige domstoler, redusering av lokal administrasjon, trykkefrihet og tilgang til fri utdanning. Dette vil føre til en reduksjon i byråkratiet med de utdannede klassene og vil gi folket mer frihet og en sjanse til å bli en integrert del av samfunnet. En økning i folkets utdanningsnivå vil gjøre samfunnet mer tilgjengelig for dem. Disse forandringene hevder Samarin kan gjennomføres best gjennom selvherskerdømmet, da prosessene vil gå raskere og tsaren er den personen som forstår folkets behov. Det er det store byråkratiet rundt som sinker og hindrer disse utviklingene i å realiseres. Her ser en at Samarin skiller seg fra de klassiske slavofile, da han trekker fram konkrete reformer og kommer med en handlingsplan, samtidig som han er en sterk forsvarer av selvherskerdømmet.

¹⁸⁴ Jurij Samarin, "Tsjemu dolzjny my nautsjit'sja?", *Pravoslavie i narodnost'*, red. av O. Platonov, (Moskva: Institut russkoj tsivilizatsii, 2008), 300

¹⁸⁵ Samarin, "Po povodu tolkov o konstitutsii", 317-318

Samarins statssyn har mange fellestrekk med de klassiske slavofile. Han legitimerer selvherskerdømmet på bakgrunn av historiske, kulturelle og nasjonale betingelser i Russland. Derimot har han et kulturellevistisk syn på statsdannelser, da han hevder at det er opp til ethvert folk å bestemme selv hvordan de legitimerer makten. Han oppfatter at tsaren og det russiske folket er tett sammenvevd av felles tro og *narodnost*, og videre at folket støtter opp om tsaren på grunnlag av dette. Samarin er en sterk motstander av byråkratiet og ethvert konstitusjonelt regime. Samtidig skiller Samarin seg fra de klassiske slavofile, da han ikke ser på tsarens rolle og selvherskerdømmet i en altomfattende historisk modell, men heller ilegger tsaren mer konkrete oppgaver, hvor han også peker på hva konkret som må forbedres i Russland, og hva tsaren må gjøre for å oppnå dette. Videre har han et anti-romantisk syn på det russiske folk, og vektlegger ikke stor grad viktigheten av ortodoksi, som en av komponentene for det russiske folks mangel på maktstreben. Han har på mange måter et mer rasjonelt syn på legitimering av selvherskerdømmet enn de klassiske slavofile.

4.1.3 Ivan Sergeevitsj Aksakov (1823-1886)

Ivan Aksakov, Konstantin Aksakovs yngre bror, ble en betydelig person i den nye generasjonen av slavofile som vokste fram på 1860-tallet. I sin ungdom tilbrakte Ivan Aksakov tid i St. Petersburg hvor han studerte jus med den fremste eliten innen dette feltet. Han ble uteksaminert i 1842 etter fire år, og startet sin statlige tjeneste i Senatet i Moskva.¹⁸⁶ Imidlertid jobbet han ikke her lenge og dro til provinsen hvor han jobbet i rettsvesenet. På denne tiden fikk Aksakov et negativt inntrykk av rettsystemet i Russland, som han beholdt resten av livet.¹⁸⁷ Etter dette sluttet han med jus og ble embetsmann i Innenriksdepartementet, hvor han jobbet med forvaltning av ikke-ortodokse trossamfunn i Russland.¹⁸⁸

I 1851 begynte Aksakov å publisere artikler i slavofile tidsskrifter.¹⁸⁹ Etter dette startet Aksakov en lang karriere som redaktør for en rekke slavofile tidsskrifter. Han skrev mye og var redaktør for *Russkaja beseda*, *Parus*, *Den*, *Moskva*, *Moskvitsj* og *Rus*.¹⁹⁰ Man kan si at Ivan Aksakov som tenker i bunn og grunn ikke er særlig original, men at han på den andre

¹⁸⁶ *Slavjanofily: Istoritsjeskaja entsiklopedija*, 2009, s.v. "Aksakov Ivan Sergeevitsj", 18

¹⁸⁷ Ibid.

¹⁸⁸ Ibid

¹⁸⁹ Ibid.

¹⁹⁰ Ibid.

siden hadde mye innflytelse i sin tid.¹⁹¹ På 1840- og 1850-tallet var han den minst konservative av de slavofile og var den som var mest åpen for demokratiske og liberale ideer. Imidlertid, senere, som en følge av det polske opprøret og den økende styrken til den revolusjonære bevegelsen i Russland, ble han en bitter fiende av enhver liberalisme.¹⁹² Fra 1864-tallet ble han en av de karismatiske lederne til den nye generasjonen slavofile, samtidig som han var en ledende person i transformeringen av slavofili til panslavisme.¹⁹³

4.1.4 Ivan Sergeevitsj Aksakovs syn på 1860-tallet

Ivan Aksakov fokuserte ikke på selvherskerdømmet i sine tekster fra 1860-tallet. Han fokuserte i denne perioden på å få fram opinionens meningen, samt andre reformer. Jeg vil allikevel gi en presentasjon av Ivan Aksakovs viktigste artikler og argumenter på 1860-tallet, da de får godt fram hans reformistiske trekk i denne perioden, som videre legger grunnlag for å analysere hvordan hans syn forandret seg utover 1800-tallet.

Opinionens mening og reformer er hovedfokuset i Ivan Aksakovs artikler på 1860-tallet. Dette er i samsvar med tidsånden på denne tiden. Ivan Aksakov kritiserer ikke regjeringens og tsarens reformer, men hevder at opinionens mening og ytringsfrihet i samfunnet er viktig for gjennomføringen av disse:

Повторяем, никакие самоуправления, никакие реформы, никакие благотворительные законы не только не принесут добра, но даже и не привыются к общественной жизни, если общество будет лишено существенных условий жизни – свободы мысли и слова.¹⁹⁴

Her kommer det frem at Ivan Aksakov hevder at ytrings- og tankefrihetens mening er viktig for å få regjeringens reformer gjennomført. Han argumenterer videre med at disse lovene og reformene ikke vil bli implementert i det russiske samfunn, hvis ikke denne betingelsen er oppfylt:

Пока эти условия не удовлетворены, пока общество будет чувствовать в самых первых отправлениях своего духа стеснение и задержку, то подобно отдельному человеческому организму, ощущающему постоянное стеснение в легких и постоянную несвободу в дыхании и выдыхании воздуха, общество может только чахнуть и не в состоянии ни пользоваться либерально даруемыми ему правительством правами, ни оказывать правительству то дружное содействие, без которого бессильно всякое благое правительственное начинание. Без

¹⁹¹ Walicki, *A History of Russian Thought*, 113

¹⁹² Ibid.

¹⁹³ Ibid.

¹⁹⁴ Ivan Aksakov, "Osjobotsjnost' vzgljada, budto svoboda slova nesovmestna s susjtsjestvujusjtsjei u nas polititsjeskoj formoj pravljenija", *Nasje znamja: Russkaja narodnost'*, 2009, <http://providenie.narod.ru/0000214.html#27> (oppsøkt: 16.10.2012)

внутреннего духа жизни самые мудрые законы останутся мертвой буквой, а жизнь духа немыслима без свободы мнения и слова. С другой стороны только неограниченная свобода мнения обуславливает разумность неограниченной свободы правительственного действия.¹⁹⁵

For at regjeringens lover og gode initiativer skal bli implementert i det russiske samfunn, er ytrings- og tankefrihet nødvendig. Hvis ikke vil disse lovene bare bli på papiret og ikke bli praktisert i virkeligheten. Her går det fram at Ivan Aksakov ser på reformene til regjeringen som noe positivt, og han kommer bare med forslag for å forbedre samfunnet de skal bli satt ut i livet til.

Fra sitatene over kommer det fram at Ivan Aksakov mener at ytrings- og tankefrihet i samfunnet er en betingelse for at reformene skal bli innført. Han videreutvikler sin brors teori om forholdet mellom ”staten” og ”folket” ved å introdusere begrepet *obsjtsjestvo* (samfunn). Dette kommer fram i hans artikkel ”Narod, gosudarstvo, obsjtsjestvo”. Han beskriver forholdet mellom disse tre elementene i det russiske samfunn på følgende måte:

(...) народ, государство и общество, какое значение имеет последнее в общей деятельности народного организма, в каких отношениях состоит оно к народу, к государству, к сословиям, в чем заключается общественная деятельность, в чем ее выражение, что такое общественная сила и какое ее орудие; мы объяснили, что общество не есть явление политическое и чуждо всякого политического элемента, всякого начала условности, внешнего принуждения и внешней организации.(...)Говоря об обществе (...): сюда относится самоуправление, местная жизнь, участие в политических делах государства и своей местности и т. п. (...)Мы не вправе назвать ее государством, потому что она может быть и чужда элемента государственности, например жизнь общин; не можем назвать ее только народной, потому что этому слову придается смысл совершенно особый: или смысл простонародности, или же такое широкое значение, которое объемлет собой и государство, и простой народ, и сословия; мы не назовем ее общественною, потому что дали этому слову особое определение. На русском языке существует слово: земля, земство, земщина, земский, которым может назваться вся внешняя гражданская жизнь народа, без различия сословий, в противоположность правительству и правительственной среде.¹⁹⁶

Ut i fra dette kan en trekke at ”samfunnets” rolle er som et bindeledd mellom folket og staten. Ivan Aksakov hevder videre at samfunnets rolle må bli utviklet i Russland. Denne institusjonen har ingen politisk betydning og gir folket mulighet for å utrykke seg om aktuelle saker, som berører deres stilling i samfunnet. Imidlertid er ikke dette virkelig en original teori, da Konstantin Aksakov argumenterer for akkurat det samme, da han skriver om forholdet mellom *gosudarstvo* (staten) og *zelmja* (folket), hvor *obsjtsjestvenoe mnenie* (opinionen) er et viktig bindeledd mellom tsaren og folket. Imidlertid bytter Ivan Aksakov om på begrepene, da Konstantin Aksakov bruker begrepet *obsjtsjestvenoe mnenie*, mens Aksakov bruker begrepet *obsjtsjestvo* for å beskrive det samme. Begrepet ”samfunnet” som Ivan Aksakov snakker om

¹⁹⁵ Ibid.

¹⁹⁶ Ivan Aksakov, ”Gosudarstvo, obsjtsjestvo, zelmja”, *Nasje znamja: Russkaja narodnost*, 2009, <http://providenie.narod.ru/0000214.html#27> (oppsøkt: 16.10.2012)

her kan best bli oversatt med en arena for å diskutere samfunnsaktuelle spørsmål. Denne institusjonen synes å være den samme som *zemskij sobor*, som Konstantin Aksakov også skriver om, da den har lik rolle og funksjon i det russiske samfunn. På den andre siden vitner dette om en forandring innad i den slavofile retningen, til mer fokus på det offentlige rom og folks rett til å ta del i styringen av sitt eget samfunn, som ikke går under politiske anliggender. Ivan Aksakov tar her Konstantin Aksakovs teori ut av hans historiefilosofiske modell og tilpasser denne til samtidens kontekst, og bruker den til å argumentere for enkeltsaker.

Ved å videreutvikle Konstantin Aksakovs teori i henhold til samfunnet og dets konkrete rolle, har Ivan Aksakov satt samfunnet og dets plass i Russland på agendaen, hvor han videre argumenterer at dette er et oppgjør tsaren må ta innad i sitt statssystem for å gane det russiske folk. Denne argumentasjonen finnes også når han snakker om ytrings- og tankefrihet. Med andre ord setter han i større grad fokuset på sosiopolitiske problemer i samfunnet, ved å vektlegge viktigheten av ytrings- og tankefrihet. Derimot kommer han ikke med noen direkte kritikk mot tsaren og regjeringen, men kommer i stedet med forslag til hvordan reformene bedre kan bli implementert i det russiske samfunn. Videre er hans fokus på enkeltsaker, og ikke på altomfattende historiefilosofiske modeller, noe som er typisk for denne tiden. På bakgrunn av dette kan vi si at Ivan Aksakovs syn i denne perioden er et resultat av tidsånden. Når regimet åpner for reformer legger han seg på denne linjen for å komme med forslag til staten. Han har konkrete forslag til forbedringer i det russiske samfunn og setter sosiopolitiske problemstillinger på agendaen, noe som gjør at hans syn skiller seg fra de klassiske slavofiles syn.

4.2 Sammenlikning av de reformistiske slavofiles syn

I dette kapittelet vil jeg sammenlikne de reformistiske slavofiles syn og deres eventuelle reformforslag.

De reformistiske slavofile på 1860-tallet skiller seg fra de klassiske slavofile, som var deres forgjengere, når det kommer til uttryksmåte for sitt syn og hvordan de argumenterer. De reformistiske slavofile gikk bort fra et altomfattende syn til heller å fokusere på enkeltsaker knyttet til den sosiopolitiske problematikken i landet på denne tiden. Den første indikasjonen på dette er at de i større grad understreker viktigheten av opinionen, og at det er

viktig at denne opinionsmeningen blir hørt av regjeringen, et viktig bindeledd mellom folket og tsaren. Aksakov hevder at dette vil føre til et bedre forhold mellom regjeringen og folket, og som videre vil føre til at reformene blir bedre implementert i det russiske samfunn. Samarin argumenterer også med redusering av byråkratiet, mer frihet i det offentlige rom samt at båndet mellom tsaren og folket vil bli gjenopprettet ved å lytte til opinionen. Med andre ord er de slavofile i denne perioden mer reformorienterte og setter i større grad samfunnsaktuelle problemstillinger på agendaen. Til forskjell fra de klassiske slavofile fokuserte de heller på enkeltsaker og kom med forslag til konkret forandring, istedenfor altomfattende historiefilosofiske modeller.

De reformistiske slavofile bruker mange av de klassiske slavofiles argumenter og modifiserer dem ved å sette dem inn i konteksten i samtiden. Dette ser en hos Samarin som skriver om viktigheten av at forholdet mellom tsaren og folket må bli gjenopprettet, som alle de klassiske slavofile også argumenterte for. Ivan Aksakov som skriver om opinionens viktighet, som kan føres tilbake til Konstantin Aksakovs teori om opinionens mening, som et viktig bindeledd mellom tsaren og folket. Imidlertid understreker Ivan Aksakov i større grad viktigheten av ytrings- og tankefrihet i samfunnet. Dog skal det sies at de begge legger fram sine reformforslag uten å være motstandere av regimet. Samarin argumenterer like sterkt for bevarelsen av selvherskerdømmet som de klassiske slavofile, men han hevder at forholdet mellom tsaren og folket kan best bli gjenopprettet med reformer, som skjer best *gjennom* selvherskerdømmet. Aksakov støtter også opp om statens reformer, og kommer bare med forslag til hvordan reformene kan bli bedre implementert ved å åpne opp for større rom i den offentlige sfæren. Dette er den samme argumentasjonen som de klassiske slavofile brukte, men disse argumentene er tatt ut fra de store altomfattende modellene, og satt inn i datidens kontekst, og videre blir brukt som argumenter for enkeltsaker.

De reformistiske slavofile kommer ikke med direkte kritikk av tsaren og regjeringen, men gir heller råd om hvorfor de burde utføre reformene gjennom å høre på opinionens meninger. Det å rette søkelyset mot sosiopolitiske problemer i det russiske samfunnet ved å understreke opinionens viktighet, og ved å foreslå konkrete tiltak for forbedring i det russiske samfunn, kan sies å være særtrekkene ved de reformistiske slavofile på 1860-tallet.

4.3 Samarins statssyn i lys av Webers idealtipe-modell for legitimering av statsmakt

I dette kapittelet vil jeg sette Samarins statssyn inn i Webers idealtipe-modell for legitimering av statsmakt, og se hvordan hans syn plasserer seg her. Jeg har valgt å drøfte Ivan Aksakovs syn i Webers modell i den siste bolken, da han ikke skriver tilstrekkelig om selvherskerdømmet i denne perioden, som gir lite grunnlag for å plassere ham inn her.

Samarin gir sterkt uttrykk for at det er nasjonen selv som bestemmer valg av statsform, og videre at det er nasjonens karakter som er utslagsgivende når det kommer til statstype. Det er folkets tro, tradisjoner og historiske prinsipper som utgjør nasjonen. Samarin hevder at det historisk sett bare er to krefter i Russland, hvor den ene er folket og den andre er selvherskerdømmet. Selvherskerdømmet springer ut i fra folket, og at folket har gitt tsaren denne makten. Samarin passer godt inn i den tradisjonelle typen for herredømme, da tsaren blir sett på som en person som fra gammelt av er verdig og hellig, og at tradisjonen gjør han til denne personen. Han er også sterkt imot et konstitusjonelt regime med grunnlov, og han hevder at dette vil være en forbrytelse mot folket og vil skape farer i samfunnet. Ut i fra dette passer Samarin godt inn i denne type herredømme.

Videre hevder Samarin at tsarens makt er betinget begrenset i forhold til at han må handle ut i fra folkets indre moralske liv. Samarin argumenterer med at de to kreftene i Russland er selvherskerdømmet og folket, og hvor selvherskerdømmet har vokst ut av folket. Selvherskerdømmet er den ytre sfæren, som opprettholder ro og orden, mens folket har sin indre sfære. Med andre ord må tsaren ta hensyn til folkets indre sfære i politikken sin. Tsarens makt er ubegrenset, men betinget begrenset i forhold til hans politikk mot folket, som må være i tråd med deres indre moralske overbevisning. Dette er også et kjennetegn ved tradisjonelle herredømmer. Herskeren må følge tradisjonen, men utenfor de tradisjonelle normers rekkevidde kan han herske ut i fra de grenser han føler er rimelige.

Som nevnt over kan herskeren i tradisjonelle herredømmer herske utenfor de tradisjonelle normers rekkevidde, men dersom han krenker tradisjonen, vil hans herredømme stå i fare. Samarin hevder at denne tradisjonen har blitt krenket, og at det er dette som skaper farer innad Russland. Utviklingen av byråkrati, og at det utdannede mindretallet i byråkratiet har tatt på seg mer makt enn nødvendig, har ført til at tsaren og folket står langt fra hverandre. Dette forholdet har blitt slik som en konsekvens av Peter den stores reformer, noe som har

ført til at folket står utenfor samfunnet, og som bryter med det tradisjonelle forholdet mellom tsaren og folket. ”Tradisjonens hellighet” har da blitt krenket, og har satt selvherskerdømmet i fare. Måten å bevare harmonien i Russland er å gjenopprette ”tradisjonens hellighet”, i form av en klar deling mellom sfærene. Dette vil si en klar deling mellom tsaren og hans regjering med et begrenset byråkrati, og på den andre siden folket, hvor kirken og landsbyrådene med lokal selvstyring også plasserer seg. For at folket skal bli en del av det russiske samfunnet igjen, forslår Samarin at de må utdannes, at statssystemet må bli forenklet i form av å redusere administrasjonen og at det blir mer frihet i det offentlige rom. På denne måten vil det tradisjonelle forholdet mellom tsaren og folket gjenoppstå.

Samarin ser ikke på tsaren og selvherskerdømmet som noe som har mystiske karismatiske trekk, og man kan derfor ikke plassere ham i den karismatiske typen for herredømme. Det samme kan sies om hans syn på legalitet, som han ikke vektlegger. Dette gjør at den legale typen for herredømme også er utelukket i hans syn. Dermed passer Samarin godt inn i den tradisjonelle herredømmetypen. Han legitimerer selvherskerdømmet på bakgrunn av tradisjonelle, historiske og nasjonale prinsipper.

5 De sene slavofile fra 1880-tallet

5.1 Hvorfor forandring igjen?

På 1880-tallet kommer andre impulser som påvirket regimet og intelligentsiaen, som skapte enda en ny atmosfære og situasjon, som intelligentsiaen måtte ta stilling til. Dette kom som en konsekvens av mordet på Aleksander II i 1881 og den nye politikken regimet førte, som var å styrke selvherskerdømmet ved å holde en hard politisk linje med et absolutistisk autokrati.¹⁹⁷

Endringer i regimets politikk førte til en radikaliserings i intelligentsiaen i enten en ultrarevolusjonær eller en ultrakonservativ variant. Denne radikaliserings ga utslag i nettopp hvordan retningene i intelligentsiaen så på selvherskerdømmet, og om hvorvidt de støttet opp om det eller ikke. Dette ser en da på høyresiden i intelligentsiaen, hvor de slavofile hørte til, hvor hovedideologien om ortodoksi, selvherskerdømmet og *narodnost* ble tolket i en hardere form.¹⁹⁸ Det er i denne perioden de klassiske slavofiles etterkommere gjør et siste forsøk på å argumentere for bevarelsen av selvherskerdømmet. Dette gjorde de i et samfunn som var preget av modernisering samt et ekstremt strengt regime, som noen i den radikale intelligentsiaen under marxismens banner prøvde å styrte.

5.1.1 Ivan Sergeevitsj Aksakovs statssyn

Ivan Aksakovs syn på selvherskerdømmet kommer godt fram på 1880-tallet, i motsetning til på 1860-tallet hvor hans hovedfokus var på reformforslag.

Ivan Aksakov tar utgangspunktet i Konstantin Aksakovs argumenter om forholdet mellom stat og samfunn, og det russiske folk som et ikke-politisk orientert folk. Dette kommer fram i artikkelen "Po povodu "Zapsiki" K. S. Aksakova".¹⁹⁹ Aksakov er også enig i Samarins argumenter i "Po povodu tol'kov o konstitutsii", som er diskutert over, som kommer fram i Ivan Aksakovs artikkel "Po povodu "Zapiski" Ju. F. Samarina o konstitutsii".²⁰⁰ Med andre ord er han imot en grunnlov og et konstitusjonelt styre. Det som

¹⁹⁷ Hans Kohn, *The Mind of Modern Russia: Historical and Political Thought of Russia's Great Age* (New York: Harper & Brothers, 1962), 20

¹⁹⁸ Ruth Coats, "Religious Renaissance in the Silver Age", *A History of Russian Thought*, red. av W. Leatherbarrow og D. Offord, (Cambridge: Cambridge University Press, 2010), 170-171

¹⁹⁹ Ivan Aksakov, "Po povodu "Zapiski" K. S. Aksakova", *Rus'*, No. 28 (23. Mai 1881), 1-4

²⁰⁰ Ivan Aksakov, "Po povodu "Zapiski" Ju. F. Samarina o konstitutsii", *Rus'*, No. 29 (Mai 1881), 1-3

imidlertid er interessant er at han hevder at artiklenes problemstillinger, skrevet henholdsvis 40 og 20 år tidligere, er like relevante, om ikke enda mer presserende, i den tilstanden landet er i på 1880-tallet.

Ivan Aksakovs syn på tsaren kommer fram i hans tale "Retsj' na koronatsjionnykh torzjestvakh 1883 goda pri koronovanii Imperatora Aleksandra Tret'ego", hvor han beskriver tsaren på følgende måte:

В том-то и значение Русского Царя, и основа благодетельной независимости Его власти, что Он не есть ни какой-либо "первый дворянин", как бывало во Франции, ни представитель какого-либо господствующего в данную пору сословия, ни вождь известного разряда единомышленников, ни даже глава пресловутого "большинства". Он — первый человек своей земли и своего народа, никому и ничему неподвластен, лишь Богу и Его заповедям. Русский венец или жезл правления не игралище периодических выборов, не предмет добычи для борющихся партий — способом насильственного или искусственного захвата. При благословенном наследственном образе нашего правления Царь приемлет власть не своим честолюбивым или властолюбивым хотением, а по произволению Божьему, приемлет как бремя, как служение, как подвиг, Богом ему сужденный.²⁰¹

Av dette kan en slutte at Ivan Aksakov har et partikularistisk syn på legitimering av tsarmakten. Det er tradisjonelle betingelser, i form av arverekken og statsdannelsen i Russland, og den ortodokse tro, som gjør at det russiske selvherskerdømmet er den ideelle statsformen i Russland. Videre kommer det også fram her at Ivan Aksakov hevder at tsarens oppgave er å herske. Denne oppgaven er en byrde som er gitt til ham av Gud. Imidlertid bærer tsaren denne oppgaven som en bragd.

I artikkelen "Bjurokratitsjeskoe i zemskoe gosudarstvo" kommer Ivan Aksakovs syn på hvilke oppgaver og rolle tsaren har i samfunnet:

Царь- глава и вождь своего народа, первый человек Русской земли ея блюститель и защитник. Ея благо, ея мир и разумная свобода жизни, та свобода, без которой и жизни нѣтъ, а возможно лишь прозябаніе, - интерес царскій; других интересов у Царя и нѣтъ.²⁰²

Ivan Aksakov ser på tsaren som en fører for sitt folk og beskytter av den russiske jorden, hvor han er symbolet på alt det russiske. Han er da ansvarlig for den ytre sfæren, som består av å beskytte folket mot ytre fiender og holde orden. Tsaren har ikke noen annen interesse enn det beste for Russland, som gjør at hans selvherskerdømme er det ideelle for det russiske folk.

²⁰¹ Ivan Aksakov, "Retsj' na koronatsjionnykh torzjestvakh 1883 goda pri koronovanii Imperatora Aleksandra Tret'ego", *Nasje znamja: russkaja narodnost'*, 2009, <http://providenie.narod.ru/0000214.html#27> (oppsøkt: 25.05.2012)

²⁰² Ivan Aksakov, "Bjurokratitsjeskoe i zemskoe gosudarstvo", *Rus'*, No. 26 (9. mai, 1881), 5

Ivan Aksakov mener at Russland på 1880-tallet har et sterkt forbedringspotensiale. Dette argumenterer han for i en artikkel hvor han kommenterer manifestet til den nye tsaren, tsar Aleksander III. Det kommer tydelig fram at Ivan Aksakov er begeistret for den nye tsaren, som i sitt manifest proklamerer at hans oppgave er å styrke selvherskerdømmet. Ut i fra dette setter Ivan Aksakov sitt håp til en bedre tid for Russland med den nye tsaren, som han hevder kan ta et oppgjør med onder innad i det russiske samfunnet:

Она [Россия] вздохнет свободно, узнав, что историческія основы ея бытія пребывают неизблемы, что новый Царь, общаясь бодро на дѣло правленія и хранить неприкосновенную наслѣдованную им самодержавную власть, в то-же время торжественно свидѣтельствуєтъ, что в неразрывном союзѣ этой власти с Русской землей заключается именно та сила, которою Россія препобѣждала искони всякія смуты и бѣдствія. С бодростью и упованіем можем и мы теперь снова приняться нашей общественной жизни...²⁰³

Ivan Aksakov knytter mye håp til den nye tsaren med å få Russland på sin sanne vei. Tsaren må styrke sin makt og ta et oppgjør med de onder som finnes i det russiske samfunn og innad i staten. Disse ondene, hevder Ivan Aksakov, startet under Peter den store og hadde følgende konsekvenser:

Старый *земскій* тип русскаго государства был при Петрѣ смят, скромкан и замѣнен так называемым типом *полицейскаго* государства, господствовавшим тогда почти во всей континентальной Западной Европѣ.(...)²⁰⁴

Som det kommer fram her hevder Ivan Aksakov at det russiske selvherskerdømmet, som for Ivan Aksakov er det ideelle, under Peter den store ble byttet ut til en politistat. En slik type stat hevder Ivan Aksakov også fantes under Ivan den grusomme. Staten og makten innad i denne karakteriserer han som følger: "Это власть, сознавшая себя и поставившая себя *опричь*, внѣ земли, освободившаяся от всякаго на нее тяготѣнія земской стихіи, власть, существующая как бы для себя и для своих цѣлей."²⁰⁵ Denne statsmakten satte sin egen makt over det russiske folks interesser, og eksisterte kun for sine egne motiver, motivert av maktstreben, noe som førte til et brudd i forholdet mellom tsaren og folket.

Imidlertid peker Ivan Aksakov på at Peter den store tolket denne makten annerledes enn Ivan den grusomme. Slik Ivan Aksakov ser det var Peter den store en idealist, men også en despot. Peter den stores intensjoner med reformene sine var ment til det beste for Russland, hvor han skiller seg fra Ivan den grusomme. Imidlertid så han sin rolle som tsar på sin egen måte, som man ikke har sett verken før eller senere i Russland. Selv om hans intensjoner var

²⁰³ Ibid.,2

²⁰⁴ Ibid.,3

²⁰⁵ Ibid.

de beste, forsto han ikke det russiske folks karakter og hva de ønsket.²⁰⁶ Konsekvensene av disse reformene, hevder Ivan Aksakov, var som følger:

Ради успѣха своей "исторической миссии", ради осуществленія своих идеалов, он должен был сломить всякое противодѣйствіе земской жизни, всякое проявленіе какой-либо самобытности, своеобразности, все обратить в покорный, безотвѣтный матеріалъ, пригодный для лѣпки излюбленной им формы европейскаго государства. Но государства, как хорошо понимал Петр, образуется не одними законами и учрежденіями, но и нравами: он не остановился и перед этою задачей и рѣшился силою внѣшней принудительной власти пересоздать и нравы. Он проник, со своей полиціей, во всѣ изгибы общественнаго бытія, гдѣ только укрывалась самостоятельность духа, ничего не оставил в покоѣ, все регламентировал, все взял в казну(...) Но дѣло не в том, что великій идеалист-преобразователь увлек в путь преобразованій свою страну, а в том, что весь государственный строй был переиначен, что дѣйствіе свободной земской стихіи было заглушено в конец, что совершен глубокой, доселѣ пребывающій разрыв между народными массами и новосозданный при Петрѣ обществом. Страна перестала жить *о себе*, по выраженію древних грамот, а только - *о начальствѣ*.²⁰⁷

Peter den store, som hadde så høye idealer og tanker om hvordan han skulle forandre Russland, brukte Russland og dets folk som materiale for å skape de formene av europeiske statsinstitusjoner han ønsket. For å få til dette måtte han bryte ned det naturlige livet til folket. Konsekvensen av dette var at politistaten, som hadde vært under Ivan den grusomme, ble gjenspekt, da det for å få til disse forandringene i Russland krevdes å ha kontroll over alle sfærer i det russiske liv og samfunn, også folkets sfære. Dette førte til at folkets naturlige liv, i den indre sfæren som er basert på tro, tradisjoner og skikker forsvant, og at hele deres liv ble bestemt av staten. Hele denne situasjonen står i strid med det russiske folks ønsker, da det ødelegger det tradisjonelle forholdet mellom tsaren og folket, i form av at staten brøt seg inn i folkets sfære. Ivan Aksakov beskriver situasjonen på følgende måte:

Вся создавшаяся послѣ Петра система административной опеки и бюрократическаго управленія - совершенно противна, повторяем, политической природѣ Русской земли и идеалу русскаго государства. Наш Царь не Наполеонит, которому нужно взнуздать административной уздой всю страну ради интересов своей узурпаторской династіи. У нас нѣтъ, как в иных странах, политических партій, которыя борются вѣчно из-за власти, и, как скоро какая партія успѣет посадить министра во главу правительства, так тот и принимается ворочать старною, посредством административнаго снаряда, по мысли и планам пратіи, служа доктринѣ, цѣлям и интересам небольшой, сравнительно, группы людей. Русский Царь со своею прирожденною, наслѣдственною властію - не честолюбец и властолюбец: власть для него - повинность и бремя; царскій сан - истинный подвиг. Русский Царь в глазах народа вовсе не верховный чиновник, - высшая ступень администратіи, - непремѣнно солидарный со всею іерархіею своих слуг, от перваго до послѣднаго. В Русской исторіи, как замѣчает в своей, помѣщенной в этом-же "Запискѣ" К.С. Аксаков, политических возстаній народных против царской власти никогда не бывало.²⁰⁸

Peter den stores forsøk på å implementere det vestlige statssystemet i Russland har ikke fungert, da dette statssystemet ikke passer til den russiske karakteren, da det russiske folk ikke

²⁰⁶ Ibid.,3

²⁰⁷ Ibid.,(original kursiv)

²⁰⁸ Ibid.

er et politisk orientert folk og har en sterk indre moralsk overbevisning. Den vesteuropeiske politiske kulturen passer da ikke inn i Russland, da russerne har helt andre preferanser i henhold til sin levemåte på bakgrunn av sin tro, tradisjoner og historie. Den russiske tsaren er ikke som herskere i Vesten, som har et stort statsapparat og hersker etter egeninteresser. Den russiske tsaren ser heller hans makt som en byrde, som han bærer med verdighet. Det er på bakgrunn av dette at folket støtter opp om tsaren, og som beviser hvorfor det aldri har vært opprør mot tsaren. Ivan Aksakov forsvaret her selvherskerdømmet med partikularistiske og antiuniversalistiske argumenter.

Den eneste muligheten til å ta et oppgjør med onder innad i staten og styrke tsarens makt som Ivan Aksakov ser, er å redusere byråkratiet og styrke de lokale selvstyrene. Dette vil føre til at det fordelaktige forholdet mellom ”staten” og ”jorden” blir gjenopprettet:

Самоуправляющаяся мѣстно земля с самодержавным Царем во главѣ- вот русскій политическій идеал. Поэтому, в интересѣ самой власти необходимо, чтобы земское, мѣстное самоуправленіе было не пасынком, а дорогим для самого правительства детищѣм. Необходимо понять, что со стороны правительства здѣсь нѣтъ уступки власти, а лишь возвращеніе власти в ея истинные предѣлы, в тѣ предѣлы, гдѣ только она и может быть *вполнѣ могущественна*, на благо родной землѣ. Необходимо, повторяем, чтобы это самоуправленіе стало жизненной правдой, дѣлом серьезным и, главное, любимым авторитетным в понятіях самого народа учрежденіем, а теперь оно далеко, далеко еще не таково! Только тогда и правительство получит возможность узнавать в нужных случаях дѣствительную мысль народную, опираться в своих общегосударственных мѣропріятіях на указанія мѣстнаго опыта и на содѣйствіе не чиновников, а самой земли; только тогда, без труда, может оно и призывать ее, когда сочтет полезным и благовременным, к совѣту.²⁰⁹

Slik Ivan Aksakov ser det er den eneste løsningen for Russland å vende tilbake til sin sanne vei, med andre ord til den type stat som fantes før Peter den stores reformer. Et land som har en sterk sentralmakt representert av tsaren og lokalt selvstyre i provinsene, hvor folket kan leve sitt indre moralske liv isolert fra politiske anliggende. Som Ivan Aksakov skriver i sin artikkel ”Po povodu ”Zapiski” A. S. Aksakova” hvor han sier at Russland må ”skynde seg hjem”²¹⁰.

Ut i fra det overstående går det fram at Ivan Aksakov som tenker baserer seg på de klassiske slavofiles teorier, som han tolker ut i fra konteksten i det samfunnet han selv levde i. Dette kommer fram av hans syn på grunnlov og konstitusjonelt styre, hvilke farer de medfører og hvordan han tolker disse, og løsningen på samfunnsproblemene. Ivan Aksakovs syn på tsaren og selvherskerdømmet er ikke særlig originalt. Hans betydning var at han tilpasset de klassiske slavofiles tekstene og deres argumenter til det samfunnsmessige klimaet som var på

²⁰⁹ Ibid., (original kursiv), 5

²¹⁰ Ivan Aksakov, ”Po povodu ”Zapiski” A. S. Aksakova”, 5

hans tid. En ser et skifte i hans argumentasjonsmåte fra 1860-tallet, da han bare fokuserte på enkeltsaker, til 1880-tallet hvor han fokuserer mer på selvherskerdømmets viktighet i Russland, og vendte tilbake til de klassiske slavofiles altomfattende modeller. Dette kommer fram da han legitimerer selvherskerdømmet, som sin bror Konstantin Aksakov, med å forsvare det på en partikularistisk måte ut i fra det russiske folks karakter, slik den er dannet gjennom dets historie, tro og tradisjoner.

5.1.2 Dmirtij Alekseevitsj Khomjakov (1841-1919)

Dmitrij Khomjakov ble født i 1841, og var sønnen til Aleksej Khomjakov. Han vokste opp i en stor familie i Moskva.²¹¹ Etter Aleksej Khomjakovs død i 1860 fikk Dmitrij Khomjakov som 19-åring, og som eldste sønn, mye ansvar for sine 5 søsken. Til tross for familieomstendighetene fullførte Dmitrij Khomjakov graden sin ved det historisk-filosofiske fakultetet ved universitetet i Moskva med suksess. Etter dette tok Dmitrij Khomjakov opp sin fars virksomhet og engasjerte seg i samfunnsspørsmål og var en hyppig publisist.²¹²

Dmitrij Khomjakov så på seg selv som en direkte etterfølger til de klassiske slavofile i tro og handling. Han prøvde å utvikle grunnlaget for ortodoks *sobornost'* i den nasjonale bevissthet i større grad, enn sin far. Dmitrij Khomjakov utdypet også de klassiske slavofiles lære for å gjøre deres syn mer tilgjengelig for et bredere publikum.²¹³ Dmitrij Khomjakov kom ikke med noe banebrytende nytt, men støttet opp om de klassiske slavofiles lære, som han videreutviklet til en viss grad. På denne måten var han en konservativ slavofil i sin tid.

5.1.3 Dmitrij Alekseevitsj Khomjakovs statssyn

I denne oppgaven har jeg valgt å fokusere på Dmitrij Khomjakovs verk *Pravoslavie, Samoderzjavie i Narodnost'*, og i første rekke delen om "Samoderzjavie", hvor hans syn på selvherskerdømmet kommer godt frem. Det skal sies at Dmitrij Khomjakov går ut i fra at de klassiske slavofile støttet opp om den tsaristiske formelen for legitimering av den russiske stat med grunnpilarene selvherskerdømme, ortodoksi og *narodnost'*, men at de tolket den på en annen måte ved at ortodoksien for dem var det viktigste. Han hevder også at de klassiske

²¹¹ Kaplin, *Slavjanofily, ikh spodvizjniki I posledovateli*, 478

²¹² Ibid., 480

²¹³ Ibid., 481

slavofile ikke hadde tid til å utvikle dette momentet i stor grad, eller å popularisere sin ideologi. Det er dette han så på som sin oppgave og mål med sitt verk.²¹⁴

Dmitrij Khomjakov uttrykker også sine meninger om andre slavofile tenkere i samtiden. Han roser Ivan Aksakov som har en dyp forståelse av termen selvherskerdømme.²¹⁵ Derimot kommer han med kritikk mot Mikhail Katkov, og også mot panslavismen med Danilevskij i spissen, hvor han hevder at de mangler en dyp forståelse av den slavofile idé om selvherskerdømmet. Ut i fra dette hevder han at det har oppstått to partier: *russskie gosudarstvenniki* og *russskie narodniki*, som begge feilaktig kaller seg slavofile.²¹⁶ I sitt verk kommer han med et motsvar til dem, og vil bestemme selvherskerdømmets rolle, hvorfor det skiller seg fra absolutistiske regimer i Vesten og hvorfor det er unikt i Russland.

Khomjakov hevder at statsdannelser skjer på følgende måte:

Тот же или другой внешний строй государственно сдания отличается одни от другого не прирожденными практическими преимуществами, а лишь как "симптомы" того внутреннего строя, котрый присущ тому или другому народу. Самодержавие (или единодержавие) встречается в истории всех народов в раннюю их пору; но оно постепенно ослабевает, расшатывается и заменяется другими усложненными формами государственного строя, по мере того как народы переходят от первобытной жизни к той, в которой материальные интересы богатства, могущества, чистой культурности и т. п. начинают отстранять на второй план интересы, так сказать, "прирожденные", т.е. быта, на ней основанного.²¹⁷

Khomjakov hevder altså at statstype er avhengig av nasjonens karakter, og reflekterer dens interesser og utvikling. Dog går han lengre enn de andre slavofile da han hevder at verden består av to typer folk (et østlig og et vestlig). Det første har en hang til *opplysning*, med en sterk indre moralsk overbevisning, mens i den siste dukket begrepet *sivilisasjon* opp, og det er materielle interesser som råder. Khomjakov beskriver disse typene som følger:

Таким путем получаютс два народных типа: один, нуждающийся в Самодержавии духовном и не терпящий его в области политической:это- Запад эллино-римской культуры; и другой - Восток с Россией во главе, твердо стоящий за Самодержавие гражданское, но не терпящий никакого властного вмешательства в деле духа и даже почти не понимающий такого.²¹⁸

²¹⁴ Dmitrij Khomjakov, *Pravoslavie, Samoderzjavie, Narodnost'*, (Moskva: Institut russkoj tsivilizatsii, 2011),35

²¹⁵ Ibid.,152-153

²¹⁶ Ibid.,153

²¹⁷ Ibid.,155

²¹⁸ Ibid.,176

Her kommer det frem at det er disse kulturtypene Khomjakov deler inn verden i, som bestemmer hva slags statstype nasjonene har.²¹⁹ Med andre ord har Khomjakov et partikularistisk og antiuniversalistisk statssyn.

Russland plasserer Khomjakov mellom disse ytterkantene, som noe helt særegent, og han hevder at det er den ortodokse troen som er betingelsen for den russiske (og slaviske) unike karakter.²²⁰ Han mener at Russland skiller seg fra Østen på grunn av kristendommen. I forhold til Vesten skiller Russland seg på grunn av den ortodokse kristendom. Dette da Khomjakov hevder at den vestlige kristendommen er forankret i andre premisser: "Хотя она [западная церковность] и повторяет, что "Царство Мое не от мира сего", но на деле видно, что "царство от мира сего"."²²¹ Ut i fra dette karakteriserer Khomjakov det russiske selvherskerdømmet som følger:

(...) Самодержавие - этот симптом здоровья нашего народа по государственной части - имеет в себе такие качества, которые должны делать из него "символ" нерасшатанной крепости и мощи нашего народа. Это - своего рода Живой "палладиум". Отсюда истекает тот чисто нравственный (а потому "священный") характер, который имеет в глазах русского народа Самодержавие. Оно не представляется ему "Божье право" в западном смысле: священо оно по своему внутреннему значению. Царь, царствуя, почитается совершающим великий подвиг, подвиг самопожертвования для целого народа. (...) Поэтому Царь представляется народу выразителем начала любви к нему, любви по возможности абсолютной; а это, конечно, функция священная, и сам Царь священен, как проявитель этого священного начала. Власть, понятая как бремя, а не как "привилегия", - краеугольная плита Самодержавия христианского, просветленного и тем отличного от, так сказать, стихийного, восточного Самодержавия.²²²

Selvherskerdømmet blir dermed legitimert ut fra kultur og folkets karakter. Her kommer det fram at Dmitrij Khomjakov, som Konstantin Aksakov, ser på makt, og spesielt politisk makt, som et onde. Tsaren har ofret seg for folket og tatt på seg den byrden det er å herske på hele folkets vegne. Dette henger igjen sammen med at det russiske folk ønsker å leve et indre moralsk liv, og ikke å ha noe med makten å gjøre. Selvherskerdømmet blir da et symbol på alt det russiske. Det er den ortodokse tro som har gitt det russiske folk en slik karakter, og disse karakteristikaene skiller det russiske selvherskerdømmet både fra vestlige stater og selvherskerdømmer av den østlige sorten.

Videre utdyper Khomjakov hvorfor et slikt folk, som det russiske, ikke ønsker å ha noe med makten å gjøre:

²¹⁹ Ibid.,180

²²⁰ Ibid.,176

²²¹ Ibid.,179

²²² Ibid.,198-199

Народ, живущий верой и бытом, твердо стоит на принципе Самодержавия, т.е. устранения от политиканства, в котором видит лишь "необходимое (или неизбежное) зло", которое возлагает, как бремя, на избранное и жертвующее собою для общего блага лицо - Государя, за что и воздает ему и честь, и любовь, соразмерную с величием его царственного подвига, понимая всю одного тяготу, нисколько не умаляемую всеми внешними атрибутами блеска и роскоши, которыми оно облечено, как средоточие земного величия с его земной помпой. При таком духовном состоянии народа, или, точнее, при таком настроении народного духа, не может быть места подозрению между властью и им.²²³

Ut i fra dette karakteriserer Khomjakov det russiske folk som et ikke statlig orientert folk. De har en sterk indre moralsk overbevisning og lever i tråd med sin tro og sine skikker, som gjør at de søker seg vekk fra politisk makt. De skjønner hvilken byrde tsaren har tatt på seg og derfor støtter de opp om tsaren og stoler på ham. Makten er et onde, men et nødvendig onde. Med andre ord har selvherskerdømmet en nødvendig funksjon, for å holde oppe den ytre sfære.

Når det kommer til hvor sterk makt selvherskerdømmet skal være hevder Khomjakov at: "Самодержавие всегда считало себя ограниченным, а безграничным только условно, в пределах той ограниченности, которая истекает из ясно созданных начал "народности" и "веры". Оно жило в народе и в Церкви."²²⁴ Her kommer det frem at Dmitrij Khomjakov ser på selvherskerdømmets makt som begrenset, men samtidig betinget ubegrenset på samme tid. Khomjakov skiller klart mellom den ytre sfæren, som selvherskerdømmet har ansvaret for, hvor tsarens makt er ubegrenset, og den indre sfæren, hvor folks liv og tro er, som tsaren ikke har makt over. Ut i fra dette er hans makt begrenset når det kommer til folket og tro, som er de sfærer med tradisjon og tro som utgjør folkets hverdagsliv, da dette ikke er en sfære som går inn under hans maktområde. Denne teorien kan føres tilbake til Konstantin Aksakov og hans teori om et gjensidig ikke-innblandingsforhold mellom folket og staten, hvor det er et klart skille mellom den indre og ytre sfæren.

Khomjakov hevder at et slikt harmonisk og organisk forhold mellom tsaren og folket fantes i før-petrinske tider. Men under Peter den store ble forholdet forandret. Dette henger sammen med at Peter den store knyttet Russland nærmere vesten og den vestlige sivilisasjon. Den evolusjon som man hadde sett i Vesten, som konsekvens av det Romerske imperiet, som ikke må forveksles med et selvherskerdømme, var annerledes enn i Russland. Khomjakov argumenterer med at det Romerske imperiet vokste til slike størrelser at det var en nødvendighet at riket hadde en enehersker. Keiseren i Rom så på seg selv som "alfa og

²²³ Ibid.,189

²²⁴ Ibid.,163

omega”, men dette var en kriseløsning. Det førte til at folk strebet etter makt og at rikets undergang var uunngåelig.²²⁵ Khomjakov hevder at dette var med på å skape den europeiske karakteren, og at tilstanden ble permanent:

К этому идеалу римского кесарского абсолютизма власть всегда стремилась на Западе и дошла до известного афоризма "l'état c'est moi", которому вскоре противопоставили другой – "le peuple est souverain" ("народ есть суверен"); и там до сих пор борьба между двумя этими принципами не улеглась и вероятно не уляжется, так как одна крайность непременно вызывает другую.²²⁶

Med andre ord ble maktstreben og maktkamp en permanent tilstand i det europeiske folket, som konsekvens av dette imperiet. Videre hevder Khomjakov at det var disse vestlige prinsippene om staten som Peter den store brakte til Russland, og markerte starten på en ny æra. Han skriver: "(...)естественно сложившееся понятие о Царстве Московском и всея Руси заменяется новым, Российской Империи."²²⁷ Han utdyper dette videre:

Вся суть реформы Петра сводится к одному - к замене русского Самодержавия - абсолютизмом. Самодержавие, означавшее первоначально *единодержавие*, становится с него римо-германским *императорством*. Власть ради власти, автократорство ради самого себя - вот чем Петр и его преемники.²²⁸

Den gamle russiske statstypen i form av selvherskerdømmet ble byttet ut med en type stat av den absolutistiske typen. Dette kom som en følge av disse reformene, som førte til et absolutistisk autokrati, og som det vokste fram et stort byråkrati rundt. Byråkratene som jobbet i staten ble tett sammenvevd, og strebet etter mer makt. De utviklet egne interesser og levde sitt individuelle liv, kun for seg selv og isolert fra samfunnet.²²⁹ Khomjakov beskriver det som følger:

Абсолютный, т. е. от народа отрешенный, Государь заслоняется абсолютной бюрократией, которая, создав бесконечно сложным механизм, под именем Царя, под священным лозунгом С а м о д е р ж а в и я работает по своей программе, все разрастаясь, и опутывая, как плющ, как Царя, так и народ, благополучно друг от друга отрезанных петровским началом западного абсолютизма.²³⁰

Med andre ord røk båndet mellom tsaren og folket. Disse tendensene i samfunnet mener Khomjakov fortsatt finnes er i hans tid, og han skriver: "Воззрение на власть, насажденное Петром, не изменилось и до наших дней."²³¹ Imidlertid mener Khomjakov at det fortsatt er håp for Russland, for som han skriver: "До сих пор у нас, к счастью, народ еще не утратил

²²⁵ Ibid.,156

²²⁶ Ibid.,159

²²⁷ Ibid.,161

²²⁸ Ibid.,(original kursiv),159

²²⁹ Ibid.,164

²³⁰ Ibid., (original utheving),166

²³¹ Ibid.,162

веру в Царя, как православного Царя, т.е. Царя русского по преимуществу, и только русского, следовательно, себе вполне солидарного.”²³² Med andre ord har ikke folket mistet tilliten til sin tsar. Dette forklarer han på følgende måte:

Этого древняя Россия не опасалась: цари ее не считали себя "альфой и омегой"; но по этому самому они и не считались с "народовластием". Они знали, что царь и народ едино; и поэтому между головой и членами государства была живая органическая связь, устранявшая всякую мысль о противовесах. Нужно была дику петровскую бурю, чтобы эту гармонию разрушить: но, к счастью, правив ложные понятия ближайшему и подручному сословию, он не успел исказить народных понятий, благодаря чему даже "им завершённый" крепостной строй не мог отнять у народа самого дорогого залога его государственной мощи - полного доверия к царю, как к тому, в ком он видит воплощение своего народного единства и органической внутренней связи..²³³

Ut i fra dette argumenterer Khomjakov for at selv om Peter den stores reformer førte til forandringer ytre sett, har ikke folket mistet sine ideer eller sin karakter, og de har tillit til tsaren. Den russiske karakteren kan med andre ord ikke forsvinne ved å innføre reformer som går på folkets hverdagsliv, tro og levemåte, med andre ord den indre sfæren. Dette da det russiske folk har en så sterk indre moralsk overbevisning at det ikke lar seg påvirke av reformer som prøver å undergrave deres indre moralske liv. Derfor har folket fortsatt tillit til tsaren, og han er fortsatt symbolet på det russiske, som de helhjertet elsker. Med andre ord hevder Khomjakov at tsarens legitimitet ikke har blitt svekket etter Peter den stores reformer, men samtidig mener han at situasjonen ikke er optimal. Dog kommer han ikke med noen forslag til hvordan situasjonen kan forbedres.

Khomjakov argumenterer for at statsdannelser skjer på bakgrunn av folkets karakter i form av kultur og religion, og blir legitimert ut i fra nasjonens behov. Han støtter seg på de klassiske slavofiles argumenter om at det russiske folk er et ikke statlig folk på bakgrunn av religion og samfunnsoppbygging. Imidlertid utvikler Khomjakov teorien videre når han snakker om at verden består av to typer folk, og videre at deres karakter avgjør hvilken statstype som blir dannet. Dette bryter med de klassiske slavofile som bare så på Vesten som det konstituerende andre. Dog kan Khomjakov sies å være en konservativ slavofil i henhold til hans syn på selvherskerdømmet, og at han utviklet de klassiske slavofiles teori om selvherskerdømmet for å gjøre den mer tilgjengelig for et bredere publikum. Som han selv sier ville han popularisere den. Khomjakov gjorde dette, men samtidig tilpasset han den til det politiske klimaet og den samfunnsstemningen som var i Russland på denne tiden. Det gjør at selvherskerdømmet blir tolket på en måte der kirken og *narodnost* blir underlagt

²³² Ibid.,168

²³³ Ibid.,158

selvherskerdømmet. På denne måten skiller han seg fra de klassiske slavofile, da han i større grad støtter seg på den tsaristiske statsideologien, enn de klassiske slavofile gjorde.

5.1.4 Lev Aleksandrovitsj Tikhomirov (1852-1923)

Lev Tikhomirov ble født i 1852 i Gelendzjik i Kaukasus. Han fullførte gymnasiet med de beste karakterer og startet å studere ved universitetet i Moskva.²³⁴ Etter å ha vært to år i Moskva ble han medlem av en revolusjonær gruppe. I 1873 ble Tikhomirov arrestert for denne virksomheten og tilbrakte mer enn 4 år i fengsel i Peterpaulfestningen.²³⁵ Etter at han slapp ut stoppet han ikke med sin revolusjonære virksomhet, og ble medlem i den revolusjonære terroristgruppen *Zemlja i Volja*, som prøvde å styrte tsarmakten.²³⁶ I 1879 splittes imidlertid *Zemlja i Volja* i to fraksjoner, *Tsernyj peredel* og *Narodnaja volja*, hvor Tikhomirov ble med i den andre gruppen som var mest radikal og bedre organisert. Han ble en av nøkkelfigurene og var den ideologiske lederen i gruppen.²³⁷ Etter mordet på tsar Aleksander II i 1881 forlot Tikhomirov Russland, da han var redd for å bli arrestert. I årene som kommer levde han utenlands, først i Sveits og etter det i Frankrike. Utenlands i 1888 fikk Tikhomirov en oppvåkning så sterk at hele hans tidligere verdensanskuelse framsto som meningsløs og tragisk. Han ble benådet av tsaren og vendte tilbake til Russland som en overbevist tradisjonalist. Hans syn var i stor grad påvirket av den tsaristiske statsideologien med slagordene ortodoksi, selvherskerdømme og *narodnost*.²³⁸

Med sin nye verdensanskuelse og som en sterk lojalist til tsarmakten, starter han fra september 1890 som medarbeider for den statlige avisen *Moskovskie vedomosti*, hvor han i 1909-1913 også var avisens utgiver og redaktør. Han skrev og publiserte mye, hvor hans forsvar av selvherskerdømmet var sentralt i hans tekster. På mange måter kan Tikhomirov betegnes som en av de mest betydningsfulle personene innad i den konservative og tradisjonalistiske retningen i Russland på denne tiden. Hans konservative og tradisjonelle syn har mange likhetstrekk med klassisk slavofili, og man kan på mange måter si at han var en gammel slavofil i en ny tid.

²³⁴ Sergej Sergeev, innledene essay til *Monarkhistsjeskaja gosudarstvennost* av Lev Tikhomirov, red. av A. Bukhanov og P. Alejnikov (Russland: GUP "Oblizdat", 1998), 6

²³⁵ Ibid., 7

²³⁶ Ibid.

²³⁷ Ibid.

²³⁸ Ibid.

5.1.5 Lev Aleksandrovitsj Tikhomirovs statssyn

I denne oppgaven har jeg valgt å legge vekt på Lev Tikhomirovs verk *Monarkhistsjeskaja gosudarstvennost'*, hvor hans syn på selvherskerdømmet og dets rolle kommer godt fram. Det skal også nevnes at Tikhomirov også polemiserer med de andre slavofile på denne tiden om synet på selvherskerdømmet. Spesielt Ivan Aksakov og Mikhail Katkov kritiserte han. Tikhomirov hevder at de tok opp dagsaktuelle presserende problemstillinger i samfunnet og relaterte det til selvherskerdømmet, men at de ikke hadde noe begrep eller utviklet teorien om dette prinsippet, og videre at deres teorier om statsstyring da måtte bli feil.²³⁹ Dette kommer også fram da han kritiserer Ivan Aksakov for hans tolkning av selvherskerdømmet, som Tikhomirov hevder tydelig viser at han ikke har noen kjennskap til statlig rett.²⁴⁰ Tikhomirov konkluderer med å si at: "Во всем этом славянофилы и Аксаков стоял на совершенно верном пути к разработке политики самодержавия, но разработки этой все же не сделали и свое учение запестрили множеством теоретических произвольностей."²⁴¹ Slik han ser det må det være en dypere og mer utarbeidet forståelse av begrepet "selvherskerdømme", som han prøver å bevise med sin teori.

Tikhomirov definerer staten som :(...) союз социальных групп, основанный на общечеловеческом принципе справедливости, под соответствующей ему верховной властью.²⁴² Videre definerer han hvilke elementer som utgjør statssystemet. Han forklarer dette med følgende modell:

1. *Нация*, остающаяся живой и при возникновении государства, и образующая строй социальный, с расстройством которого рушится и государство. Ее отдельные члены суть подданные в отношении Верховной власти, но граждане в отношении государства и правительства;

2. *Верховная власть*, которая в совокупности с подданными образует:

а) *государство*:

б) *правительство*, подчиненное Верховной власти и ей организуемое в целях государственного управления.²⁴³

Her understreker han at de fleste moderne stater blander sammen disse elementene, som spiller en rolle i statsfunksjonene. Tikhomirov er uenig med statlige lover i samtiden, og

²³⁹ Lev Tikhomirov, *Monarkhistsjeskaja gosudarstvennost'*, red. av A. Bukhanov og P. Alejnikov (Russland: GUP "Oblizdat", 1998), 302

²⁴⁰ Ibid.

²⁴¹ Ibid., 305

²⁴² Ibid., 42

²⁴³ Ibid., 46-47

spesielt en grunnlov, som unngår å skille mellom den øverste makt og den styrende (*upravitel'noe*) mekanismen, noe som fører til undergravelse av den øverste makten.²⁴⁴ Dette da den øverste makt er grunnlagt på et prinsipp som er forent, konsentrert og udelelig.²⁴⁵ Slik han ser det er den øverste makt grunnlagt på følgende måte: "Сама же Верховная власть нигде не бывает сложной: она всегда проста и основана из трех вечных принципов: монархии, аристократии или демократии."²⁴⁶ Ut i fra dette argumenterer Tikhomirov videre at det finnes tre prinsipper for makt, som for så vidt er hentet fra Aristoteles, som er henholdsvis disse tre formene: "1) власть единоличная, 2) власть некоторого влиятельного меньшинства, 3) власть общая, всенародная."²⁴⁷ Videre argumenterer Tikhomirov for at den øverste makt er lovgivende, dømmende og utøvende makt i ett.²⁴⁸ Disse formene for makt har en sett gjennom historien, og kan være rene eller mer blandende typer. Videre hevder han at på bakgrunn av dette må en se på den øverste makt som et resultat av evolusjon i det nasjonale livet, men ikke som en evolusjon i makten som sådan.²⁴⁹

Når det gjelder hvilken statsform nasjonen har, hevder Tikhomirov at den er et resultat av følgende:

В той или иной форме Верховной власти выражается дух народа, его верования и идеалы, то, что он внутренне сознает как высшей принцип, достойный подчинения ему всей национальной жизни. (...) Верховная власть, им создаваемая, ограничивается лишь содержанием своего собственного идеала.²⁵⁰

Statsformen og den øverste makt er betinget av nasjonens karakter og idealer, noe som videre vil si at Tikhomirov har et partikularistisk syn på staten. Det er nasjonen som fyller makten med et innhold, og som blir uttrykt gjennom deres idealer og prinsipper i form av statsform.

Når det gjelder nasjoner som har det monarkistiske prinsipp, slår Tikhomirov fast at det er to betingelser som gjør seg gjeldende for deres valg av et monarki. Den første er den religiøse betingelsen, som gjennomsyrrer folkets verdenssyn. Den andre betingelsen er det

²⁴⁴ Ibid.

²⁴⁵ Ibid.,47

²⁴⁶ Ibid.,51

²⁴⁷ Ibid.,68

²⁴⁸ Ibid.,58

²⁴⁹ Ibid.,74

²⁵⁰ Ibid.,75

sosiale bygget som nasjonen, og heller ikke monarkiet, kan leve uten. Uten dette vil ikke nasjonen forstå essensen av den øverste makt og den vil heller ikke da fungere tilstrekkelig.²⁵¹

Videre skiller Tikhomirov mellom tre typer monarki:

1) монархия истинная, составляющая Верховенство народной веры и духа в лице Монарха. - Это монархия Самодержавная.

2) монархия деспотическая, самовластие, дающая Монарху власть верховную, но без обязательного для него и народа известного содержания.

3) монархия абсолютная, в которой Монарх по существу имеет только все власти управления, но не имеет Верховной власти, остающейся у народа, хотя без употребления, но в полной потенциальной силе своей.²⁵²

Dette er bare idealtyper, og gjennom historien har en sett at disse blir blandet. I forhold til at folkets moralsk-religiøse idealer forandrer seg ser en også at dette fører til skifter i monarkityper.

Når det kommer til å plassere Russland inn i sin teori hevder Tikhomirov at det i tidlige tider i *Rus'* var en kamp mellom alle typer makt (demokratisk, aristokratisk og monarkistisk), hvor alle hadde potensial til å utvikle seg. Imidlertid hadde felles samlende prinsipper gjort at seieren gikk til den *tsarskoe ide*. Som han skriver: "В числе этих условий особенно благоприятствовали выработке идеального типа монархии - условия религиозные, социально-бытовые, и условия внешней политики племен, соединившихся в Русское государство."²⁵³ Det var den russiske folkekarakteren som gjorde at den monarkistiske statsformen seiret. Dette henger sammen med hvordan Tikhomirov ser på monarkiet i forhold til nasjonen:

Она [монархия] родилась с нацией, жила с ней, росла совместно с ней, возвеличивалась, падала, находила пути общего воскресения и во всех исторических задачах стояла неизменно во главе национальной жизни. Создать больше того, что есть в нации, она не могла, но это, по существу, невозможно. Государственная власть может лишь, хорошо или худо, полно или не полно реализовать то, что имеется нации.²⁵⁴

Som det kommer fram her eksisterer monarkiet kun for nasjonen og utvikles parallelt med den i forhold til nasjonens liv og ønsker. Tikhomirov hevder at det var vikingene som dannet den russiske stat og deres dynastiske makt ble akseptert av folket og plantet inn i deres sosiale normer, samtidig som nasjonen ble til. Allikevel fantes det ikke en ordentlig øverste makt, da

²⁵¹ Ibid., 77

²⁵² Ibid., 105

²⁵³ Ibid., 206

²⁵⁴ Ibid., 352

det ikke var en fullstendig forening mellom folket og makten. Samt at folk ikke var bevisst på den øverste makt. For at dette skulle skje måtte det være en felles religiøs markør tilstede.²⁵⁵ Innføringen av den ortodokse tro i Russland under Vladimir bidro til denne foreningen. Det var imidlertid ikke før Ivan den grusomme at den øverste makt og nasjonen ble forent, og at den tsaristiske ide og makt ble bevisstgjort hos folk. Tikhomirov beskriver dette som følger:

Иоанн же IV окончательно принял и утвердил титул царя, как официальное и обычное наименование своего сана. Так завершилось официальное оформление царской идеи, жившей уже целые века на Руси и строившей ее государственность.²⁵⁶

Her kommer det frem at Ivan den grusomme klarte å forene folkets og tsarens idealer på en slik måte at hans navn og tittel som tsar ble legitimert av befolkningen. Samt at folket ble bevisst på den øverste makt. Tikhomirov hevder at Ivan den grusomme klarte å forene tsaren og folkets idealer gjennom den ortodokse tro, hvor han tolket sin makt og hans selvherskerdømme som: "Не от народа, а от Божей милости к народу идет, стало быть, царское самодержавие(...)"²⁵⁷ Tikhomirov hevder at Ivan den grusomme så sin rolle som tsar som gitt ham av Gud, og at det var hans rolle å herske på vegne av Gud. Tikhomirov beskriver dette som følger: "Царь (...) является проводником в политическую жизнь воли Божией."²⁵⁸ Videre udyper Tikhomirov Ivan den grusommes tankegang om dette:

Ответственность царя - перед Богом, нравственная, впрочем для верующего вполне реальная, ибо Божья сила и наказание сильнее царского. На земле же, перед подданными царь не дает ответа. (...) Но перед Богом суд всем доступен. (...) Напротив, этот суд над царем тяготеет больше, чем над кем либо.²⁵⁹

Som en ser her skapte Ivan den grusomme et bilde av at makten er en tung bær tsaren må bære. Tsaren er ansvarlig ovenfor Gud, men ikke ovenfor folket. Folket må heller søke svar fra Gud istedenfor fra tsaren. Videre vil folket underkastet seg herskeren, da han er valgt til makten av Gud.²⁶⁰ Dette betyr at folket er skjermet fra det politiske livet, da de som ortodoks kristne søker den moralske sannheten, ikke makt eller status.²⁶¹ På denne måten er tsaren selvstendig i sin hersking, og videre må hans makt være ubegrenset. Men samtidig deler folket hans ønsker og mål, forankret i den ortodokse tro.²⁶² Det var denne fremstillingen Ivan den grusomme brukte for å beskrive forholdet mellom seg selv som hersker og folket. Dette

²⁵⁵ Ibid.,209

²⁵⁶ Ibid.,233

²⁵⁷ Ibid.,236

²⁵⁸ Ibid.,241

²⁵⁹ Ibid.,238

²⁶⁰ Ibid.,239

²⁶¹ Ibid.,236-237

²⁶² Ibid.,237

hevder Tikhomirov førte til at et nytt ideal i det samfunns-politiske livet til det russiske folk oppstod; det moralsk-religiøse idealet. Slik forklarer Tikhomirov dette:

Такое подчинение мира относительного (политического и общественного) миру абсолютному (религиозному) приводит русский народ к исканию политических идеалов не иначе как под покровом Божиим. Он ищет их в воле Божией, и подобно тому, как царь принимает свою власть лишь от Бога, так и народ лишь от Бога желает ее над собой получить. Такое настроение естественно приводит народ к исканию единоличного носителя власти, и притом подчиненного воле Божией, т.е. именно монарха-самодержца.²⁶³

Folkets idealer forandret seg til ikke å søke etter makten selv, men til å søke og underkaste seg den eneste makthaveren som er legitim, altså den personen som er gitt denne rollen fra Gud. Siden tsaren er valgt av Gud førte dette til å legitimere tsarens makt og videre til at folket holdt seg utenfor denne sfæren. Som et resultat av dette ble den øverste makt og folkets idealer forent, som videre legitimerte hans selvherskerdømme.

Ut i fra dette hevder Tikhomirov at det var Ivan den grusomme som skapte et sant selvherskerdømme i Russland. Denne utviklingen fikk dog en brå slutt da Peter den store ble tsar. Som Tikhomirov ser det førte tiden under Peter den store til en stor tilbakegang sammenliknet med det moskovittiske monarkiet.²⁶⁴ Med dette sikter Tikhomirov til Peter den stores reformer som var adoptert fra europeiske land, som førte til at den ortodokse kirke ble underordnet staten, utviklingen av byråkratiet og reformer av folks hverdagsliv. Disse forandringene førte til at folks idealer og identitet ble rokket ved. Dette forklarer Tikhomirov på følgende måte:

Монархический принцип развивался у нас до тех пор, пока народный нравственно-религиозный идеал, не достигая сознательности, был фактически жив и крепок в душе народа. Когда же европейское просвещение поставило у нас всю нашу жизнь на суд и оценку сознания, то ни православие, ни народность не могли дать ясного ответа на то, что мы такое и выше мы или ниже других, должны ли, стало быть, развивать свою правду или брать ее у людей ввиду того, что настоящая правда находится не у нас, а у них.²⁶⁵

Folkets syn på makten ble forandret i denne perioden, da de to prinsippene for det religiøse og sosiale fundamentet som forener folket og den øverste makt, ble forandret. Dette førte til at det ikke lenger var et klart ideal som forente folket og tsaren. Dette ledet til at det russiske monarkiet ikke lenger var et selvherskerdømme, men et absolutistisk monarki:

Пока наш нравственно-религиозный идеал находится в некотором тумане или даже оказывается, по нашему мнению, несостоятельным, до тех пор монархия может представляться сознанию только как абсолютизм, т.е. как власть ничем не ограниченная. Монархия, как объяснено выше,

²⁶³ Ibid., 239

²⁶⁴ Ibid., 289

²⁶⁵ Ibid., 292-293

ограничена содержанием своего идеала: если идеал неясен и потому бездейственен или если он совсем исчез, то власть уже действительно ничем не ограничена и делается абсолютистской.²⁶⁶

Siden folket og tsarens idealer skilte lag førte dette til et skifte i statstype til et absolutistisk monarki, da tsaren ikke lenger delte de samme idealene som folket, og hersker kun ut i fra sin egen vilje. Dette vil si at folket i prinsippet ikke støttet opp om tsaren og selvherskerdømmet, da det ikke var en felles forståelse av utfoldelsen av makten og hvilken legitimitetsgrunn den hadde, og videre at det ikke eksisterte en egentlig øverste makt. En annen grunn til denne forandringen kom som en følge av det store byråkratiet som Peter den store innførte. Dette førte til en deling av den øverste makt, da byråkratene og regjeringen ble for tett sammenvevd med denne. Det var ikke lenger noe klart skille mellom den øverste makt, staten og regjeringen. Også det at byråkratene forvaltet nasjonens interesser og behov på en dårlig måte førte videre til ubalanse i forholdet mellom folket og staten.²⁶⁷ Denne epoken har også ført til at folks politiske bevissthet har blitt styrket, og for noen har den overgått de moralske og religiøse overbevisningene. Dette førte videre til at folkeånden ble svekket, og som forsetter å bli svekket selv i dag.

Situasjonen fra 1861 av skapte en ny atmosfære i det russiske samfunnet, som gjorde det vanskelig for staten. Opphevelsen av livegenskapet og den radikale intelligentsiaen som krevde rettigheter, var en klar trussel mot selvherskerdømmet og skapte farer innad Russland. Tikhomirov hevder at denne intelligentsiaen bærer preg av ikke-russiske elementer som bryter med folkeånden og nasjonen.²⁶⁸ Videre førte disse forandringene til at det russiske absolutistiske monarkiet fikk en karakter av en byråkratisk politistat av den typen som eksisterte i det før-konstitusjonelle Europa på 1700-tallet.²⁶⁹ Dette betyr at staten hersker over alle sfærer i folkets liv. Tikhomirov mener denne situasjonen er uutholdelig og at statssystemet må forandres. Slik han ser det er det to muligheter:

(...) система управительных властей в будущей России непременно так или иначе изменится. Она должна принять или характер парламентарный, или истинно монархической, то есть представить единение верховной власти с нацией не только идейно, но и в системе управительных учреждений.²⁷⁰

Russland har to muligheter til å komme ut av denne urolige tiden, enten å velge en parlamentarisk vei eller å gå tilbake til det sanne monarkiet. Dog hevder Tikhomirov at det er

²⁶⁶ Ibid., 293

²⁶⁷ Ibid., 323-324

²⁶⁸ Ibid., 360

²⁶⁹ Ibid., 374

²⁷⁰ Ibid., 381-382

den sanne monarkiets vei som må seire, da det er dette folkesjelen i Russland støtter. Men folket har blitt påvirket av de karismatiske lederne, av de liberale og radikale retningene, til å tro at det er dette folket vil ha.²⁷¹ Imidlertid hevder han at dette bare er en overfladisk overbevisning, da den russiske karakteren i sin ånd enten er monarkistisk eller anarkistisk, og videre at hvis den mister troen på monarkiet vil russeren vise politisk apati eller anarkistiske tendenser.²⁷² Dette begrunner han som følger:

Просую нравственную "дисциплину", "дрессировку", которую столь искрение ценят народы, он не уважает, и доходит до современной деморализации именно потому, что существе своей души он "этичен" хочет непременно истинного чувства, и если его не находит, то отворачивается от всяких утилитарных подделок. Но пока душа русского такова, он может быть способен искренне подчиниться какой-либо верховной власти, основанной не на этическим начале, а потому он не способен признать над собою власть ни аристократии, ни демократии.²⁷³

Her går det fram at det russiske folk kjenner igjen og underkaster seg den øverste makt, og videre ikke vil anerkjenne makten til et aristokrati eller demokrati. Dette vil si at det russiske folk, i sin ånd, bare kan være anarkister eller monarkister.

Tikhomirov mener at denne monarkistiske troen vil komme tilbake:

Можно себе представить у нас, как везде, смуты, перевороты, узурпации, но как прочный строй в России возможно только монархия, и думаю, что она теперь возродилась бы из самых тяжких смут столь же самодержавной как в 1612 г. (...) Но если этот диагноз верен, то указанные выше ненормальные построения управительных учреждений и запутанные отношения Верховной власти и нации должны быть в конце концов изменены на какую другую властью, как русского самодержца. (...) И нельзя будут удивляться, когда мы увидим, что монархия восполнит очевидный и верный пробел, ибо это будет с ее стороны актом только естественным.²⁷⁴

Tikhomirov hevder med andre ord at monarkiet i form av et sant selvherskerdømmet vil bli like sterkt igjen, og at perioden fra Peter den store til i dag bare er forbigående. Dette hevder han blir bevist gjennom historien i forhold til at Russland kom seg ut av den urolige situasjonen som var i 1612. Dette da det sanne monarkistiske selvherskerdømmet er det eneste riktige for den russiske folkeånden, da monarkiet er et resultat av nasjonens ånd og karakter. Når det russiske folk tar opp de riktige monarkistiske prinsippene igjen, vil dette også vises på monarkiet, som vil ta form som et sant selvherskerdømme igjen.

Ut i fra denne presentasjonen av Tikhomirovs statssyn kommer det fram at han legitimerer selvherskerdømmet på bakgrunn av nasjonens karakter i form av deres idealer og

²⁷¹ Ibid.,382

²⁷² Ibid.,384

²⁷³ Ibid.

²⁷⁴ Ibid.

ønsker som blir uttrykt gjennom tsaren og selvherskerdømmet. Tikhomirov har et partikularistisk og antiuniversalistisk syn på statsform, og hevder at det er nasjonen selv som velger dette ut i fra deres karakter. Tikhomirov er preget av den tsaristiske statsideologien, og selvherskerdømmet står på førsteplass i hans syn, da han hevder at det er nettopp selvherskerdømmet som definerer Russland og det russiske. Tikhomirov er den av de slavofile som har den mest utviklede teorien om selvherskerdømmet i Russland og legitimeringen av det. Samtidig legitimerer han selvherskerdømmet med de samme faktorene som de andre slavofile i denne kategorien.

5.1.6 Mikhail Nikiforovitsj Katkov (1818-1887)

Mikhail Katkov ble født inn i en embetsmannfamilie. Han studerte filosofi ved universitetet i Moskva i perioden 1834-38. Katkovs interesse for filosofi og litteratur førte ham til Stankevitsjkretsen, hvor både fremtidige vestvendte, slavofile og revolusjonære var medlemmer på denne tiden.²⁷⁵ I 1840 dro han til Tyskland, hvor han studerte filosofi og ble kjent med Schelling. Da han kom tilbake i 1845, var imidlertid den åndelige atmosfæren innad i intelligentsiaen forandret og splittet i to leire mellom de slavofile og vestvendte. Katkov tilhørte formelt sett ingen av disse leirene. Han skilte seg fra de vestvendte fordi han var sterkt ortodoks troende, og de var enten ateister eller hadde ingen tilhørighet til kirken. Han skilte seg fra de slavofile, da han likte det nåværende Russland, og ikke det før-petrinske Rus'. Hans posisjon i intelligentsiaen var som en av lederne for den ortodoks-kristne monarkistiske retningen.²⁷⁶ Imidlertid er hans syn tettest knyttet opp til de slavofile.

Katkov underviste filosofi i noen år ved universitetet i Moskva. Han ble redaktør for universitetsavisen *Moskovskie vedomosti* og skrev også i en periode for *Russkij vestnik*. I *Russkij vestnik* skrev både slavofile og vestvendte fram til perioden 1856-1857, fram til de fikk sine egne tidsskrifter. I perioden 1856-62 var *Russkij vestnik* organet for den konservative og reformvennlige retningen i slavofilien med Katkov i spissen. Katkov hadde også en stilling i Innenriksdepartementet, imidlertid var hans politiske posisjon nokså spesiell. Han var imot opposisjonen, som argumenterte for grunnlov og konstitusjonelt styre, mens han på den andre siden kritiserte regjeringen for mangel på handlingskraft og samtidig argumenterte for at

²⁷⁵ *Slavjanofily: Istoritsjeskaja entsiklopedija*, 2009, s.v. "Katkov Mikhail Nikiforovitsj", 263

²⁷⁶ M. B. Smolin "etterord" til *Imperija i kramola* av Mikhail Katkov (Russland: "FondIV", 2007), 388

opinionen må bli hørt.²⁷⁷ Etter 1863 hadde ikke Katkov lenger noen stilling i staten, men ble en av de mest synlige politikerne i Russland, på bakgrunn av sine utgivelser.²⁷⁸ Med andre ord var han en betydningsfull og innflytelsesrik person i samfunnet som snakket folkets sak, samtidig som han forsvarte selvherskerdømmet.

5.1.7 Mikhail Nikiforovitsj Katkovs statssyn

På 1880-tallet publiserte Mikhail Katkov en mengde artikler hvor selvherskerdømmet og forsvaret av det er hans hovedfokus.

Katkov har en utfyllende teori om hvorfor selvherskerdømmet er den ideelle statsformen i Russland:

Предлагают много планов... Но есть один царский путь - Это не путь либерализма или консерватизма, новизны или старины, прогресса или регресса. Это и не путь золотой середины между двумя крайностями. С высоты царского трона открывается стомиллионное царство. Благо этих ста миллионов и есть тот идеал и вместе тот компас, которым определяется и управляется истинный царский путь. В прежние века имели в виду интересы отдельных сословий. Но это не царский путь. Трон затем возвышен, чтобы пред ним уравнивалось различие сословий, цехов, разрядов и классов. Бароны и простолюдины, богатые и бедные, при всем различии между собой, равны перед Царем. В лице Монарха оно владеет самою сильной центральной властью для подавления всякой крамолы и устранения всех препятствий к народному благу. Оно же, упраздня всякую другую власть, дает место и самому широкому самоуправлению, какого может требовать благо самого *народа*, - народа, а не партий.²⁷⁹

Av dette sitatet fremgår det at det russiske selvherskerdømmet er en forenende markør i det russiske folk og sikrer velferd i Russland. Katkov forsvarer her selvherskerdømmet som et folkemonarki, hvor klasseforskjellene blir jevnet ut ved at alle er like ovenfor tsaren. Videre kommer det fram at tsarens makt må være sterk for å skape velferd i samfunnet, og for at dette skal skje må all annen makt avskaffes. Makten til tsaren må være sterk for å trykke ned de personene som heller tenker ut i fra klasseinteresser, istedenfor folkets velferd. Katkov hevder at tsarens rolle er å herske i folkets interesse, og han er på denne måten "folkets tsar". Imidlertid hevder Katkov at selvherskerdømmet ikke har hatt denne karakteren det siste århundret, da det er klasseinteresser som har kommet i veien for den sanne tsaristiske vei.

Katkov utdyper videre hvorfor den russiske tsaren er unik, hvor han også fastsetter tsarens rolle:

²⁷⁷ Slavjanofily: *Istoritsjeskaja entsiklopedija*, 2009, s.v. "Katkov Mikhail Nikiforovitsj", 265

²⁷⁸ Ibid., 265

²⁷⁹ Mikhail N. Katkov, "Edinstvennyj tsarskij put'", *Imperija i kramola*, (original kursiv), red. av M. B. Smolin (Russland: "FondIV", 2007), 247

Всякая власть от Бога, учит наша Церковь. Но русскому Царю особое значение, отличающее его от других властителей мира. Он не только государь своей страны и вождь своего народа - он Богом поставленный блюститель и охранитель Православной Церкви, которая не знает над собой земного наместника Христова и отреклась от всякого действия, кроме духовного, предоставляя его заботы о своем земном благосостоянии и порядке освященному ею вождю великого православного народа. Русский Царь есть более чем наследник своих предков; (...)самый символ христианской веры.²⁸⁰

Ut i fra dette kan en trekke at tsarens rolle som beskytter av den ortodokse kirke, som er den eneste sanne tro, gjør ham unik. Videre er hans rolle satt av Gud, som gjør at alle hans handlinger går ut i fra ortodoksiens budskap, som også gjør at hans handlinger er på vegne av det russiske folket og for å beskytte det eneste sanne riket på jorden. Katkov nedtoner arverekken og videre tradisjonen som legitimitetsgrunn ved at han hevder at tsaren er mer enn sine forfedre. For ham er det den religiøse betingelsen som er den viktigste komponenten for tsarens legitimitet. Det kommer frem her at ortodoksien spiller en viktig rolle for å legitimere tsarens makt, da tsaren hersker på vegne av Gud, noe som forener staten og den indre sfæren (kirken og folket) i den ortodokse tro.

Når det kommer til forholdet mellom tsaren og folket beskriver han det på følgende måte: "Вот правильное и истинное русское отношение между царем и народом: царь - за весь народ, весь народ - за царем."²⁸¹ Fra dette kommer det fram at det er et gjensidig forhold mellom folket og tsaren. Dette ser en også da han skriver at: "Русская земля есть Русское государство, и Русское государство есть Русская земля."²⁸² Her bruker Katkov termen *zemlja* for å beskrive det russiske folk. I motsetning til de klassiske slavofile hevder Katkov her at "staten" og "jorden" er ett. Videre understreker han at jorden ikke kan ha andre interesser enn staten. Hvis dette hadde skjedd ville det vært snakk om to stater innad landet, noe som aldri har skjedd gjennom historien.²⁸³ Dette synet gjør at Katkov skiller seg fra de andre slavofile, som opererer med de klare skillene mellom "staten" og "jorden", og heller understreker deres gjensidige forhold.

Videre fortsetter Katkov med å argumentere med at det beste for det russiske folk er å ikke ha noe med makten å gjøre på følgende grunnlag:

²⁸⁰ Mikhail N. Katkov, "Po povodu pribytija v Moskvu Gosudarja i Gosudaryni", *Imperija i kramola*, red. av M. B. Smolin, (Russland: "FondIV", 2007), 277

²⁸¹ Mikhail N. Katkov, "Po povodu priezda Imperatora Aleksandra III v Moskvu", *Imperija i kramola*, red. av M. B. Smolin (Russland: "FondIV", 2007), 255

²⁸² Mikhail N. Katkov, "Zemlja i gosudarstvo", *Imperija i kramola*, red. av M. B. Smolin, (Russland: "FondIV", 2007), 256

²⁸³ Ibid., 256-257

Власть есть тяжкое бремя; она возлагается на избранных как служба, тем более обязательная, чем выше власть. Нет службу более тяжелой, как верховная власть над народами. Всякая свобода и самая жизнь, поистине человеческая, в обществе возможны только при условии единой и бесспорной, над всякою властью господствующей власти.²⁸⁴

Fordi makten er en byrde, er det bedre å konsentrere all makt under en person. Tsaren er den personen som er utvalgt til denne oppgaven. Katkov hevder at det kun er under slike forhold med en ubestridt hersker som har all makt, at det vil være frihet for mennesket i samfunnet. Katkov utdyper dette videre: ”Собирая и сосредоточивая власть, государство тем самым создает свободное общество. Власть над властями, верховная власть над всякой властью - вот начало свободы.”²⁸⁵ Her kommer det frem at tsaren gir folket frihet, som også er grunnen for konsentrering av all makt i ett menneske. Videre er det den beste løsningen, da folket og tsaren har felles interesser og samme oppfatning om at det er tsarens makt som fører til velferd og sikkerhet i samfunnet.

Katkov hevder at Russland ikke trenger noen grunnlov eller et konstituert regime. Dette begrunner han med en teori, som han beskriver som følger:

Русские подданные имеют нечто более, чем права политические, - они имеют политические обязанности. Каждый из русских подданных обязан стоять на страже прав Верховной власти и заботиться о пользах государства. Каждый не то что имеет только право принимать участие в государственной жизни и заботиться о ее пользах, но призывается к тому долгом верноподданного. Вот наша конституция. (...) Вот наши политические гарантии.²⁸⁶

Ut i fra dette argumenterer Katkov for at det russiske folk ikke trenger en grunnlov, da de isteden har en integritet i form av moralsk forpliktelse som sikrer lojalitet til tsaren og selvherskerdømmet. Denne moralske forpliktelsen er nedfelt i religion, tradisjon og historiens gang.²⁸⁷ På bakgrunn av at denne moralske forpliktelsen er tilstede, trenger ikke Russland en grunnlov. Videre ville denne ha ført til å svekke friheten til det russiske folk i form av å binde dem til et formelt regelverk.

Katkov argumenterer videre med at det er byråkratiet og fremveksten av forskjellige politiske partier med liberalistiske tendenser, som prøver å innføre disse konstitusjonelle

²⁸⁴ Mikhail N. Katkov, “Sobytiya 1 marta”, *Imperiya i kramola*, red. av M. B. Smolin, (Russland: “FondIV”, 2007), 231

²⁸⁵ Mikhail N. Katkov, “Svoboda i vlast”, *Imperiya i kramola*, red. av M. B. Smolin, (Russland: “FondIV”, 2007), 252

²⁸⁶ Mikhail N. Katkov, “Nezavisimost’ petsjati”, *Imperiya i kramola*, red. av M. B. Smolin, (Russland: “FondIV”, 2007), 326

²⁸⁷ Mikhail N. Katkov, “Nasja konstitutsija”, *Imperiya i kramola*, red. av M. B. Smolin (Russland: “FondIV”, 2007), 264-265

reformene. Slik han ser det er dette dårlig for Russland. Disse impulsene svekker folkeånden. Han foreslår at følgende må bli gjort:

Нам нужно теперь именно то, чем во всех своих сословиях всегда был силен русский народ. Он всегда был силен своим патриотическим духом, своей единодушной преданностью Престолу, чувством своего безусловного, "абсолютного" единства с Царем. Это сила испытанная, сила великая, сила, создавшая Россию и возвысившая ее- Только этой силе обязаны мы нашим национальным могуществом.²⁸⁸

For å få kontroll i Russland på denne tiden (på slutten av 1800-tallet) må den patriotiske følelsen bli vekket, som har ligget i dvale til nå, og en absolutt enhet mellom folket og tsaren må oppstå. Her legger Katkov vekt på det *russiske* folk og videre at det er de nasjonale elementene som knytter folket til tsaren. Det er altså de nasjonale elementene som har blitt svekket på grunn av andre politiske tendenser i samfunnet, som med andre ord er ikke-russiske elementer. For å styrke folkeåndene forslår Katkov følgende:

Правительству необходимо сближение с народом, но для этого требуется обратиться к нему непосредственно, а через правительство какое бы то ни было, узнавать нужды страны прямо от тех, кто их испытывает и кто свидетельствует о них не по прокурации, а самолично. Устроить так, чтобы голос народных потребностей, не фиктивных, а действительных, достойная правительства Самодержавного Монарха, вот первый шаг на пути истинного прогресса.²⁸⁹

Som en ser her mener Katkov at regjeringen må komme nærmere folket. Dette mener han må skje gjennom å høre på opinionen. Her kommer Katkov med direkte kritikk til tsaren og gir ham ansvaret for å ordne opp i dette problemet og føre regjeringen nærmere folket. Imidlertid går ikke Katkov videre inn på hvordan han mener at dette skal gjennomføres.

Videre understreker Katkov viktigheten av lokalt styre, og at det trengs forbedringer her, slik at skillet mellom tsaren (staten) og folket (jorden), som nå har oppstått, ikke blir større. Dette er resultat av at sentralmakten ikke har kontroll over landet, da byråkratene ikke er kompetente nok til dette, da de heller tenker på sine egne interesser:

(...) нам требуется *хорошее управление*, которое обеспечивало бы законный порядок, личную и имущественную безопасность. (...) Но необходимо так организовать местные управления, чтобы они были продолжением государства; требуется, чтобы государства - от центра до мельчайших местных обществ (...) - составляло один организм, в котором не должно быть и тени разновластия или антагонизма государства с землей.(...) Необходимо, чтобы местное управление, даже самое мелкое, было живой частью государства, проводником его идеи, исполнителем его задач.²⁹⁰

²⁸⁸ Mikhail N. Katkov, "Konstitutsija i predstavitel'stvo", *Russkij konservatizm*, red. av A. N. Nikoljukina (St. Petersburg: Rostok, 2011), 434

²⁸⁹ Ibid., 436

²⁹⁰ Mikhail N. Katkov, "Istinnye zadatsji komissii dlja peresmotra utsjezdenij gubernskogo i uezdnogo upravljenija", *Imperija i kramola*, (original kursiv) red. av M. B. Smolin, (Russland: "FondIV", 2007), 263

Ut i fra dette argumenterer Katkov for at statlig kontroll må styrkes i provinsene, noe som vil føre til at hele Russland kan bli en del av den statlige organismen. Katkov foreslår her at tsaren må styrke sin maktvertikal og skifte ut de deler av byråkratiet som viser seg ubrukelig. Dette forslaget til forbedring i Russland skiller seg fra alle de andre slavofile. Dette da Katkov foreslår sterkere lokalt styre, og ikke sterkere lokalt *selvstyre*, som de andre slavofile argumenterer sterkt for. Dette må henge sammen med Katkovs syn på den russiske ”stat” og ”jorden”, og at de ikke kan ha forskjellige interesser. Med andre ord vil det beste for folket være sterkere statlig styre i provinsene, slik at de ikke trenger å ta stilling til politiske anliggender i det hele tatt.

Katkov har noen av de samme overbevisningene som de klassiske slavofile når det kommer til hans forsvar av selvherskerdømmet i Russland. Han legitimerer selvherskerdømmet på bakgrunn av historiske betingelser og den russiske karakter som er karakterisert med sitt indre moralske liv. Imidlertid er det selvherskerdømmet som står på førsteplass i Katkovs syn, som gjør at hans syn har likhetstrekk med den tsaristiske statsideologien. Dette kommer fram da han hevder at staten og folket er ett, og at tsaren ikke er ansvarlig ovenfor folket. Videre hevder han at folket har politiske forpliktelser ovenfor tsaren, som sikrer tsaren lojalitet. Videre legger han vekt på lokalt *styre* istedenfor lokalt *selvstyre*. Katkov vektlegger den religiøse komponenten for tsarens legitimitet i større grad, enn de tradisjonelle og historiske faktorene. Dette er også et skille fra mange av de andre slavofile. Han foreslår å styrke selvherskerdømmets rolle i landet, som kan sies å være i tråd med regimets politikk på denne tiden.

5.2 Sammenlikning av de sene slavofiles statssyn

I dette kapittelet vil jeg sammenlikne de sene slavofiles statssyn, for å finne ut hvordan de skiller seg og hvor de støtter opp om hverandre. Samtidig vil jeg sammenlikne dem i forhold til de to andre kategoriene.

I denne tidsepoken fra 1880-tallet fikk selvherskerdømmet og forsvar for dette en større plass i de slavofiles tekster enn tidligere. Imidlertid kommer dette til uttrykk på forskjellige måter. Ivan Aksakovs og Mikhail Katkovs tekster fra denne tiden er fra publiseringer de har gjort i tidsskrifter, hvor deres syn ikke kommer i form av historiefilosofiske modeller. Dmitrij Khomjakov og Lev Tikhomirov har en annen tilnærming

til dette i form av at de prøver å bevise selvherskerdømmets legitimitet og som idealform i det russiske samfunn ut i fra altomfattende historiske modeller, som kjennetegner de klassiske slavofile. Det er nettopp på dette punktet Dmitrij Khomjakov og Lev Tikhomirov kritiserer de to overnevnte, da de ikke har utarbeidet en fullstendig teori. Dog ses det likhetstrekk i denne gruppen når det kommer til legitimering av selvherskerdømmet.

Hos alle de fire overnevnte blir selvherskerdømmet legitimert på bakgrunn av kulturelle, tradisjonelle og historiske faktorer som til sammen skaper den russiske karakter, og som videre gjør at selvherskerdømmet er den ideelle statsformen for Russland. Dette ser en hos Katkov som hevder at det finnes bare en *tsarskij put'*, som er den eneste riktige veien for Russland å gå i forhold til statstype som er bestemt på bakgrunn av nasjonens karakter. Dmitrij Khomjakov hevder at den geografiske faktoren i form av kulturmøter, da Russland er en blanding av Vesten og Østen, skaper den russiske karakter som videre kommer til uttrykk i selvherskerdømmet. Tikhomirov hevder også at det er nasjonens ånd som uttrykker hvordan makten blir legitimert, og videre at statsmakten og nasjonen forener sine idealer, som i Russland blir uttrykt gjennom selvherskerdømmet. Ivan Aksakov støtter også opp om dette da han hevder at nasjonen gjennom tradisjon og tro er det som danner grunnlaget for at selvherskerdømmet er det ideelle i Russland, og hvorfor tsaren ikke er som de vestlige herskerne. Ut i fra dette har de alle et partikularistisk og antiuniversalistisk syn på staten, hvor statstypen blir tilpasset nasjonens behov og idealer.

Hos alle de fire sene slavofile er det imidlertid visse særtrekk i deres teorier som gjør at deres statssyn skiller seg fra hverandre, og som videre fører til at deres tilnærmingssmåte og forsvar av selvherskerdømmet er forskjellige. Hos Dmitrij Khomjakov er dette hans teori om de forskjellige kulturtypene, og at Russland er unik mellom den vestlige *sivilisasjonen* og den østlige *opplysningen*, som legitimerer Russlands valg av selvherskerdømmet, og hvorfor dette er unikt og passer inn i den russiske samfunnskonteksten. Tikhomirov hevder at Russlands valg av det sanne selvherskerdømmet var et resultat av en kamp mellom alle statsprinsippene, men at det i Russland, på bakgrunn av folkets karakter, førte til at det monarkistiske prinsippet vant. Videre at det er russernes tolkning av den øverste makt som gjør Russland sterkt og som legitimerer selvherskerdømmet. Disse argumentene finnes ikke hos de andre tenkerne. Det som er spesielt med Katkovs statssyn er at han snakker om at russerne har moralske forpliktelse som gjør at de er lojale og knyttet til tsaren, og støtter opp om selvherskerdømmet, som igjen er med på å legitimere det. På bakgrunn av dette kommer det

fram at disse fire tenkerne, hvis er tar med Ivan Aksakovs legitimering av selvherskerdømmet, som har utgangspunkt i de klassiske slavofiles statssyn, ses det at de fire sene slavofile har forskjellige tilnærmingsmåter og vektlegger forskjellige legitimitetsgrunner for bevarelsen av selvherskerdømmet. Dette viser at de ikke var en homogen gruppe med et felles syn.

De sene slavofile hevder at tsarens makt som prinsipp skal være sterk, men de skiller seg i synet på hvor sterk den skal være og hva dens rolle er. Dmitrij Khomjakov hevder at makten er en byrde og ikke et privilegium, og videre at denne makten er et nødvendig onde. Han hevder videre at det russiske folket ikke er statlig orientert, som vil si å bruke makten til å herske er derfor tsarens oppgave. Dette vil si at tsarens faktiske makt er ubegrenset. Imidlertid er hans makt begrenset når det kommer til folkets liv og tro, som tilhører den indre sfæren. Dette er slik Konstantin Aksakov argumenterte, som viser at Dmitrij Khomjakov har de samme anarkistiske tendenser i sitt syn. Tikhomirov støtter også opp om dette, da han hevder at det er det russiske folks moralsk-religiøse ideal som gjør at de støtter opp om selvherskerdømmet og ikke streber etter politisk makt. Dette da de søker moralsk og religiøs frihet, som er frihet *fra* politisk makt. Videre hevder han at så lenge tsaren og folket deler de samme idealene, og videre at tsaren fører en politikk ut i fra dette, er det et sant selvherskerdømme, som er det høyeste idealet for et monarki. Dette vil si at tsarens faktiske makt er ubegrenset, men at det samtidig er begrenset ved at hans selvherskerdømme bare vil bli legitimert så lenge folket og tsaren deler de samme idealene, og at tsaren handler ut i fra disse. Imidlertid legger Tikhomirov vekt på at tsaren bare er ansvarlig ovenfor Gud og ikke folket.

Katkov hevder at tsarens makt er en byrde, og at tsaren er innsatt av Gud, som gjør at han skiller seg fra alle andre herskere i verden, da han er beskytter for den sanne kristne jord og kirke. Samtidig legger Katkov vekt på statlig enhet og at tsaren og folket er ett, og at det russiske folket har en moralsk forpliktelse til å støtte opp om tsaren. Videre hevder han at det er nettopp når all makt er konsentrert at den virkelige friheten starter for folket. Dette vil si at tsarens makt er begrenset til å handle etter Guds ord og lov, at han ikke er ansvarlig ovenfor folket. Ivan Aksakov hevder også at makten er en byrde og en plikt som tsaren har tatt på seg, på vegne av Gud, da Gud har forutbestemt ham til denne rollen. Ivan Aksakov går ikke inn på hvor ubegrenset tsarens makt skal være, men det er tydelig at han er beskytter av den russiske jord, og at han handler i det russiske folks interesser, som ikke ønsker å ha noe med

makten å gjøre. Med andre ord er det bedre med all politisk makt konsentrert under en person, enn at flere må bære denne byrden. Som det kommer fram fra det overstående varierer det i hvordan de sene slavofile ser på makten og dens rolle.

Det varierer her også hvordan de ser på Gud som en legitimitetsgrunn for tsarens makt. Ivan Aksakov og Katkov hevder at tsaren har tatt på seg denne byrden fra Gud, som videre vil si at tsaren har sin makt fra Gud. Med andre ord blir tsaren legitimert på bakgrunn av Gud, som videre vil si at han hersker på vegne av Gud, som legitimerer hans herskning og hvorfor hans makt er ubegrenset, da hans herskning vil være i tråd med Guds budskap og dermed i folkets interesser. Tikhomirov har også noen av de samme tendensene i sin argumentasjon for tsarens makt og herskning, da han hevder at det er folkets og tsarens felles idealer i moralsk-religiøse aspekter som legitimerer tsarens makt i det sanne selvherskerdømmet. Dette vil si at folket ikke søker makten selv, da de er ortodoks troende, og da tsaren hersker på vegne av Gud vil de underkaste seg denne makten. Videre fører dette felles idealet til at tsaren er selvstendig i sin herskning og at hans makt er ubegrenset. Imidlertid er den samtidig betinget begrenset til å herske i henhold til disse felles idealene, som er lagt av den ortodokse tro. Som det kommer fram her varierer det hvordan de sene slavofile så på makten som sådan, og videre hvor sterk tsarens makt skal være.

De sene slavofile skiller seg i sitt syn på makten og dens rolle. Imidlertid kommer det fram at tsarens makt skal være sterk, og videre at tsaren ikke er ansvarlig ovenfor folket i sin herskning. Det kommer fram at tsarens makt har visse begrensninger i henhold til den indre sfæren. Tikhomirov, Katkov og Ivan Aksakov argumenterer med at tsaren bare er ansvarlig overfor Gud og ikke folket. Dette er et skille fra de klassiske slavofile, som hevder at tsaren er ansvarlig overfor folket. Dette er en indikator på at det er selvherskerdømmet som står på førsteplass i deres syn, og at de er trukket nærmere den tsaristiske statsideologien.

Det som er felles for alle de sene slavofile er at de alle er imot et konstitusjonelt styre og grunnlov. Tikhomirov argumenterer for at dette vil føre til en deling av den øverste makt, som ikke vil være bra for folket, da de ikke søker etter politisk makt, men heller det moralsk-religiøse prinsippet som deres karakter er styrt etter. Ivan Aksakov og Dmitrij Khomjakov argumenterer med at det russiske folk ikke er statlige orienterte, da de søker den indre moralske sannheten vil en grunnlov og et konstitusjonelt styre hemme deres utfoldelse i den indre sfæren. Katkov argumenterer som nevnt over med at det russiske folk har politisk forpliktelse, som er bedre enn en grunnlov, som igjen kommer av deres moralske karakter,

som ikke søker etter politisk makt. Det som kommer fram her er det moralske aspektet ved den russiske karakteren, som de alle argumenterer for er hovedkomponenten som gjør at det russiske folk ikke streber etter politisk makt og ikke ønsker slike rettigheter. De hevder alle at det vestlige samfunn og dets statssystem er en annen sivilisasjon med en totalt forskjellig verdensanskuelse fra den russiske. På bakgrunn av dette hevder de alle at den russiske karakteren ikke passer inn i en slik statstype, og videre at selvherskerdømmet med en sterk makt, er det ideelle for det russiske folk, som ikke ønsker slike rettigheter. Her ses det også anarkistiske trekk i de sene slavofiles syn, som også ses hos Konstantin Aksakov, da de hevder at det russiske folk ikke ønsker å ha noe med makt, og spesielt politisk makt, å gjøre.

Knyttet til dette er deres syn på Peter den stores reformer, som alle de fire sene slavofile hevder hadde negative konsekvenser for det russiske selvherskerdømmet og det russiske folk. Dmitrij Khomjakov hevder dette førte til at det russiske selvherskerdømmet ble et absolutistisk autokrati, hvor tsaren og folket ikke er forbundet, og hvor staten bryter seg inn i folkets indre sfære. Ivan Aksakov hevder at dette førte til dannelsen av en politistat, som trengte seg inn i folkets indre sfære. Tikhomirov hevder at Peter den stores reformer endte med at folkets og tsarens idealer ble rokket ved, som førte til at det ikke lenger var noen forening og forståelse om disse mellom folket og tsaren. Videre førte dette til at selvherskerdømmet ble et absolutistisk monarki, hvor herskeren kun hersker etter sin egen vilje, for så å bli en politistat. Katkov går ikke så mye inn på Peter den store, men det kommer tydelig fram at han hevder at et klassesamfunn har oppstått i Russland. Dette har svekket folkeånden, noe som har fått Russland bort fra den sanne *tsarskij put'*. Fra det overstående kommer det fram at alle de overnevnte hevder at det optimale selvherskerdømmet har forsvunnet, og videre at dette skaper farer og problemer innad Russland, hvor de klare skillene mellom den statlige og folkets sfære har blitt visket ut. Videre hevder de alle at folket og tsaren ikke er forent lenger, og at selvherskerdømmet har trampet over grensen for hvor dens makt er, altså i den ytre sfæren, og at det er viktig å føre Russland tilbake på riktig vei. Med andre ord kommer de alle med kritikk av samtidens tsar.

Når det kommer til løsninger på situasjonen i Russland, hevder de alle at Russland må tilbake på den sanne veien, som er den type samfunn som fantes i det før-petrinske Russland. Katkov hevder at regjeringen må komme nærmere folket og at tsaren må styrke sin makt i provinsene. Ivan Aksakov hevder at byråkratiet må bli redusert og folket må få tilbake sin indre sfære, hvor det er lokalt selvstyre, og det er et klart skille mellom den indre og ytre

sfæren. Tikhomirov og Dmitrij Khomjakov har ingen forslag til konkret forbedring, men de hevder at den nåværende situasjonen bare er forbigående, da det russiske folket ikke har mistet troen på og tilliten til tsaren, og at deres karakter ikke har rom for en annen statstype enn et selvherskerdømme.

I dette kapittelet har jeg vist at de sene slavofile legitimerer selvherskerdømmet på bakgrunn av den russiske karakteren. Selv om disse fire tenkerne har forskjellige tilnærmingsmåter og vektlegger forskjellige legitimitetsgrunner for å forsvare selvherskerdømmet, ender de opp med den samme legitimitetsgrunnen om at selvherskerdømmet er legitimert ut i fra tradisjonelle, historiske og nasjonale betingelser, som til sammen utgjør hvorfor selvherskerdømmet er det ideelle for det russiske folk. Dette er den samme argumentasjonen som hos de klassiske slavofile, når det kommer til begrunnelsen for hvorfor selvherskerdømmet er det ideelle for det russiske folk. Dette kommer også fram da alle de sene slavofile også hevder at det russiske folk er et ikke-politisk folk, og at tsarens makt blir sett på som en byrde, samt ved skillet mellom den indre og ytre sfæren. Imidlertid varierer det hvordan de ser på makten og hvor sterk tsarens makt skal være, og videre om de ser på Gud som en viktig legitimitetsfaktor.

Videre hevder de alle at den ideelle situasjonen for selvherskerdømmet i Russland har forsvunnet, og kommer dermed med kritikk til tsaren. De forklarer denne situasjonen med at det er et skille mellom folket og tsaren som er et resultat av byråkratiet og vestlige politiske tendenser i landet. Dog kommer det fram i denne tidsepoken, på bakgrunn av samfunnsomveltingene og den spente situasjonen i landet, at de slavofile her argumenterer enda sterkere for bevarelsen av selvherskerdømmet, som endte med en modifisering av den slavofile idé i form av at selvherskerdømmet ble den viktigste komponenten av grunnpilarene i det russiske samfunnet. På denne måten kan det argumenteres for at de sene slavofile ble trukket nærmere den tsaristiske statsideologien, og at de i større grad ble støttespillere for selvherskerdømmet på denne tiden i Russland, som er en forskjell fra de to tidligere kategoriene. Her går det også frem at deres syn ikke er konsistent, da de samtidig som å være støttespillere for selvherskerdømmet på denne tiden også kommer med direkte kritikk av samtidens tsar. Dette kan tyde på at deres forsvar av selvherskerdømmet som prinsipp i konteksten av samtiden ikke lot seg forene. Dette da situasjonen for selvherskerdømmet i landet på denne tiden var langt fra deres ideelle forestilling av dette.

5.3 De sene slavofiles statssyn i lys av Webers idealtipe-modell for legitimering av statsmakt

I dette kapittelet vil jeg sette de sene slavofiles statssyn inn i Weber sin modell, for å se hvilken type for herredømme de passer inn i.

De sene slavofile legitimerer selvherskerdømmet på bakgrunn av tradisjonelle, historiske og kulturelle betingelser. Selv om de bruker forskjellige tilnærmingsmåter for å belyse dette, som nevnt over, bunner deres forsvar av selvherskerdømmet ut i dette: Tikhomirov hevder at det er nasjonens ånd, som er et resultat av religion, kultur og tradisjoner, som er utslagsgivende på statstype, som igjen er et speil på nasjonens ønsker og idealer. Dmitrij Khomjakov hevder at statstype blir bestemt ut i fra hvilken kulturtype nasjonen har, og at Russland er unikt i forhold til folkets nasjonale karakter, som videre gjør at det russiske selvherskerdømmet er unikt. Katkov hevder at det bare er en tsaristisk vei som er den riktige for det russiske folk og som passer for deres karakter, som er det russiske selvherskerdømmet. Ivan Aksakov går ikke så mye inn på den historiske rollen, men han argumenterer med at tsaren er et symbol på det ortodokse, og det er en av hovedgrunnene til hans legitimitet. Dette gjenspeiles også i den russiske karakteren som gjennom tidene alltid har vært tro mot sin tsar, og at opprør mot tsaren aldri har skjedd. På bakgrunn av dette passer de alle fire godt inn i den tradisjonelle kategorien for herredømme.

Felles for alle de fire er at den ortodokse tro er en fellesmarkør i det russiske folk, og også er en viktig faktor som binder tsaren og folket sammen. De legitimerer tsarens handlinger på bakgrunn av hans ortodokse tro, som gjør at han handler ut i fra denne konteksten, som videre er til folkets beste. Katkov hevder at tsaren har fått sin rolle fra Gud og at han er selve symbolet på den ortodokse tro og beskytter av det ortodokse folk. Dette gjør han til en unik hersker og styrker Russland. Ivan Aksakov argumenterer med at tsaren har en spesiell rolle i form av at han har tatt på seg oppgaven å herske på vegne av folket og er beskytter av den ortodokse kirke. Dmitrij Khomjakov støtter seg også på dette argumentet. Katkov er den som går lengst her, som hevder at tsaren har fått sin makt fra Gud, samt at tsaren er beskytter for den ortodokse kirke og dens folk. Tikhomirov hevder at det russiske folk søker seg bort fra politikk og makt, da de heller søker etter den moralsk-religiøse idealet, og videre at det russiske folk tror at tsaren hersker på vegne av Gud og er står ansvarlig

overfor ham. Ut i fra dette passer de sene slavofile godt inn i denne type tradisjonelt herredømme, hvor tradisjonen i form av den ortodokse tro er en legitimitetsgrunn.

Det som også er et kjennetegn med det tradisjonelle herredømme hvor herskeren må følge tradisjonen, men utenfor de tradisjonelle normers rekkevidde kan han herske ut i fra de grenser han føler er rimelige, men om han skulle krenke tradisjonen vil hans herredømme stå i fare. Dette kommer klart fram i synet til de sene slavofile i form av hvordan de mener at tsarene gjennom det siste århundret har krenket tradisjonen, som videre har satt Russland og selvherskerdømmet i fare. Dmitrij Khomjakov hevder at dette førte til at det russiske selvherskerdømmet ble et absolutistisk selvherskerdømme. Ivan Aksakov hevder at dette førte til dannelsen av en politistat. Tikhomirov hevder at Peter den stores reformer endte med at folkets og tsarens idealer ble rokket ved, og førte til at selvherskerdømmet ble et absolutistisk monarki og videre en politistat. Katkov hevder at byråkratiet som har blitt utviklet har svekket folkeånden, som har ført til et skille mellom staten og folket, som førte til farer innad i Russland. Med andre ord hevder de at tsaren har krenket tradisjonen om hva som er sfæren for staten og hva som er sfæren for folket. Tradisjonens hellighet har da blitt rokket ved, som videre forklarer situasjonen selvherskerdømmet er i på denne tiden, som er truet av den spente situasjonen i landet.

På bakgrunn av det overstående kommer det fram at alle de fire er imot enhver form for konstitusjonelt regime med grunnlov, da dette bryter med det tradisjonelle forholdet mellom tsaren og folket. Folket vil da vil bli dratt inn i den statlige sfæren, som alle de fire overnevnte mener vil føre til ulykke for folket. Katkov hevder at det russiske folk ikke ønsker å blande seg inn i politikk, og at de heller har politisk forpliktelser, noe som er bedre enn en grunnlov. Dmitrij Khomjakov støtter seg på Konstantin Aksakovs argument om at det russiske folk ikke er politisk orienterte, og at de ikke ønsker å ha noe med makten å gjøre, da den er ond. Ivan Aksakov hevder at tsaren er innsatt av Gud, og er helliggjort av denne tradisjonen, som gjør at det russiske folk ikke ønsker politiske rettigheter, de de har tillit til tsaren. Tikhomirov argumenterer med at ethvert konstitusjonelt regime med grunnlov bryter med prinsippet om den øverste makten, da dette vil føre til en deling av den, og videre gjør at ingen statstype kan fungere tilstrekkelig med en delt øverste makt. Han hevder at situasjonen i Russland på 1800-tallet er karakterisert med at folket og tsaren ikke har forente idealer, noe som har ført til at den politiske bevisstheten hos folket har økt, som er negativt og ikke i tråd

med deres egentlige karakter. Ut i fra dette plasserer de fire sene slavofile seg godt inn i denne type herredømme.

Både Mikhail Katkov og Ivan Aksakov tenderer også til å dels havne i den karismatiske typen for herredømme. Dette kommer fram i deres argumentasjon om forholdet mellom tsaren og Gud, som er av en viss mystisk art. Katkov og Ivan Aksakov argumenterer begge for at tsarens er innsatt av Gud, og at det er Guds handlig som har gjort at tsaren er på jorden som vokter av det "sanne kristne riket". Ivan Aksakov går så langt som å hevde at tsarens rolle er forutbestemt av Gud, og at han videre har tatt på seg denne rollen, som en byrde, gitt til ham av Gud. Med andre ord er tsaren et bindeledd mellom Gud og det russiske folk, og han må herske etter Guds bud. Med andre ord har den russiske tsaren en viss profetisk karakter. Som nevnt over er dette typiske trekk for et karismatisk herredømme, da herredømmet er legitimert på bakgrunn av den herskende personens spesielle egenskaper, og videre at det er noe spesielt folket tror på som binder dem sammen og gir menighet for herskersambandet. Dette kommer klart frem hos Ivan Aksakov, da tsaren hersker på vegne av Gud som "førereren", mens det russiske folk som følger ham er "disippelen" i form av personlig samhørighet i den ortodokse tro. Dette ser en også hos Katkov da han snakker om tsaren som beskytter av den ortodokse kirke og er satt av Gud. På bakgrunn av dette faller Katkov og Ivan Aksakov sitt syn på selvherskerdømmet inn i denne kategorien.

På bakgrunn av dette ser vi at de sene slavofile plasserer seg best inn i den tradisjonelle typen for herredømme. Ivan Aksakov og Mikhail Katkov havner også delvis i den karismatiske typen for herredømme. Ingen av disse har trekk i sitt syn til å havne i den legale typen for herredømme.

6 Avslutning

Denne oppgaven har tatt for seg hvordan de slavofile legitimerte selvherskerdømmet, og jeg har videre sett på hvorvidt deres syn ble forandret utover 1800-tallet. Som det har kommet fram i analysene varierer de slavofiles tilnæringsmåter til hvordan de legitimerer selvherskerdømmet, og hvilke faktorer de forskjellige tenkerne og gruppene vektlegger, samt hvor mye fokus selvherskerdømmet har i deres tekster.

Det kommer fram i analysene over at de slavofile modifiserte og tilpasset argumentasjonen for bevarelsen og legitimeringen av selvherskerdømmet til samfunnskonteksten på det gitte tidspunkt. De klassiske slavofile var i større grad utopister, og deres tekster er preget av beskrivelser av idealsamfunnet og selvherskerdømmets plass i det. De kom med lite forslag til forandring, da regimet under Nikolaj I var så strengt og de ikke hadde en politisk arena hvor de kunne fremme sitt syn. Deres syn på selvherskerdømmet inntar i deres altomfattende historiefilosofiske modeller, hvor selvherskerdømmets rolle blir sett på som noe unikt for det russiske folk, og som de forsvarer. Imidlertid viser analysene at det er forskjeller i deres syn på hvordan de legitimerte selvherskerdømmet. Hovedforskjellene som viser seg her er at Konstantin Aksakov er den som argumenterer sterkest for at makten er et onde og at tsarens makt må være ubegrenset, og som har de klareste anarkistiske trekkene i denne kategorien. Aleksej Khomjakov har mange likhetstrekk med Konstantin Aksakov, men er den eneste slavofile som har et eksplisitt positivt syn på Peter den store og hans reformer. Ivan Kireevskijs syn har mange likhetstrekk med Konstantin Aksakovs syn, men han hevder samtidig at legalitet også er en viktig komponent for å legitimere tsarens og selvherskerdømmets makt. Det som er felles er at alle hevder at situasjonen ikke er optimal. Fra dette kan vi konkludere at de klassiske slavofile ikke var en homogen gruppe med et felles syn på selvherskerdømmet og hvordan det legitimeres, selv om de har mange av de samme hovedtrekkene.

De reformistiske slavofile modifiserte de klassiske slavofiles sitt syn i form av å bli mer handlingsrettede og konkrete i form av forslag til reformer, da samfunnet på denne tiden åpnet opp og la til rette for at man kunne gjøre dette. Selvherskerdømmets rolle og dets legitimitet ble ikke satt i fokus i like stor grad denne perioden, da de slavofile var mer opptatt av å komme med sine innspill til å reformere landet, som et resultat av at staten åpnet for dette. I denne perioden gikk de slavofile bort fra de altomfattende historiske modellene, og

konsentrerte seg om enkeltsaker, hvor de i større grad satte sosiopolitiske problemer på agendaen. Samarin argumenterte for at disse problemene ville bli løst best *gjennom* selvherskerdømmet, mens Ivan Aksakov argumenterte for at opinionen, i form av mer menings- og ytringsfrihet, også burde bli hørt av staten. Samarin er den eneste slavofile i denne gruppen som har et utviklet syn på legitimering av selvherskerdømmet i denne perioden, mens Aksakov fokuserer på enkeltsaker som går mer på statens rolle som reformator og hvordan den skal implementere disse reformene best. Imidlertid kommer ingen av de reformistiske slavofile med kritikk til tsaren og staten i denne perioden.

De sene slavofile vektla selvherskerdømmets betydning og legitimering i større grad enn tidligere, som kan sies å være en konsekvens av den truende situasjonen som var i landet på denne tiden, med mye aktiv motstand mot selvherskerdømmet. Dette førte til at de slavofile i denne epoken argumenterte for bevarelsen av selvherskerdømmet på en måte som satte selvherskerdømmet på førsteplass blant de tre grunnpilarene selvherskerdømmet, ortodoksi og *narodnost*, som de klassiske slavofile hevdet at Russland var basert på. Dette førte til en modifisering av deres statssyn. På denne måten kan det argumenteres for at de stod nærmere den tsaristiske statsideologien, hvor selvherskerdømmet blir sett på som den viktigste, enn de klassiske slavofiles tolkning av dette. De sene slavofile ble sterkere støttespillere for staten i denne perioden. Dette gjorde de samtidig som de alle argumenterer for at situasjonen for selvherskerdømmet ikke er ideell på denne tiden.

Videre vender noen av de sene slavofile (Dmitrij Khomjakov og Tikhomirov) tilbake til de altomfattende historiefilosofiske modellene, hvor selvherskerdømmet får en større plass i disse enn tidligere. Ivan Aksakov går bort fra reformistiske forslag til heller å fokuserer på hvorfor selvherskerdømmet må bli bevart og hvordan det legitimeres. Det er også uenighet blant disse tenkerne om hvordan selvherskerdømmet skal bli forstått som begrep, som kommer fram i polemikken dem imellom. Samtlige av de fire slavofile i denne kategorien skiller seg fra hverandre, men det er likevel visse fellestrekk som går fram. Disse fellestrekkene er at de alle hevder at selvherskerdømmet er den viktigste komponenten for å definere det russiske unike og det ideelle for det russiske folk. Dette gjør de samtidig som samtlige av dem kommer med direkte kritikk til tsaren. Dette punktet viser at de slavofile i denne perioden hadde et syn som ikke var kongruent, da de samtidig er støttespillere for staten og tsaren hvor de vektlegger viktigheten av selvherskerdømmet, samtidig som de kritiserer tsaren og hans politikk.

Det som er hovedtrenden hos de slavofile i de to siste kategoriene, er at de tok elementer fra de klassiske slavofiles teorier og modifiserte og utviklet dette ut i fra samfunnskonteksten de stod i. Dette ser en spesielt ved at både de reformistiske og sene slavofile støtter opp om og bruker til dels Konstantin Aksakovs teori om det russiske folk, som et ikke-politisk folk på bakgrunn av deres indre moralske overbevisning, og teorien om den indre og ytre sfæren. Fra dette går det fram at elementer i deres statssyn har noen fellesnevner, som ble utviklet som en konsekvens av samfunnsforandringene innad Russland på 1800-tallet.

Det anarkistiske elementet er også tilstede hos alle tenkerne. Dette elementet er sterkest hos Konstantin Aksakov og Dmitrij Khomjakov, men er også til dels tilstede hos de andre tenkerne, i form av tanken om at makten er ond og at den er en byrde, som gjør at folket ikke ønsker å ha noe med makten å gjøre. Videre argumenter de alle for at frihet er frihet *fra* politikk og makten. Dette indikerer at det anarkistiske elementet er noe konstant i de slavofiles syn over tid. Imidlertid kommer det fram at selv om dette elementet er tilstede, er det varierende hvor sterkt dette elementet blir vektlagt som faktor for selvherskerdømmets legitimitet. I forhold til tidligere forskning på dette feltet finner jeg ikke noen liberale tendenser i de slavofiles forsvar og legitimering av selvherskerdømmet, men heller at de har anarkistiske tendenser. På bakgrunn av dette slutter jeg meg til hovedsynet i forskningsgrenen på dette punktet.

Dermed kan vi konkludere med at de klassiske slavofile dannet grunntrekkene i den slavofile idé når det kommer til statssyn og legitimering av selvherskerdømmet. Selv om det er visse variasjoner og forskjeller i deres tilnærmingssmåte til legitimering av selvherskerdømmet, finnes med mange fellestrekk i deres statssyn, som til sammen dannet grunnlaget for hele retningens statssyn. De reformistiske slavofile på 1860-tallet og de sene slavofile på 1880-tallet, brakte hovedargumentene fra de klassiske slavofiles syn videre for å legitimere selvherskerdømmet i sin tid. På bakgrunn av dette går det fram at det er en tendens til at de slavofile i de forskjellige tidsepokene kommer med tilleggslegitimitetsgrunner for bevarelsen av selvherskerdømmet, som er i samsvar med samfunnssituasjonen i landet på det gitte tidspunkt. Dette er med på å forsterke deres argumenter, men dette forandrer ikke deres hovedsyn, som er konstant gjennom hele 1800-tallet.

Mine funn, etter å ha satt de slavofile tenkernes syn på selvherskerdømmet i Webers ideatype-modell for legitimering av statsmakt, er at selv om hver enkelt tenker i de

forskjellige epokene har forskjellige tilnæringsmåter for sitt forsvar og legitimering av selvherskerdømmet, havner alle best inn i den tradisjonelle type herredømme i Webers modell. De fellestrekkene som er likt for alle slavofile i de forskjellige tidsepokene kan oppsummeres som følger:

- De legitimerer selvherskerdømmet ut i fra nasjonale, kulturelle og tradisjonelle betingelser, som begrunnelse for hvorfor selvherskerdømmet er den ideelle formen for statstype i Russland. Den ortodokse tro er en av hovedkomponentene til å definere den russiske karakters syn på makten og videre på selvherskerdømmet.
- De forsvarer ”tradisjonens hellighet”, som ikke må bli rokket ved. Dette momentet blir brukt til å begrunne hvorfor situasjonen for selvherskerdømmet ikke er optimal på denne tiden, da tradisjonen har blitt rokket ved.
- De er imot en hver form for konstitusjonelt styre med grunnlov, som er begrunnet med den russiske karakteren, som ikke streber etter politisk makt, men heller etter den indre, fullkommene sannhet.

På bakgrunn av dette ser vi at alle de slavofile som har blitt omtalt i denne oppgaven, har et partikularistisk forsvar av selvherskerdømmet, som blir legitimert ut i fra tradisjonelle, historiske og nasjonale betingelser. Deres syn passer best under legitimeringen av den tradisjonelle typen for herredømme.

Dernest kan det argumenteres for at noen av de slavofile, som Kireevskij, Ivan Aksakov og Katkov, også havner dels i den karismatiske type herredømme i Webers teori. Fra presentasjonene og analysene av deres syn kan vi trekke den konklusjon at Gud som faktor for å legitimere tsarens makt og selvherskerdømmet er mer tilstede og står sterkere, enn hos de andre slavofile. Disse tenkerne skrev i forskjellige tidepoker og under forskjellige omstendigheter, noe som tyder på at det ikke var samfunnssituasjonen som var med på å påvirke deres syn i forhold til dette momentet. På bakgrunn av dette kan vi konkludere med at det er et skille innad i den slavofile retningen fra 1830-tallet til slutten av 1890-tallet, når det gjelder hvor sterkt ortodoksien spiller inn på legitimeringen av tsaren og selvherskerdømmet i Russland. Imidlertid er ikke denne komponenten så sterk at det gjennomsyrrer hele deres syn på selvherskerdømmet, da de best faller inn i den tradisjonelle typen for herredømme. Endelig

kan Kireevskij også plasseres inn i den legale herredømmetypen hos Weber. Dette da han anser legalitet som en viktig komponent for selvherskerdømmets legitimitet. Imidlertid er det bare på dette punktet han passer inn i denne kategorien, da han er imot en byråkratisk styring av staten.

Ut i fra dette kan vi trekke den konklusjon at de slavofile i de tre kategoriene, som denne oppgaven opererer med, bruker den samme hovedargumentasjonen for å legitimere selvherskerdømmet. Imidlertid har Kireevskij, Ivan Aksakov og Mikhail Katkov en tendens til å vektlegge det religiøse elementet sterkere i forhold til å legitimere tsarens makt enn de andre, som gjør at de skiller seg i en viss grad. Det samme kan sies om Kireevskijs argumentasjon om legalitet som faktor for selvherskerdømmets legitimitet.

Min oppgave har vist at de slavofile utviklet og forandret sitt syn på legitimering av selvherskerdømmet utover 1800-tallet i Russland. Det går fram at de slavofile tenkerne ikke må bli sett på som en homogen gruppe, da hver tenkers syn for å legitimere selvherskerdømmet er forskjellig. Dette da de vektlegger forskjellige faktorer for legitimering av selvherskerdømmet og har forskjellige tilnærmingsmåter til dette. Videre har oppgaven vist at de reformistiske og sene slavofile modifiserte de klassiske slavofiles hovedargumenter for legitimering av selvherskerdømmet inn i den samfunnskonteksten som var på det gitte tidspunkt, men dette ser ikke ut til å være den eneste faktoren til forandringen i deres syn. Dette da det finnes visse skiller innad i gruppen, som de anarkistiske tendensene og synet på Gud som legitimitetsgrunn, som viser seg å være tilstede gjennom hele perioden, samt at de alle viser seg å være individuelle tenkere med sine egne teorier om selvherskerdømmets legitimitet. Imidlertid er de alle partikularistiske tenkere, og når det kommer til selve hovedbudskapet i form av *hvorfor* selvherskerdømmet må bli bevart, og videre hovedlegitimitetsgrunnene for *hvordan* det blir legitimert, viser det seg å være det samme. Dette går fram da alle hevder at det russiske folks karakter i form av tradisjon, tro og *narodnost* er hovedbetingelsen for legitimeringen av selvherskerdømmet og dens gyldighet. På bakgrunn av dette argumentet hevder de alle at selvherskerdømmet er den ideelle statsformen i Russland.

7 Litteraturliste

Sekundærlitteratur

Berdjajev, Nikolaj. *Samopoznanie. Russkaja ideja*. Izdatel'stvo "Eksmo": Moskva, 2009

_____. *Aleksej Stepanovitsj Khomjakov*, Tovarishtsjestvo tipografi A. I. Mamontova: Moskva, 1912

Brodskij, Nikolaj. *Rannye slavjanofily*. Tipografija T-va I. D. Sytina: Moskva, 1910

Coats, Ruth. "Religious Renaissance in the Silver Age". *A History of Russian Thought*, Cambridge University Press: Cambridge, 2010

Dudzinskaja, Jevgenija. *Slavjanofily v poreformennoj Rossi*. Institut russijskoj istorii: Moskva, 1994

Fateev, B. A.. "V sporakh o samobytnom puti Rossii". I *Slavjanofil'stvo: pro et contra*. Redigert av D. K. Burlaka. Russkoj khristianskoj gumaniternoj akademii: St. Petersburg, 2006

Gadamer, Hans-Georg. "Om forståelsens sirkel". I *Forståelsens filosofi: utvalgte hermeneutiske skrifter*, redigert av Helge Jordheim, Cappelen Akademiske Forlag:Oslo,2003

Gadamer, Hans-Georg. *Sanhed og metode*, 2.utg., Academica: København, 2007

Kaplin, Aleksandr. "Forord" til *Gosudarstvo i narod*. Av Konstantin Aksakov. Institut russkoj tsivilizatsii: Moskva, 2009

_____. *Slavjanofily, ikh spodvizjniki i posledovateli*. Institut russkoj tsivilizatsii: Moskva, 2011

Kohn, Hans, *The Mind of Modern Russia – Historical and Political Thought of Russia's Great Age*, Harper & Brothers: New York, 1962

Kolstø, Pål. "The Slavophile Concept of the State and Lev Tolstoy". I *The Russian Review*, Vol.64, No.4 (Okt. 2005)

Krag, Erik, *Kampen mot vesten i russisk åndsliv*. Universitetsforlaget: Norge, 1990

- Losskij, Nikolaj. *Istorija russkoj filosofii*. Akademitsjeskij proekt Moskva: Moskva, 2007
- Nistad, Bjørn. *Russisk politisk idehistorie fra opplysningstiden til i dag*. Solum forlag: Oslo, 2004
- Norsk Språkråds hjemmeside, ”Transkripsjon av russisk”, uten dato,
<http://www.sprakradet.no/upload/Rettskriving%20og%20ordlister/russ.pdf> (oppsøkt .07.05.12012)
- Platonov, O.. “Forord” til *Slavjanofily: Istoritsjeskaja entsiklopedija*. Institut russkoj tsivilizatsii : Moskva, 2009
- Sergeev, Sergej. Innledende essay til *Monarkhiteskaja gosudarstvennost’*. Av Lev Tikhomirov. Redigert av A. Bukhanov og P. Alejnikov, GUP “Oblizdat”: Russland, 1998
- Slavjanofily: Istoritsjeskaja entsiklopedija*. Redigert av O. A. Platonov. Institut russkaja tsivilizatsii: Moskva, 2009
- Smolin, M.B.. ”Etterord” til *Imperija i kramola*. Av Mikhail N. Katkov, “FondIV”: Russland, 2007
- Tolz, Vera. *Russia: Inventing the Nation*. Hodder Education: Storbritannia, 2001
- Tsimbajev, Nikolaj. *Slavjanofil’stvo: Iz istorii rysskoj obsjtsjestvenno-polititseskoj mysli XIX veka*. Izdatel’stvo Moskovskogo Universiteta: Moskva, 1986
- Universitetet i Oslo. ”Beskrivelse av Chicago”. 14.01.2009. <http://ub-prod01-imgs.uio.no/UB/sitat/chicago.pdf> (oppsøkt 08.10.2012)
- Vasil’ev, Anton. *Gosudarstvenno-pravovoj ideal slavjanofilov*. Institut russkaja tsivilizatsii: Moskva, 2010
- Walicki, Andzej. *A History of Russian Thought: From Enlightenment to Marxism*. Stanford University Press: California, 1979
- _____. *The Slavophile Controversy: a History of a Conservative Utopia in Ninetheenth-Century Russian Thought*. Oxford University Press: Indiana, 1989
- Weber, Max, *Makt og byråkrati*. Redigert av Egil Fivelstad. 3. utg. Gyldendal: Oslo, 2008

Zakharov, Je. V.. "Forord" til *Pravoslavie i narodnost'* av Jurij Samarin, Institut russkoj tsivilizatsii: Moskva, 2008

Primærkilder

Aksakov, Ivan. "Bjurokratitsjeskoe i zemskoe gosudarstvo". I *Rus'*. No. 26 (9. mai, 1881)

_____. "Gosudarstvo, obsjtsjestvo, zelmja". I *Nasje znamja: Russkaja narodnost'*. 2009.
<http://providenie.narod.ru/0000214.html#27> (oppsøkt:16.10.2012)

_____. "Osjibotsjnost' vzgljada, budto svoboda slova nesovmestna s susjtsjestvujusjtsjej u nas polititsjeskoj formoj pravlenija". I *Nasje znamja: Russkaja narodnost'*. 2009.
<http://providenie.narod.ru/0000214.html#27> (oppsøkt: 16.10.2012)

_____. "Po povodu "Zapiski" Ju. F. Samarina o konstitutsii". I *Rus'*. No. 29 (Mai 1881)

_____. "Po povodu "Zapiski" K. S. Aksakova". I *Rus'*. No. 28 (23. Mai 1881)

_____. "Retsj' na koronatsjionnykh torzjestvakh 1883 goda pri koronovanii Imperatora Aleksandra Tret'ego". I *Nasje znamja: Russkaja narodnost'*.
2009.<http://providenie.narod.ru/0000214.html#27> (oppsøkt, 12.05.2012)

Aksakov, Konstantin. "O russkoj istorii". I *Gosudarstvo i narod*. Redigert av O. A. Platonov.
Institut russkoj tsivilizatsii: Moskva, 2009

_____. "Zapiske o vnutrennem sostojanii Rossii". I *Teorija gosudarstva u slavjanofilov*,
redigert av S. E. Zverev, Tipografija A. Pokhovsjtsjikova. Bassejnaja, 3-5: St.
Petersburg, 1898

Herzen, Aleksandr. *Sobranie sotsjinenie, Byloe i dumy*. 9. bd., Akademii Nauk SSSR:
Moskva, 1956, <http://philolog.petrus.ru/herzen/30tt.html> (oppsøkt 12.09.2012)

Katkov, Mikhail. "Edinstvennyj tsarskij put'". I *Imperija i kramola*. Redigert av M. B.
Smolin. "FondIV": Russland,2007

_____. "Istinnye zadatsji komissii dlja peresmotra utsjezjdenij gubernskogo i uezdnogo
upravljenja". I *Imperija i kramola*. Redigert av M. B. Smolin. "FondIV":
Russland,2007

- _____. "Konstitutsija i predstavitel'stvo". I *Russkij konservatizm*. Redigert av A. N. Nikoljukin. Rostok: St. Petersburg, 2011
- _____. "Nasja konstitutsija". I *Imperija i kramola*. Redigert av M. B. Smolin. "FondIV": Russland, 2007
- _____. "Nezavisimost' petsjati". I *Imperija i kramola*. Redigert av M. B. Smolin. "FondIV": Russland, 2007
- _____. "Po povodu pribytija v Moskvu Gosudarja i Gosudaryni". I *Imperija i kramola*. Redigert av M. B. Smolin. "FondIV" : Russland, 2007
- _____. "Po povodu priezda Imperatora Aleksandra III v Moskvu. I *Imperija i kramola*. Redigert av M. B. Smolin. "FondIV": Russland, 2007
- _____. "Sobytaja 1 marta". I *Imperija i kramola*. Redigert av M. B. Smolin. "FondIV": Russland, 2007
- _____. "Svoboda i vlast'". I *Imperija i kramola*. Redigert av M. B. Smolin. "FondIV": Russland, 2007
- _____. "Zemlja i gosudarstvo". I *Imperija i kramola*. Redigert av M. B. Smolin. "FondIV": Russland, 2007
- Kireevskij, Ivan. "Zapiska ob odnosjenii russkogo naroda k tsarskoj vlasti". Del 1. 01.12.2009. http://rys-arhipelag.ucoz.ru/publ/iv_kireevskij_zapiska_ob_otnoshenii_russkogo_naroda_k_cars_koj_vlasti_chast_1/6-1-0-2002 (oppsøkt 12.05.2012)
- _____. "Zapiska ob odnosjenii russkogo naroda k tsarskoj vlasti". Del 2. 01.12.2009 http://rys-arhipelag.ucoz.ru/publ/iv_kireevskij_zapiska_ob_otnoshenii_russkogo_naroda_k_cars_koj_vlasti_chast_2/6-1-0-2003 (oppsøkt 12.05.2012)
- Khomjakov, Aleksej. "O starom i novom". I *Polnoe sobranie sotsjinenij Alekseja Stepanovitsja Khomjakova*. bd. 1. Redigert av I. S. Aksakov. V tipografii P. Bakhmeteva: Moskva, 1861

Khomjakov, Dmitrij. *Pravoslavie, Samoderzjavie, Narodnost'*. Institut Russkoj Tsivilizatsii: Moskva, 2011

Samarin, Jurij. "Na tsjem osnovana i tsjem opredeljaetsja verkhovnaja vlast' v Rossii". I *Pravoslavie i narodnost'*. Redigert av O. Platonov. Institut Russkoj Tsivilizatsii: Moskva, 2008

_____. "Po povodu tolkov o konstitutsii". I *Pravoslavie i narodnost'*. Redigert av O. Platonov. Institut Russkoj Tsivilizatsii: Moskva, 2008

_____. "Tsjemu dolzjny my nautsjit'sja?". I *Pravoslavie i narodnost'*. Redigert av O. Platonov. Institut Russkoj Tsivilizatsii: Moskva, 2008

Tikhomirov, Lev. *Monarkhitsjeskaja gosudarstvennost'*. Redigert av A. Bukhanov og P. Alejnikov. GUP "Oblizdat": Russland, 1998